

SVENSK

IDROTTS FORSKNING

ORGAN FÖR CENTRUM FÖR IDROTTSFORSKNING

NUMMER 4 • 2010 • ÅRGÅNG 19

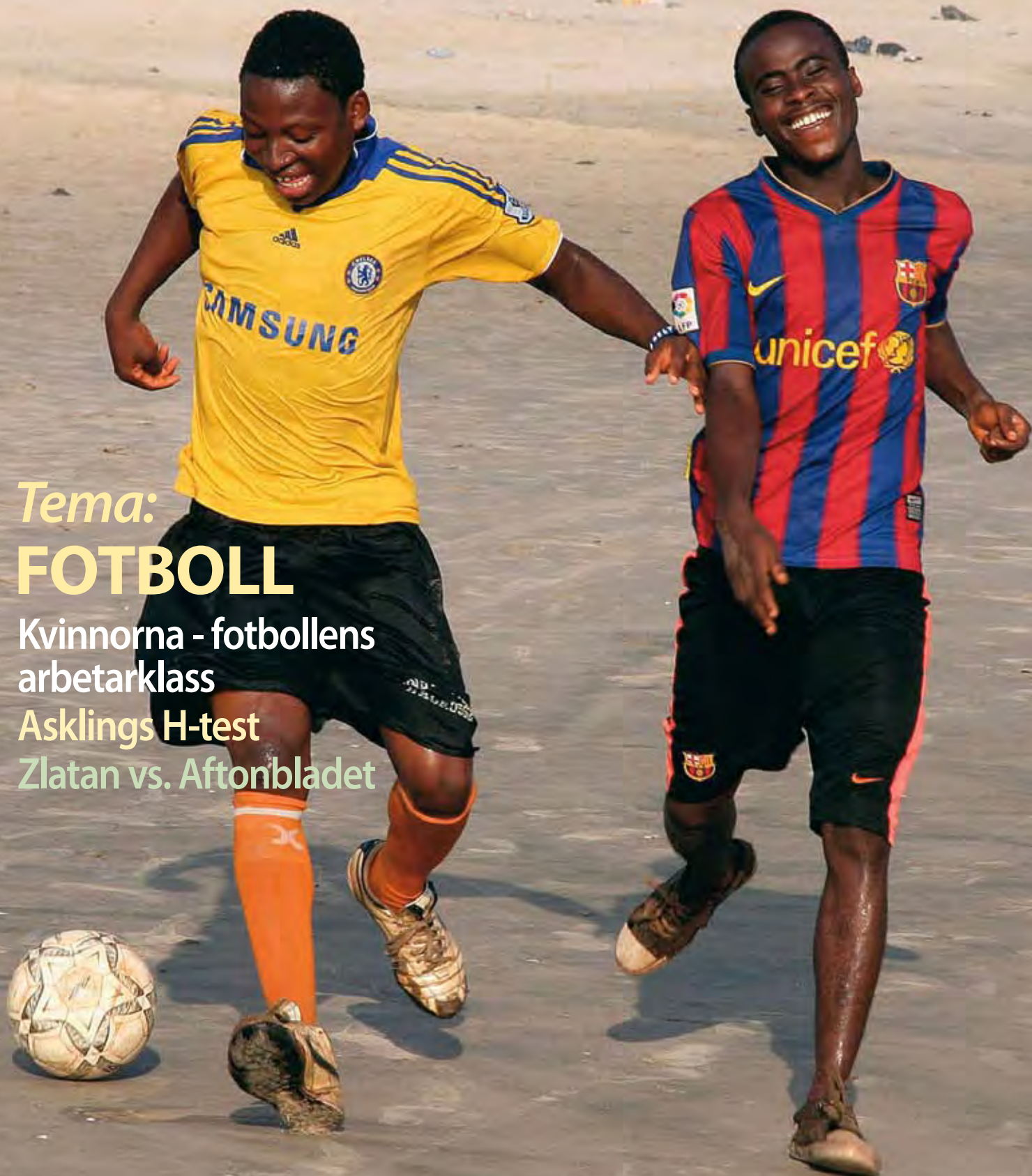
Tema:

FOTBOLL

Kvinnorna - fotbollens
arbetarklass

Asklings H-test

Zlatan vs. Aftonbladet

INNEHÅLL nr 4-2010

- 3 LEDARE** *Per Nilsson*
- 4 ALLA SKAPAR ALLSVENSKANS VÄRDE** *Anna Fyrberg*
- 8 GRÄSBYTETS OKÄNDA RISKER** *Karolina Kristenson*
- 11 FOTBOLLENS ARBETARKLASS** *Jesper Andreasson*
- 16 DEN LILLA SPORTEL I DET STORA LANDET** *Peter Dahlén*
- 20 HAR FORSKNINGEN GLÖMT FOOTBALL MANAGEMENT?** *Magnus Forslund*
- 24 DEN TUDELADE LEDAREN** *Krister Hertting*
- 28 JÄMSTÄLLDHET OCH MANLIG NORM I FOTBOLLENS LÄROMEDEL** *Karin Grahn*
- 32 AFTONBLADETS ZLATAN IBRAHIMOVIC** *Susanne Meckbach*
- 36 SVENSK KLUBBFOTBOLL OCH LOKAL IDENTITET** *Torbjörn Andersson*
- 40 UTLÄNDSKA FORSKARSTJÄRNOR PÅ FOTBOLLSKONFERENS** *Christian Carlsson*
- 42 HUR FARLIGT ÄR DET ATT SPELA FOTBOLL?** *Jan Ekstrand*
- 46 KÄNSLIGA STRÄNGAR** *Carl Askling*
- 50 FRÄMRE KORSBANDSSKADA ÄR INTE LÄNGRE ETT HOT** *Markus Waldén*
- 52 ÅTERFALLSSKADOR – ETT GISSEL BLAND KLUBBARNÄ** *Martin Hägglund*
- 56 ÅTERHÄMTNINGSTRÄNING OCH DESS EFFEKTER** *Helena Andersson, Fawzi Kadi och Truls Raastad*
- 61 GLADA KNÄN RÄDDAR DAMSPELARENS KARRIÄRER** *Liisa Byberg och Ashkan Kiani*
- 65 TANKAR OM SVENSK FOTBOLLS POSITION OCH FRAMTID** *Bo Carlsson*
- 69 FORSKNINGSBIDRAG 2011**

Ansvarig utgivare Ingemar Ericson

Chefredaktör Christine Dartsch,
Christine.Dartsch@gih.se

Redaktör Johan Pihlblad,
Johan.Pihlblad@gih.se

Redaktionsråd

Jón Karlsson, Per Göran Fahlström, Karin Redelius, Ingemar Ericson, Karin Piehl Aulin, Christine Dartsch och Johan Pihlblad

Adress

Centrum för Idrottsforskning,
Box 5626, 114 86 Stockholm
tel 08-402 22 00

Hemsida

www.centrumforidrottsforskning.se

Prenumerationspris

Helår med fyra nummer kostar 200 kr.
Beställs på hemsidan.

Prenumerationsärenden

Marie Broholmer 08-402 22 91
marie.broholmer@gih.se

Grafisk form och produktion

Tomas Svensson, Grafiska Huset AB
Tel. 08-10 30 25
tomas@grafiskahuset.se

Tryckeri

Grafiska punkten i Växjö AB

Foto om ej annat anges:
Bildbyrå i Hässleholm

Adresser till CIFs styrelse

• **Ordförande**

Per.Nilsson@ungdomsstyrelsen.se

• **Umeå universitet**

Louise.Ronnqvist@psy.umu.se

• **Riksidrottsförbundet**

Ingemar.Ericson@adm.umu.se

• **Lunds universitet**

Anna_maria.Drake@med.lu.se

• **Karolinska institutet**

Eva.Jansson@ki.se

• **Göteborgs universitet**

Jon.Karlsson@vgregation.se

• **Linnéuniversitetet**

Pergoran.Fahlstrom@vxu.se

• **Linköpings universitet**

Eva.Nylander@lio.se

• **Göteborgs universitet**

Goran.Patriksson@ped.gu.se

• **Mittuniversitetet i Östersund**

Per.Tesch@miun.se

• **Örebro universitet**

Karin.Piehl-Aulin@oru.se

• **Riksidrottsförbundet**

Karin.Redelius@gih.se

• **GIH, Stockholm**

Alf.Thorstensson@gih.se

• **Sekreterare/föreståndare**

Christine.Dartsch@gih.se

Fotbollspelande pojkar, Accra, Ghana. Foto: Johan Pihlblad

Bästa läsare!

DET NUMMER AV Svensk Idrottsforskning du nu håller i din hand är ett temanummer kring fotbollsforskning. Materialet grundas bland annat på de föreläsningar som hölls i samband med Centrums för idrottsforskningens konferens i oktober i år. På konferensen deltog närmare två hundra personer. Fotbollssporten belystes från en rad skilda perspektiv och akademiska discipliner. Därtill hade denna konferens ett särskilt fokus på forskningens tillämpning.

I DETTA SAMMANHANG VILL jag passa på att göra reklam för vårens konferens som kommer att belysa elitidrottens utveckling och den förändring av ledarskapet som skett de senaste åren inom idrotten. Flera internationellt namnkunniga forskare kommer att medverka på konferensen i mars. Mer information finns att läsa på tidningens baksida.

DET LACKAR MOT JUL och svensk idrottsforskning kan se tillbaka mot ett bra år. Centrum för idrottsforskning har fördelat mer pengar än tidigare år. Vi har höjt maxbeloppet för våra forskningsmedel samt skapat möjlighet för att bevilja flerårsprojekt. Detta med avsikten att skapa så goda villkor för våra forskare som möjligt. Vi har dessutom fördelat medel med en särskild prioritering på barn- och ungdomsidrott samt elitidrott. Utfallet av styrelsens beslut finns att ta del av längst bak i tidningen.

VI SER NU FRAM EMOT ett spännande nytt år. Centrum för idrottsforskning ska leverera sin första fördjupningsrapport till regeringen till sommaren. Temat är ett barnrättsperspektiv. Regeringen har redan annonserat nästa års inriktning som kommer att handla om idrottens integrationsfrågor. Mera specifik inriktning på detta ämne kommer att anges i det kommande regleringsbrevet. Nordisk idrottsforskning håller för närvarande på att utvärderas och även här kommer en rapport att ligga klar under hösten. Under våren kommer enligt planerna den utannonserade forskningstjänsten kring aktivitetsnära elitidrott att tillsättas.

NÄSTA ÅR SKA SVENSK IDROTTSFORSKNING ta nya kliv. Svensk idrottsforskning ska ta plats, nå genombrott och göra kvalitativa ryck. Vi ska också arbeta med att sprida forskning och se till att forskningen kan tillämpas. Förutsättningarna är goda.

God Jul och Gott Nytt År!

PER NILSSON

Ordförande i Centrum för idrottsforskning

Alla skapar allsvenskans värde

Fotbollsupplevelsen skapas av fotbollens aktörer och deras olika intressen. Spänningen mellan publiken, medierna, sponsorer, politiker, klubbar och förbund är ibland begränsande för sportens utveckling. Men missnöje och motstånd kan även vara en kreativ kraft som skapar nya möjligheter.

ANNA FYRBERG
STOCKHOLM UNIVERSITY
SCHOOL OF BUSINESS

DET HÄNDER MYCKET inom elitfotbollen och det händer snabbt. Dagligen rapporteras det i medier om "fotbollshändelser" och det tycks snabbt kunna skifta från succé till misslyckande. AIK är kanske just nu ett av de tydligaste exemplen på hur ett lag går från att vara svenska mästare till att vara nära på att åka ur allsvenskan under ett års tid (1). Allsvenskan är också just nu inne i en negativ spiral, läktarbråken har ökat och publiken har minskat (2). Många menar också att fotbollsunderhållningen i allsvenskan inte håller samma klass som den i övriga Europa. Men det här innebär också att publiken kommer till de allsvenska arenorna av andra skäl och det här gör också elitfotboll intressant som forskningsobjekt. Hur kommer det sig att allsvenskan lyckas locka publik när europeiska lag samtidigt bjuder på fantastisk fotboll? Det är också allsvenskans "attraktivitet" som har stått i fokus när jag under våren och sommaren intervjuat de ledande aktörerna inom svensk elitfotboll: fotbollskonsumenter, medier, sponsorer, politiker, klubbar och officiella ledningsorgan för svensk fotboll. Syftet med den här studien, som är inom ramen för marknadsföring och konsumtionsstudier, är att identifiera "fotbollsupplevelsen" och beskriva hur värde skapas på en kollektiv nivå. Studien är också en del av den idrottsforskning som växt fram de senaste åren på Företagsekonomiska

institutionen, Stockholms universitet med stöd från bland annat Centrum för Idrottsforskning.

Stämningen utgör upplevelsen

Mina respondenter menar att anledningen till att människor betalar för att gå och se en allsvensk match är för att få ta del av "fotbolls atmosfären" som till största del utgörs av klackarnas entusiasm, allsången och färgsprakande tifos. Med andra ord, det är inte spelet på plan som är avgörande för fotbollsupplevelsen utan "värdet" utgörs också till stor del av stämningen. I relation till stämningens betydelse har jag frågat respondenterna hur fotbollsupplevelsen realiseras? Respondenterna menar att fotbollsupplevelsen skapas genom samverkan mellan olika aktörer såsom supportrar, klubbar, förbund, ideella, sponsorer, för att nämna några. De menar också att supportarna är avgörande för att skapa den rätta stämningen och att supportarna genom deras engagemang bidrar till ett ökat värde. Men vad menas egentligen med "värde", att "värde" skapas i samverkan och att fotbollssupportarna har ett slags "ansvar" för detta? Att definiera och förklara "värde" är något som sällsatt många forskare inom samhällsvetenskapen under lång tid. Inte minst inom marknadsförings- och konsumtionsforskningen.

Tidigare marknadsföringsforskning utgår från att producenter (företag,

En tapper skara gävlebor kom för att se det allsvenska mötet mellan Gefle IF och Malmö FF på Strömudden i mars i år. © Bildbyrå i Hässleholm.

institutioner, föreningar, etcetera) tillhandhåller produkter och tjänster på marknaden, dessa ses i sin tur som "redan producerat värde". Med detta menas den process av utveckling som föregår innan de lanseras på marknaden. När sedan produkterna och tjänsterna konsumeras på marknaden förbrukas det "redan producerade värdet" (3). Med andra ord, värdet "förstörs" i konsumtionen. Detta synsätt på värde har ifrågasatts allt mer (4) och har lett till nya sätt att conceptualisera värde och värdeskapande (5,6,7). Tänk exempelvis på tjänster och upplevelser som YouTube eller den allsvenska fotbollsmatchen. Förstörs värdet när YouTube-användaren är inloggad eller när åskådaren står på läktaren och hejar på sitt lag? Eller är det så att värde förstörs om "supportrar" bråkar på läktaren?

Konsumenterna är "ansvariga" för värdeskapande

Forskare inom marknadsförings- och konsumtionsstudier ägnar sig mycket åt att ta reda på mer om hur sociala och ekonomiska aktörer skapar värde i samverkan och vilka praktiker och aktiviteter som gör att värde realiseras (5, 8,6,9) Som det antydde tidigare är det inte på det viset att användarna eller konsumenterna förstör värde.

Det är snarare så att konsumtionen fullbordar det "värdeerbjudande" som tillhandhålls av Google i fallet YouTube eller av fotbollsklubben avseende fotbollsmatchen. I exemplet YouTube är det tydligt att det är användarna av tjänsten som skapar innehållet. Google tillhandhåller de tekniska lösningarna och på så vis underlättar de den sociala kommunikationen. Men det går också att se en liknande logik inom fotbollen, även om arenan för interaktion skiljer sig åt. Fotbollsklubben i samverkan med andra aktörer har ett "system" för att tillhandhålla matcher. Supportrar och publik å sin sida är medskapare av stämningen som utgör fotbollsupplevelsens "innehåll". I båda fallen handlar det om att konsumenten/användaren skapar värde tillsammans med producenten genom interaktioner (online eller arenan) och det benämns enligt teorin som "co-creation of value" (5). Användaren och supportern ses, enligt det här perspektivet som "medproducenter" av tjänsten respektive upplevelsen.

I dagsläget finns det få empiriska studier som undersöker hur värde skapas genom samverkan inom idrottskontexten. Det var också denna insikt som resulterade i den här studien. Något som förstärktes ytterligare av att idrotten generellt sett har ett mycket

stort konsumentengagemang, konsumtionen av idrott sker ofta genom ett personligt engagemang. Inom stora publiksporier så som fotboll är konsumtionens "passion" ofta ännu mer påtaglig. Dessutom besitter fotbollen stora grupper av konsumenter, inte minst genom alla supporterorganisationer. Enligt konsumtionsforskare är det grupper av konsumenter, snarare än individer, som verkligen påverkar och skapar meningar genom sin konsumtion (6,10)och denna kollektiva kraft kan också användas för att påverka kommersiella eller ideella verksamheter (7).

Supportermotstånd kan skapa nya "fotbollsinnovationer"

Det går således att konstatera att elitfotbollen, rent teoretiskt, har förutsättningarna för ett starkt kollektivt värdeskapande. Erbjudandets karaktär, det vill säga "matchen och stämningen" existerar genom aktörers samverkan och det finns dessutom ett starkt, ofta organiserat, konsument/supporterengagemang. Samtidigt introducerar supporterengagemanget en annan mörkare sida med motsättningar och huliganism. Faktum är att den här formen av "aktivism" gör fotbollen till ett ännu mer intressant empiriskt exempel för marknadsföringsforsk-

ningen. Forskning visar att konsumentmotsstånd, det vill säga kritik och reaktioner mot institutioner och organisationers beslut och/eller handlande, kan leda till kreativa processer. Motsåndet kan således resultera i nya innovationer, tjänster och till och med ett förbättrat anseende och varumärke (11). Det här synsättet menar att det är de kritiska konsumenterna som driver marknadsutvecklingen (11). Men detta sker inte av sig själv utan genom interaktioner mellan konsumenterna och sensibla "ledare" som fångar upp kritiken och använder motsåndet som feedback för förbättring.

Att ta vara på "marknadshändelser", vilka ibland sker i en positiv anda och ibland förkommer genom kritik och motsånd är något som idrotten och fotbollen kan arbeta mycket mer med. Ett fotbollsexempel, som går att relatera till resonemanget om att omvända det negativa till något kreativt, är hur klubbar driver ungdomsprojekt baserat på förekomsten av huliganism. Projekten syftar till att förhindra huligansim och denna ambition används också för att utveckla klubbens verksamhet. Med andra ord, fotbollsklubben tar ett socialt ansvar baserat på sina "egna problem" och det kan i sin tur generera ett förbättrat anseende.

Supportrar "kontrollerar" upplevelsen och det skapar behov av regleringar

Publiken kommer till fotbollsarenan för att se matchen – för att del av stämningen som i mångt och mycket utgörs av skådespelet på läktaren. Den till synes ökade betydelsen av läktarstämningen skulle kunna förklaras med att då underhållningsvärdet på plan har minskat så har läktaratmosfären fått en annan innebörd. Då kvaliteten generellt sätt har minskat så har supportarna "tilldelats" ett ökat ansvar för fotbollsupplevelsen. Supportrar berättar om hur en minskad spelarkvalitet leder till ökade gap mellan supportergrupperingar inom klubben. Vid perioder av dåliga resultat skapas det en spänning mellan "framgångssupportrar" och "riktiga supportrar". Den sist nämnda distanserar sig från "framgångssupportrar" som enligt de "riktiga supportrar" endast stöttar laget om det vankas framgång. Problemet är att de som ser sig som "riktiga supportrar" menar att de verkligen gör en insats för sitt lag och de blir lätt frustrerade om de förbises eller inte inkluderas tillräckligt i styrningen av klubben. Det här leder inte sällan till konflikter

mellan klubbledning och supportrar där ledningen menar att supportarna kräver för mycket inflytande.

Det jag försöker visa på här är att då klubbarna inte prestationssäkrat sin verksamhet så resulterar det inte bara i minskat publiktryck utan det leder också till konsekvenser som att supportrar indirekt "får" eller "tar för sig" mer utrymme i relation till fotbollsupplevelsen. Samtidigt upplever de officiella organisationerna (klubbar, förbund, reglerare) att de saknar eller "fråntas" kontrollen över fotbollsupplevelsen. Det här resulterar i ökade spänningar och det leder också till en ökad efterfrågan av regleringar gällande supporterbeteende. Ett aktuellt exempel är det officiella dokumentet "En strategi mot fotbollsvåldet" som presenterades i april i år av Länsstyrelsen Stockholm (12). Dokumentet syftar till att föra samman ansvariga fotbollsaktörer i Stockholmsområdet, och samtliga aktörer har nu också skrivit under på att de kommer ta ett

mang som är mer "förutsägbart" och "hanterbart".

Värdeskapande sker genom kreativa och destruktiva krafter

Det framgår under intervjuerna att å ena sidan tycker vissa att supportarna har för mycket inflytande på klubb- och förbundsledningar, å andra sidan tycker supportarna att de har för lite inflytande. Båda menar dock att medierna överlag skapar för negativa rubriker. En del tycker också att sponsorer och tv-bolag styr allsvenskan för mycket. Det framkommer också hur klubbar använder ungdomars sociala problem för att locka sponsorer till klubben, eller hur sponsorer drar nytta av fansens åsikter för att på så sätt utforma bättre marknadserbjudanden. Interaktionerna mellan aktörerna karaktäriseras av ett ständigt tagande och givande men framför allt förhandling, och det är just det här som kännetecknar samtida värdeskapande (13). Ibland tycks den kreativa kraften i de sociala spänningarna glöm-

"Supporterengagemanget är inte kontrollerbart i sin natur, och ska inte heller vara det, därför blir det problematiskt när supportarnas passion ska justeras och regleras till ett engagemang som är mer "förutsägbart" och "hanterbart".

gemensamt ansvar för att förhindra fotbollsrelaterat våld. Dokumentet innehåller en rad regleringar som ska verka för att stävja vissa beteenden hos supportarna. Bland annat föreslås att ståplatser ska förbjudas och att högriskmatcher endast ska spelas på dagtid helg. Delar av dokumentet har realiserats och vilken effekt det har på fotbollsupplevelsen och samverkan för värde återstår att se. Många av respondenterna menar dock att det finns en risk att supporterengagemanget regleras sönder, en oro som är befogad då fotbollsupplevelsen konstrueras genom åskådarnas engagemang. Det är också viktigt att komma ihåg att det organiserade supporterengagemanget sker genom en social tillhörighet och gemenskap. Supportarna har således ingen direkt motivation att "medproducera värde" och bidra till klubben. Supporterengagemanget är inte kontrollerbart i sin natur, och ska inte heller vara det, därför blir det problematiskt när supportarnas passion ska justeras och regleras till ett engage-

mas bort och det blir för mycket fokus på vems fel, och vems ansvar. Även i situationer av bråk, förstörelse och hot så finns det en kraft, "det sker något" eftersom något "konsumeras". Den individ som utför huliganismaktiviteter upplever en mening med sitt agerande, men ur ett politiskt och moraliskt perspektiv är huliganism förkastligt. Det här synsättet indikerar att det finns kreativa element inom det destruktiva och att värde beror på vems perspektiv - det som är värde för en aktör är inte värde för den andra, och den aktör som upplever det som destruktivt kan omsätta det negativa till något positivt (som när antihuliganism är en del i klubbarnas verksamhet). Men det är också så att det som ses som destruktivt kan representera upplevelsens spänning. I fotbollens fall är huliganismen också en spegling av spelets antagonism ("vi" mot "dem"-logiken) (14). Således förstörs inte värde nödvändigtvis genom stök på läktaren, för att komma tillbaka till den tidigare frågan om att konsumenten förstör värde.

Missnöjda Djurgårdenssupportrar skapar stämning. Klackarnas entusiasm är avgörande för att locka publik till allsvenska matcher. Själva spelet är inte alltid särskilt viktigt.
© Bildbyrå i Hässleholm.

Studier av elitfotboll ger kunskap om moderna marknader

Fotboll, men också idrott generellt, är utifrån ett marknadsföringsperspektiv intressant att studera då det är tydligt att en ekonomisk nyttocentrerad rationalitet inte kan förklara hur idrottsmarknader fungerar. Snarare är det just det kollektiva värdeskapandet där aktörer samlas kring "upplevelsen" som karaktäriserar idrotten och dess utveckling. En liknande logik med många och skilda aktörer som ansvar för upplevelsen, pådrivet av ett starkt och ibland kritiskt konsumentengagemang, går även att se på andra konsumentintensiva marknader. Exempelvis de nya affärsmodeller som ständigt utvecklas via nätet, där arenan för interaktion inte är fysisk men väl virtuell.

Under arbetet med den här studien har respondenterna efterfrågat mer forskning kring supportarnas "funktion". Exempelvis efterfrågar politiker och fotbollsledningar andra typer av publiksegment på fotbollsarenorna och de talar om familjer som önskvärda besökare. För mig leder det här in på frågor om "normalitet" och "förutsägbarhet". Det är betydligt lättare för en ledning att förutse familjen som besökare, hur de uppträder och vilka behov de har på fotbollsarenan jämfört med virila supportrar. En framtida forskningsfråga skulle kunna handla om

fotbollsbesöksgruppernas "exkludering" i relation till upplevelsens värde.

Till sist vill jag framhålla att inom elitfotbollen så finns det en unik möjlighet till utveckling som ofta negligeras. Den stora, ibland rent av oproportionerliga mediebevakningen men också konsumentintresset i form av diskussioner, forum och bloggar handlar inte bara om "tyckande" utan kan snarare ses som en direkt feedback från marknaden. Klubbledningen kan läsa varje dag om sin verksamhet och hur den uppfattas av marknaden. Men den gemensamma uppfattningen, som kommer fram i den här studien, är att mediernas bevakning och konsumenternas åsikter mestadels ses som "störande moment". Mediernas och konsumenternas engagemang, och kritik, är i själva verket en av flera krafter som konstruerar elitfotbollen. Dessutom kvarstår möjligheten för ledarna av svensk elitfotboll att se på missnöje och motstånd som inte bara en negativ utan också kreativ kraft.

Kontakt:

afy@fek.su.se

Referenser

1. SVD. 2010 AIK:s kris djupare än DIF:s var ifjol. http://www.svd.se/sportspel/nyheter/aiks-kris-djupare-an-difs-var-ifjol_5441837.svd
2. SVT "Rapport". 2010. "Publikkras i allsvenskan" http://svtplay.se/v/2001154/fotbollspublikens_sviker (hämtad 2010-10-15)

3. Bagozzi, R. P. 1975. 'Marketing as Exchange.' *Journal of Marketing*, 39:4, 32-39.

4. Firat, A. F. & Dholakia, N. 2006. 'Theoretical and philosophical implications of postmodern debates: some challenges to modern marketing.' *Marketing Theory*, 6:2, 123-62.

5. Vargo, S. L. & Lusch, R. F. 2004. 'Evolving to a New Dominant Logic for Marketing.' *Journal of Marketing*, 68:1, 1-17.

6. Cova, B. & Dall'Aglio, D. 2009. 'Working consumers: the next step in marketing theory?' *Marketing Theory*, 9:3, 315.

7. Schau, H., Muniz Jr, A. & Arnould, E. 2009. 'How brand community practices create value.' *Journal of Marketing*, 73:5, 30-51.

8. Zwick, D., Bonsu, S. & Darmody, A. 2008. 'Putting Consumers to Work.' *Journal of Consumer Culture*, 8, 2.

9. Fyrberg, A. & Jürjado, R. 2009. 'What about interaction?' *Journal of Service Management*, 20:4, 420-32.

10. Muniz Jr, A. & O'Guinn, T. 2001. 'Brand community.' *Journal of Consumer Research*, 27:4, 412-32.

11. Holt, D. B. 2002. 'Why Do Brands Cause Trouble? A Dialectical Theory of Consumer Culture and Branding.' *Journal of Consumer Research*, 29:1, 70-90.

12. Länsstyrelsen Stockholm. 2010. 'En strategi mot fotbolls våldet.' <http://www.ab.lst.se>.

13. Penalzoza, L. & Venkatesh, A. 2006. 'Further evolving the new dominant logic of marketing: from services to the social construction of markets.' *Marketing Theory*, 6:3, 299-316.

14. Dunning, E., Murphy, P., Waddington, I. & Astrinakis, A. E. 2002. Fighting fans: football hooliganism as a world phenomenon. Univ College Dublin Pr.

Gräsbyttets okända risker

Konstgräs har många praktiska fördelar men har länge varit omdebatterat. Det har visat sig att spel på tredje generationens konstgräs inte ökar risken för akuta skador i jämförelse med spel på naturgräs. Dock kvarstår frågan om bytet mellan underlagen kan öka skaderisken.

KAROLINA KRISTENSON

MEDICINE STUDERANDE,
DOKTORAND, FOOTBALL
RESEARCH GROUP, INSTI-
TUTIONEN FÖR MEDICIN
OCH HÄLSA LINKÖPINGS
UNIVERSITET

I OCH MED konstgräsplanernas intåg på arenorna i Sverige liksom övriga Europa har frågan huruvida risken för skada skiljer sig vid spel på konstgräs jämfört med naturgräs diskuterats. Konstgräs har många praktiska fördelar bland annat genom att ge möjlighet till fotbollsträning året om på "gräslikt" underlag i klimat som inte annars tillåter detta. Utöver detta slits konstgräs mindre än vanligt gräs vilket gör att utnyttjandegraden på anlagda konstgräsplaner är större än på naturgräsplaner. Dessutom är driftskostnaden för underhåll lägre för en konstgräsplan än för naturgräs. Dock finns det nackdelar. En uppenbar sådan är att konstgräs alltid kommer att vara artificiellt och då förmodligen aldrig fullt ut kommer likna naturgräset i alla dimensioner. Vidare är det dock viktigt att utreda om konstgräs på något sätt kan vara farligt ur hälsosynpunkt. Konstgräs innehåller ofta fyllnadsmaterial i form av gummigranulat från uttjänta däck som i sin tur innehåller ett flertal ämnen som har potentiella miljö- och hälsofarliga egenskaper. Det pågår en diskussion om dessa ämnens eventuella risker för människa och miljö. En rapport från kemikalieinspektionen hävdar att hälsorisken för spelare sannolikt är låg men att det däremot finns en viss risk för lokal miljöpåverkan av gummigranulat från begagnade däck. De rekommenderar därför ökad användning av alternativa fyllnadsmaterial vid nyanläggning av konstgräsplaner (1).

Utöver detta har det länge varit oklart om det också finns en risk för att det skulle kunna vara farligt ur skade-

synpunkt att spela på konstgräs i jämförelse med naturgräs. Åsikter kring detta har vida debatterats men det vetenskapliga underlaget avseende skaderisk vid fotbollspel på olika underlag är till viss del begränsat. Den här artikeln är en sammanfattning av författarens föredrag vid Centrum för idrottsforskningens konferens *Fotboll – forskningsrön och tillämpningar* 2010 på Bosön och syftar till att kortfattat beskriva kunskapsläget kring skaderisk vid spel på konstgräs och vilka områden där kunskapsluckor fortfarande finns.

Skaderisk nu och då

De tidiga generationerna av konstgräs som introducerades under 1970-talet visade på en ökad skaderisk och en skillnad i skademönster, med en större andel brännskador och överbelastningsskador, i jämförelse med spel på naturgräs (2,3,4). Sedan dess har tekniken utvecklats till vad som kallas tredje generations konstgräs som innebär en konstgjord matta med längre och spretigare plastfibrer och mellan dessa gummigranulat som ger en känsla och utseende mer lik en vanlig fotbollsplan. FIFA (Internationella Fotbollsförbundet) tillåter numera även elitmatcher på konstgräs som når en standard som de efter laborativa och "field-tester" benämner som "Football turf". Den hittills största studien som undersökt skaderisk vid spel på tredje generationens konstgräs pågick 2003-2008 och baserades på totalt 25 deltagande lag från europeiska klubbar inbjudna av UEFA (Europeiska Fotbolls förbundet) att delta (5,6). Resultaten visade att det inte tycks finnas någon ökad risk för akuta skador vid spel på

konstgräs jämfört med naturgräs, detta varken för herr- eller damspelare. Däremot finns det för herrar en skillnad i skadepanoramata då risken för muskelbristningar tycks vara lägre medan risken för fotledsdistorsioner (att vricka fötterna) är högre vid spel på konstgräs.

Bytet i sig en riskfaktor?

I studien nämnd ovan studerades spelare som spelade i lag med konstgräs på hemmaplan men som spelade matcher borta på både konstgräs och naturgräs. För att ytterligare problematisera frågan kring risker på konstgräs bör frågan ställas om dessa spelare skulle kunna vara "anpassade" till konstgräs och då bemästra spelet på konstgräs på ett annat sätt än lag som inte har samma vana. Hur påverkas spelare som normalt spelare på naturgräs av att spela borta på konstgräs? En följd av att både konstgräs och naturgräs finns på arenor till elitklubbar i Norden är ju att spelare, vare sig klubben har natur eller konstgräs som underlag på hemmaplan, spelar på båda underlagen vid bortamatcher.

2005 utfördes en studie av Allsvenskan och Damallsvenskan i Sverige (7). Opublicerade analyser från denna säsong visade på tendenser mot att inte bara konstgräslag utan även gräslag hade en ökad skaderisk vid matchspel på ovan underlag. En hypotes var därför att bristande adaptation till ett nytt underlag i sig, snarare än om det gäller spel på konstgräs eller naturgräs, kan medföra en ökad skadebenägenhet. Byte av underlag är en tänkbar riskfaktor för framför allt överbelastningsskador och akuta icke-kontaktskador, men inga studier har tidigare utförligt kunnat undersöka detta samband. För att nå en statistisk

logiska fotbollsstudier vilket gör att resultaten kan jämföras med tidigare och framtida studier (8). Samtliga spelare med A-lagskontrakt i Allsvenskan (16 lag) och Tippeligaen (16 lag) har inbjudits att delta i studien och 14 lag i bägge ligorna har valt att delta. Respektive lags

”...konstgräslag tycks ha en trend mot ökad risk för skada på naturgräs, medan naturgräslag istället har en trend mot minskad risk vid matchspel på konstgräs”

säkerhet behövs registrering under flera säsonger och detta görs mest tidseffektivt genom en samtidig undersökning av flera ligor under samma säsong. För att kunna sammanföra dessa data bör nivån på ligorna vara likvärdig, och för att uttala sig om byte av underlag bör klimatet vara sådant att konstgräs är vanligt förekommande. Svenska och norska förstaligorna är lämpliga studiemiljöer då de uppfyller samtliga av dessa kriterier.

Studie 2010 i Sverige och Norge

I januari 2010 startades en nu pågående prospektiv kohortstudie inkluderandes elitfotbollslag från Sverige och Norge. Studien följer det konsensus som skapats för design av epidemio-

medicinska team fungerar som kontaktpersoner och har genom hela året registrerat närvaro på samtliga träningar och matcher och individuell exponeringstid (tränings- och matchtid) liksom samtliga fotbollsrelaterade frånvaroskador som uppkommit under studieperioden.

Vant underlag definierades som det underlag laget spelar på vid hemmamatcher. Under försäsongen, som i Norden innefattar månaderna januari till mitten av mars, spelar alla lag av uppenbara klimatorsaker på konstgräs (förutom korta perioder på läger på varmare breddgrader). Vid denna analys inkluderades därför data från och med Allsvenskans säsongstart i mitten av mars för att undersöka

Konstgräset växer sig allt starkare i svensk elitfotboll. Elfsborg, Örebro, och Gefle i herrallsvenskan och Umeå, Hammarby och Ldb Malmö i damallsvenskan är exempel på lag som spelar sina hemmamatcher på ständigt gröna planer. © Bildbyrå i Hässleholm.

hur matcher på ovant underlag under säsong påverkar skaderisken. I skrivande stund föreligger inga data från Tippeligaen utan nedanstående analyser är gjorda enbart på Allsvenskan, mars till och med augusti 2010.

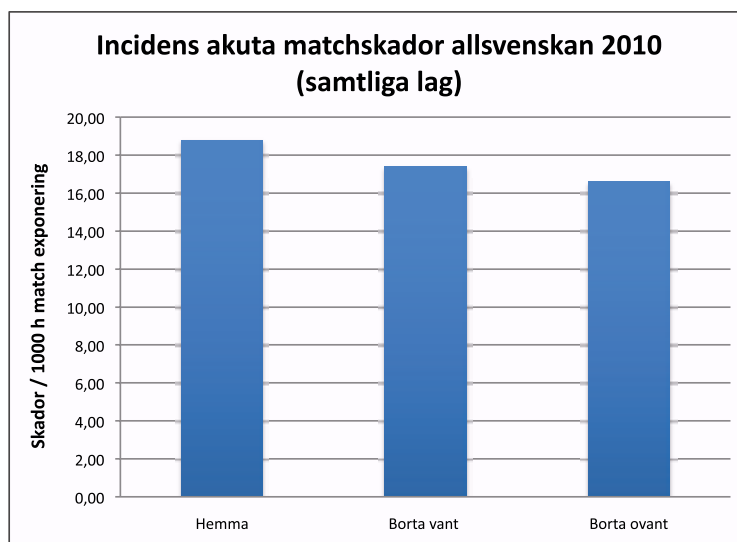
Är det bortaplan som spelar in?

Matchspel på ovant underlag sammanfaller per definition alltid med att studerat lag spelar på bortaplan. Spel på bortaplan innebär självklart olika omständigheter som skulle kunna påverka skaderisken mer än bara det ovana underlaget. Dessa innebär bland annat eventuella taktiska förändringar, resa till match, publiktryck och domarens bedömningar av riskfullt spel. För att vidare titta på hur underlaget påverkar skaderisken har vi därför först jämfört hur skaderisken ser ut vid hemmamatcher jämfört med bortamatcher på vant respektive ovant underlag. Vid våra analyser över akuta matchskador vid hemmamatch, bortamatch på vant underlag och bortamatch på ovant underlag fann vi ingen signifikant skillnad mellan dessa grupper. Det verkar därför inte som att bortamatchen i sig skulle påverka skadebilden. (Se figur 1)

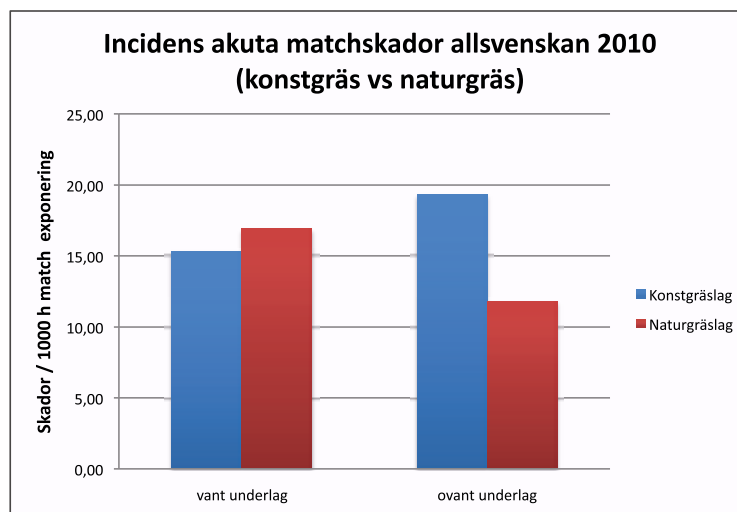
Ovant vs vant underlag - påverkan av bister vinter 09/10?

Då konstgräslag och naturgräslag analyserades var för sig i fråga om skaderisk på ovant underlag, visade det sig att konstgräslag tycks ha en trend mot ökad risk för skada på naturgräs, medan naturgräslag istället har en trend mot minskad risk vid matchspel på konstgräs (se figur 2). Vid säsongsslut kommer data från norska Tippeligaen summeras med svenska data och vid denna analys kommer också risken för överbelastningsskador och påverkan av adaptationsträning (träning på ovant underlag innan match på ovant underlag) att analyseras.

Resultaten så här långt är preliminära och inte statistiskt säkerställda, men pekar åtminstone inte mot att det skulle vara farligare för naturgräslag att åka och spela bortamatch på konstgräs än för konstgräslag att åka och spela match på naturgräs. En kommentar till detta är att resultatet kan ha påverkats av att vintern 09/10 var extremt bister vilket ledde till mycket slitna gräsplaner under vårsäsongen 2010 då merparten av data för analysen är inhämtat. Hur bytet av underlag påverkar skaderisken under säsonger utan denna extrema tillfälliga yttre faktor är okänt då kontinuerlig skaderegistrering av Allsvenskan i

Figur 1. Incidens av akuta matchskador i allsvenskan 2010 uppdelat på matcher hemma, borta på vant underlag och borta på ovant underlag.

Figur 2. Incidens akuta matchskador allsvenskan 2010 på vant jämfört med ovant underlag för konstgräslag och naturgräslag.

dagsläget inte förekommer. Med en sådan registrering skulle skaderisken kunna följas och yttre faktorer såsom regeländringar, säsongspanering och klimatpåverkan med säkerhet kunna utvärderas. Det finns således ett behov av en kontinuerlig skaderegistrering av elitfotboll i Sverige, både på herr- och damsidan.

Kontakt:
karkr869@student.liu.se

Referenser

1. Konstgräs ur ett kemikalieperspektiv, PM 2/6. Utgivare: Kemikalieinspektionen. Sundbyberg i juni 2006. Best.nr. 510 841
2. Engebretsen L, Kase T. Soccer injuries and artificial turf. Tidsskr Nor Laegeforen 1987; 107: 2215-2217
3. Árnasson Á, Gudmundsson Á, Dahl HA, Jóhannsson E. Soccer injuries in Iceland. Scand J Med Sci Sport. 1996; 6: 40-45

4. Ekstrand J, Nigg B M. Surface-related injuries in soccer. Sports Med 1989. 856-62.
5. Ekstrand J, Timpka T, Hägglund M. The risk for injury when playing elite football on artificial turf versus natural grass - a prospective two-cohort study. Br J Sports Med 2006; 40:975-80.
6. Ekstrand J, Hägglund M, C. W. Fuller. Comparison of injuries sustained on artificial turf and grass by male and female elite football players. Scand J Med Sci Sports. 2010 Mar 11
7. Hägglund M, Waldén M, Ekstrand J. Injuries among male and female elite football players. Scand J Med Sci Sports. 2009 Dec 19(6):819-27.
8. Fuller CW, Ekstrand J, Junge A, Andersen TE, Bahr R, Dvorak J, Hägglund M, Maccrory P, Meeuwisse WH. Consensus statement on injury definitions and data collection procedures in studies of football (soccer) injuries. Br J Sports Med 2006; 40: 193-201, Scand J Med Sci Sports 2006; 16: 83-92, Clin J Sport Med 2006; 16: 97-106.

Fotbollens arbetarklass

Kulturhistoriskt har fotboll dominerats av män och maskulinitet. Den manliga normen inom fotbollen tvingar spelare i damallsvenskan att anpassa sig och vänja sig vid begränsade resurser. De känner sig önskad, går i opposition och utvecklar strategier för att distansera sig från den manliga dominansen.

JESPER ANDREASSON
LEKTOR I IDROTTS-
VETENSKAP
LINNÉUNIVERSITETET, PPI

MÄN HAR SPELAT fotboll i organiserade former sedan slutet av 1800-talet. Redan när fotbollen etablerades hade den tydliga kopplingar till manligheten. Den svenska idrottsrörelsens grundare Victor Balck deklarerade till exempel redan 1886, i *Illustrerad Idrottsbok*, att fotboll "inte är en lek för rädda och svaga utan endast passar män med egenskaper såsom stor sinnesnärvaro, driftighet och emellanåt kallblodighet" (1). Kulturhistoriskt kom sålunda fotboll att definieras som en sysselsättning som utvecklade den manliga karaktären och sporten ansågs alltså inte lämpa sig för kvinnor.

Okvinnligt och omoraliskt

Skälen som angetts till varför vissa idrotter endast skulle lämpa sig för män har varierat. Under 1900-talets första hälft återopades ofta medicinsk expertis för att framhålla idrottandets negativa effekter på kvinnor (2). Vanligen handlade det om att idrotten skadade kvinnors bröst, menstruation eller att de på andra sätt blev fysiskt deformerade av idrott (3). En annan motivering till varför kvinnor inte skulle idrotta, och som framförallt gjorde sig gällande under mitten av 1900-talet, härstammar från moraliska uppfattningar om vad en kvinna kan och inte kan göra. Enligt denna invändning uppfattades till exempel en kvinna som svettades eller satt gränslar över en sadel som omoralisk eller okvinnlig (4). Ett tredje argument, vilket kanske är det mest bestående som yttrats mot damidrott, har kretsat kring idrottens estetiska konsekvenser på den kvinnliga kroppen, det vill säga att kvinnor

som uppvisar idrottslig skicklighet blir anklagade för att vara manhaftiga (5).

Svensk fotboll var en manlig rörelse ända fram till mitten av 1960-talet. Visserligen hade kvinnor tidigare försökt sig på att etablera damfotbollen, men dessa försök hade nästan uteslutande förlöjligats och motarbetats (2). När svensk damfotboll introducerades och organiserades var det framförallt två huvudprinciper som var vägledande: Den ena principen var att damfotbollen och dess verksamhet skulle bedrivas inom Svenska Fotbollförbundets organisation. Damers fotbollsspelande ansågs alltså inte kunna ha några andra motiv än de som redan fanns formulerade på herrsidan. Den andra vägledande principen handlade om damfotbollens integrering i samtliga organisationsled (ibid:34). Med integrering åsyftades organisatorisk integrering och inte idrottslig dito. Således var Fotbollförbundets uppfattning att det inte skulle upprättas några särskilda organ eller kommittéer som endast talade för damfotbollen. Olofsson (6) menar att målet att integrera damfotbollen i en redan befintlig verksamhet inte sällan resulterade i en orättvis fördelning av resurser mellan herr- och damlag. Att det var damlagen som drog de flesta nitlotterna råder det ingen tveksamhet om.

I denna text diskuteras hur några unga allsvenska damfotbollsspelare ser på sina idrottsliga förutsättningar. Det empiriska materialet utgörs av kvinnorna i det fotbollslag som jag valt att kalla Solby IK (7). Fotbollskollektivet Solby IK utgörs av kvinnor med skilda bakgrunder; några arbetar och andra går fortfarande i grundskolan. Av de

Sveriges Susanne Erlandsson serverar Pia Sundhage till ett skottläge i "landskampen" mellan Sverige och Skåne i Lönsboda 1979. Skåne vann matchen med 3-2. Fem år senare vinner ett integrerat landslag historiens första EM-turnering. Med sträckt vrist avgjorde samme Sundhage finalen mot England. © Bildbyrå i Hässleholm.

14 spelare som intervjuats är den äldsta 31 år gammal och den yngsta 16 år. Medelåldern i laget ligger på dryga 20 år. Texten som följer bör främst ses som ett samtida nedslag, där spelarna i Solby IK får berätta om hur de ser på sig själva som atleter och hur de upplever att deras idrottande värderas i relation till en historiskt dominant herrfotboll.

Skobidrag och gymkort, men inte mycket mer

Möjligheterna att livnära sig som professionell damfotbollsspelare i Sverige är små. Kvinnorna i Solby får som stöd för sitt idrottande skobidrag, träningsoveraller och ett träningskort på ett lokalt gym. Klubben står för matchdress, träningskläder och tillhandahåller liniment, tejp, kylspray och annat som kan komma att behövas i fotbollens vardag. Trots att kvinnorna spelar i den högsta möjliga fotbollsdivisionen i Sverige får ingen i laget någon ekonomisk ersättning. Denna frånvaro av ersättning kan jämföras med herrallsvenskan, där den genomsnittliga spelarlönen år 2009 var 61 372 kr/mån (8).

I intervjuerna med spelarna i Solby kommer ofta frågan om ekonomiska och praktiska förutsättningar för fotboll upp till diskussion. Lika ofta gör kvinnorna jämförelser med de möjligheter de upplever att herrfotbollen har,

vilket inte sällan resulterar i en känsla av besvikelse.

"Det finns ju 16- eller 17-åringar [killar, förf. anm.] som inte ens behöver gå ut skolan och som kan få betalt för det dom gör. Dom kan träna på morgonen och jag ser liksom hur killarna trixar och är jätteduktiga på att trixa och lura med bollen. Då tänker jag att jag också hade kunnat trixa lika bra som dom om jag hade gått och tränat dom där två passen om dan. Men det kan jag inte eftersom jag måste stå och slita på jobbet från halv sju till halv fyra." (Kia)

Kia, som arbetar på ett lager för sportkläder, önskar att hon kunde få ett annat jobb, "ett där man tjänade lite mer". Sedan hon slutade skolan har hon emellertid haft svårt att hitta ett arbete där hon kan få ledigt för matcher, träningsläger och andra fotbollsaktiviteter. Även om Kia inte kan tänka sig att sluta med fotbollen, eftersom den får henne att "må bra inom-bords", så är det tydligt att hon känner en viss uppgivenhet inför sin situation. Saga fortsätter på det inslagna spåret och berättar om hur hon tycker att det borde vara gällande relationen yrkesarbete och allsvensk fotboll.

"Dels att få betalt för fotbollen och dels att man hade haft en arbetsgivare som förstod att man kanske skulle kunna gå ner

på 80 procent, utan att förlora karriärmässigt så att säga. Det hade jag önskat. För det är många som hade kunnat tänka sig att gå ner, tror jag, och jobba några timmar mindre, och träna dom timmarna istället. Om man fick det, att jobba några timmar mindre och fick kompensation. Det hade varit bra."

Sagas önskingar skiljer sig i många avseenden från hennes faktiska belägenhet. För henne, liksom för flera av hennes lagkamrater, innebär fotbollsspelet ett ständigt förhandlande mellan viljan att idrotta och förmågan att hantera en ansträngd ekonomisk situation. En idrottslig satsning tycks innebära att arbetslivet blir lidande och vice versa. För en annan av spelarna, Marie, har denna problematik tagit sig ett annat uttryck, även om konsekvenserna är liknande. Hon menar att hennes heltidsjobb leder till att vänner och kollegor inte tar hennes fotbollsspelande på allvar. Arbetskollegor använder till exempel det faktum att hon arbetar heltid och är duktig på sitt jobb som en intäkt för att varken hon som fotbollsspelare, eller allsvensk damfotboll i allmänhet, håller särskilt hög standard. Hennes eget förvärvsarbetande leder med andra ord till att hennes fotbollsspelande trivialiseras och närmast reduceras till en oseriös fritidssysselsättning.

Idrottens arbetarklass

”Vi måste jobba utanför också för att annars kan vi inte spela. Eller vi kanske kan spela men klubben går väldigt mycket minus. Och det kan jag bli förbannad på, för medan vi kämpar för att vi ska få noll i vårt resultat när året är slut så går kommunen in med hur mycket som helst till herrarna. Och dom har typ legat på 50 miljoner plus och helt plötsligt är dom 20 miljoner back. På, liksom, vad har dom spenderat det på?” (Åse)

För att stödja föreningen ekonomiskt jobbar kvinnorna i Solby ibland ideellt. I detta avseende är de, trots att de spelar i allsvenskan, symboliskt verkligen fotbollens arbetarklass. De arbetar mycket och bestämmer lite. Strukturellt kan alltså fotbollens förutsättningar ses både som en fråga om genus och klass. Arbetarklassen representeras i detta fall av de kvinnor som försöker få erkännande i en kulturellt manlig produktionssfär, dels genom att arbeta heltid utanför fotbollen, dels genom ideellt arbete till förmån för föreningen. Vårt att notera i sammanhanget är också att kvinnornas ideella arbete för föreningen inte handlar om att vara ledare för ungdomsfotbollen, utföra domaruppdrag eller sitta i styrelser och besluta om den svenska fotbollens framtid och utveckling. Det ideella arbetet består snarare i att kvinnorna städar, säljer lotter eller inventerar inom detaljhandeln. Kvinnornas upplevelser stämmer i denna bemärkelse väl in med Marx' (9) teorier om att historien styrs av materiella faktorer och att de som kontrollerar produktionsmedlen har den verkliga makten i ett samhälle. I detta fall finns det strukturella mekanismer som begränsar kvinnornas möjligheter att utvecklas som fotbollsspelare (10).

I sina berättelser ger solbykvinnorna många exempel på situationer när det blivit uppenbart för dem att de är underordnade herrfotbollen och dess villkor. Ibland har underordningen manifesterats på ett tämligen bryskt sätt.

”Alltså förra året var vi rätt upprörda här. Vi blev petade från vår plan för att herrarna, som visserligen också spelar i allsvenskan, gick på sin egen plan för tidigt. Då petade dom bort oss från vår plan för att deras blivit dålig. Och herrarna tränar på förmiddagen medan vi tränar på kvällen. Men då var det deras små knattelag som sprang på vår plan. På den bra planen. För herrarna, dom kunde inte springa på den dåliga planen. Så då

petade man bort oss så då, i flera månader, för att dom skulle springa upp vår plan. Då kände vi oss lite trampade på. Vi skrev faktiskt en insändare och fick faktiskt lite respons, men dom ändra ju inte på någonting. Vi fick ju springa där på deras dåliga plan och deras pojklag sprang på vår plan. Då känner man sig jäkligt värdelös. Såna grejer retar man ju sig på.” (Lisa)

När kampen om fotbollsplanen aktualiserades rådde det ingen tvekan om att det var herrlaget som kunde dra det längsta (grönaste) strået och därmed indirekt också diktera solbykvinnornas träningsvillkor. Symboliskt upplevde sig kvinnorna som det gräs som herrlaget trampat på och slitit sönder. Varje steg männen tog på deras plan, och varje tuva de rev upp, blev ett tydligt tecken på den manliga prioriteringsordningen.

Genom att likna kvinnorna i Solby

”Symboliskt upplevde sig kvinnorna som det gräs som herrlaget trampat på och slitit sönder. Varje steg männen tog på deras plan, och varje tuva de rev upp, blev ett tydligt tecken på den manliga prioriteringsordningen.”

vid en (fotbollens) arbetarklass är det tydligt att klassbegreppet inte bara handlar om hur stor inkomst eller hur fint hus någon har, även om sådana aspekter självklart spelar in. Klass handlar också om upplevelser och erfarenheter av att komma i andra hand, att inte prioriteras eller ges möjlighet till att utvecklas. Fotbollens eller idrottsrörelsens arbetarklass utgörs av dem som inte får åka på träningsläger, de som inte får första ”tjing” på de bästa planerna och de som ges sämre ekonomiska förutsättningar. Det kan dessutom handla om vilka som får samla in pengar genom att sälja lotter eller jobba extra för föreningarna (11). Arbetarklassen är de som bestämmer minst och som får minst ersättning för sitt hårda jobb.

Det är tydligt att de ekonomiska förutsättningarna för fotbollsspelet får konsekvenser i kvinnornas vardag utanför föreningslivet. Fotbollen kan i detta avseende ses som en arena där frågor om klass och kön inom idrotten symboliskt vävs samman med näringsliv och arbetsmarknad. De praktiska konsekvenserna för kvinnorna i Solby

är uppenbara. De kan varken försörja sig på sitt idrottande eller vara fullt tillgängliga på arbetsmarknaden. De kan inte söka vilka arbeten de vill och de kan inte träna så mycket som de önskar. Oavsett hur kvinnorna prioriterar så innebär fotbollsspelet att de varje månad kan vänta sig mindre i lönekuvertet och inte osannolikt också reducerade möjligheter till yrkesmässigt avancemang.

Fotboll och motmakt

Om solbykvinnorna skulle tillbringa alltför mycket tid till att gräma sig över frånvaron av goda idrottsliga förutsättningar, så skulle tillvaron som fotbollsspelare snart bli olidlig. Många av spelarna skulle med stor sannolikhet avsluta sina idrottsliga karriärer och intressera sig för något annat, där de kände att de uppskattades. Men kvinnorna har fortsatt att spela fotboll. Det

stora intresset för sporten är troligtvis den viktigaste anledningen till detta. Emellertid kan det vara svårt att acceptera de begränsade förutsättningarna för fotbollsutövandet enbart genom att hävda att man gillar att sparka boll. Kvinnorna i Solby IK har också, för att stärka känslan av att deras fotbollsutövande är rimligt, utvecklat olika argument för att inför sig själva motivera sin situation. Nedan ger Nora ett exempel på hur ett sådant argument kan låta.

”Alltså, jag kan tycka att damfotbollsspelare är bättre på att planera inför sin framtid. Man skaffar sig en utbildning för att man vet att man inte kan leva på detta med fotbollen; det här tar slut. Jag tror inte det är många herrspelare som gör det. Utan dom bara kör på.”

Ovan försöker Nora vända på det asymmetriska förhållandet mellan herr- och damfotbollen. Med retorikens hjälp uppvärderar hon damfotbollen genom att hävda att villkoren för damidrott i slutändan kommer att vara till gagn för henne. Den ”uppgivna”

Damfotbollens vardag. Flera av de intervjuade damallsvenska spelarna har en ganska uppgiven inställning till sina idrottsliga förutsättningar. © Bildbyrå i Hässleholm.

hållning som kvinnorna emellanåt ger uttryck för kompletteras alltså här med en hållning där det extra jobbet och utbildningen betraktas som viktigt. Nedan berättar Åse först om hur fotbollsvardagen ser ut i Solby IK för att sedan övergå till att ironiskt fundera över vilka konsekvenser herrfotbollens privilegierade position får för de fotbollsspelande männen och deras intellektuella förmågor.

”Så nu, den första helgen här i månaden, eller, ja, på lördag, då har vi inventering på Maxi. Då börjar vi jobba klockan sju. Fast då är det bara B-truppen eftersom A-laget har match, annars är det ju alla. Så då går dom i B-laget upp klockan sju och inventerar fram till att A-lagsmatchen

börjar och sen får dom gå och titta på oss. Så gör man ju knappast ett herrlag. Nä, just det! Dom [herrfotbollsspelare, förf. anm.] kan inte ens ställa in rätt kabelkanal utan måste ringa för att få hjälp.”

Det råder ingen tvekan om att kvinnorna i Solby önskar att de hade samma idrottsliga förutsättningar som män i herrallsvenskan. Åses berättelse, ovan, är typisk för damkollektivet. Ett pressat schema och det ständiga farandet mellan olika åtaganden beskrivs som en del av damfotbollens vardag. Lika vanliga är emellertid de retoriska vändningarna, där kvinnorna försöker se sin tillvaro med en mer positiv blick. Kvinnorna kan sägas ha olika strategier för att försöka hantera den manliga

dominansen och göra den impotent. En strategi, som ovan, kan vara att retoriskt och med ironins hjälp, försöka fördumma eller infantiliserat herrfotbollsspelare så att de framstår som oförmögna att klara något alls, om det inte direkt har med fotbollsspelande att göra. Denna ironiska hållning kan också praktiseras:

”Alltså, vi hade faktiskt en spelare, Nina, som gick fram till två killar i herrlaget när vi jobbade extra för klubben. Det var på Borgen [anonymiserad plats, förf. anm.] där dom har konserter. Hon jobbade och dom var där för att kolla på konserten. Hon gick fram och gav dom en kvast och sa: ”spelar inte ni också i allsvenskan”. Dom bara tittade på henne. Man tycker att det är orättvist, men samtidigt vet man, eller jag tror i all fall inte att dom har roligare än vad vi har. Jag tror nästan tvärtom, att vi har en högre sammanhållning.” (Greta)

Symboliken i situationen ovan är närmast komisk, samtidigt som den på många sätt är tragisk. Nina plockar som kvinnlig fotbollsspelare undan glas, skräp och annat efter de båda allsvenska herrarna som genom sin ledighet kan sitta och njuta av en trevlig konsert. När Nina räckte sopkvasten till sina manliga ”fotbollskollegor” hoppades hon knappast att de båda herrarna skulle ta emot den för att hjälpa henne i arbetet. Hennes förfrågan var ironiskt ställd i syfte att tydliggöra hur skild kvinnornas värld är från männens. Ironin kan här ses som ett sätt för Nina att distansera sig och markera sin opposition. Hon försöker med ironins hjälp bryta upp och relativisera en tämligen fast gränsdragning mellan herr- och damfotboll.

Sammanfattande slutsatser

Det är komplexa samband som bidragit till att damfotbollens möjligheter och villkor ser ut som de gör. Williams (5) studerar hur engelsk damfotboll har gestaltats under 1900-talet. I sina analyser, vilka bygger på ett empiriskt material bestående av officiella rapporter, fotografier och mediernas innehåll, visar hon hur genusdifferenciering inom fotbollen ständigt åter-skapar en manlig dominans. Utifrån solbykvinnornas berättelser förefaller även svensk damfotboll formas och omformas utifrån en manlig norm eller hegemonisk maskulinitet. Connell (12) använder begreppet hegemonisk maskulinitet för att förklara hur olika uttryck för eller föreställningar om kön

(maskulinitet) struktureras i relation till varandra på ett sätt som gör att vissa uttryck bejakas och idealiseras, medan andra får en mer underordnad position. Den hegemoniska maskulinitet bör främst förstås som en kulturell ordning som gör att vissa aktörer, med vissa egenskaper och attribut på olika sätt kan vinna sociala, kulturella och ekonomiska fördelar. Att tala om en hegemonisk maskulinitet innefattar alltså inte bara de idrottsliga förmågor som eftersträvas inom, i det här fallet, fotbollen utan också de villkor som kvinnor respektive män kan åtnjuta för

”En strategi kan vara att retoriskt och med ironins hjälp, försöka fördumma eller infantiliserar herrfotbollsspelare så att de framstår som oförmögna att klara något alls”

sitt fotbollsspelande. Att man, beroende på kön, får bättre ekonomiska förutsättningar, tillgång till träningsanläggningar, uppmärksamhet i media eller ges möjlighet att påverka idrottens beslutsinstanser kan med andra ord ses som konsekvenser av en hegemonisk maskulinitet. För solbykvinnornas del manifesteras den hegemoniska maskuliniteten i hur de upplever sig bli bemötta av omgivningen och hur deras idrottande värderas (i relation till herrfotbollen). Det handlar också om hur dessa, och andra, aspekter av den idrottsliga vardagen tillsammans skapar en känsla hos kvinnorna av att de som kvinnliga fotbollsspelare inte är

riktigt önskade.

I flera av intervjuerna uttrycker kvinnorna, som ett resultat av den hegemoniska maskuliniteten, en tämligen resignerad inställning till de idrottsliga förutsättningar som de har (13). De premisser som gäller för damfotbollen uppfattas inte sällan som självklara eller ofrånkomliga, som resultatet av en given idrottslig kultur och struktur. Med argument som att ”marknaden styr” eller att herrfotbollen ”har fler åskådare” och ”får TV-intäkterna” accepterar kvinnorna, om än indirekt, därmed damfotbollens underordning. Men solbykvinnorna ger också uttryck för ett mer oppositionellt förhållningssätt, där de kanaliseras sin irritation genom att till exempel rikta kritik mot kommunen för sitt sätt att fördela de idrottsliga bidragen, Svenska Fotbollförbundet för bristande jämställdhetsarbete eller herrfotbollen till exempel till följd av att det närliggande herrlaget tagit över deras träningsplan. Det är också vanligt förekommande i kvinnornas berättelser att de ironiserar över just herrfotbollsspelare. Genom att ifrågasätta herrfotbollens dominans och till exempel beskriva herrfotbollsspelare som passiva, korkade eller oförmögna att klara något annat än att just spela fotboll, kan kvinnorna tillmäta damfotbollen ett större värde. De kan med ironins hjälp utveckla olika argument för att profilera sig som damfotbollsspelare och också tusenkonstnärer snarare än att låta sig bli definierade av sina idrottsliga villkor och en hegemonisk maskulinitet. Ironin är i detta avseende ett sätt för kvinnorna att distansera sig och undkomma de idrottsliga premisserna genom att förvandla oro över en hård verklighet till en utgångspunkt för lekfullhet. Och i hopp om att uppnå en känsla av personlig värdighet, i en manligt dominerad lagidrottslig vardag, försöker kvinnorna framställa den egna gruppen

som stark och önskvärd. I detta avseende förkroppsligar kvinnorna verkligen en idrottshistorisk förändringsprocess. Som atleter agerar de i en mansdominerad värld med en strävan efter erkännande, oavsett att de är kvinnor.

Kontakt:

jesper.andreasson@lnu.se

Referenser

1. Andersson, T. 2002. Kung fotboll. Den svenska fotbollens kulturhistoria från 1800-talets slut till 1950. Stockholm: Symposion.
2. Hjelm, J. 2004. Amasoner på planen. Svensk damfotboll 1965-1980. Umeå: Boréa Bokförlag.
3. Annerstedt, C. 1983. Kvinnoiddrottens utveckling i Sverige. Malmö: Liber Förlag.
4. Wegerup, J. 2005. Damelvan. Pinjäreterna, dramatiken, guldären. Stockholm: Bokförlaget Forum.
5. Williams, J. 2003. A Game for Rough Girls? A History of Women's Football in Britain. London: Routledge.
6. Olofsson, E. 1989. Har kvinnorna en sportslig chans? Den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet. Umeå: Pedagogiska institutionen, Umeå Universitet.
7. Andreasson, J. 2007. Idrottens kön. Genus, kropp och sexualitet i lagidrottens vardag. Lund: Lunds universitet.
8. Sahlström, K. 2009. Analys av allsvenska klubbarnas ekonomi 2009. Solna: Svenska Fotbollförbundet.
9. Marx, K. 1866/1981. Kapitalet. Kritik av den politiska ekonomin. Första boken: Kapitalets produktionsprocess. Lund: Arkiv Förlag.
10. Peterson, T. 2004. Selektions- och rangordningslogiker inom svensk ungdomsfotboll. www.idrottsforum.org/artiklar.
11. Peterson, T. 2000. Idrotten som integrationsarena?. I Rystad, G & Lundberg, S (red.). Att möta främlingar. Lund: Arkiv Förlag.
12. Connell, Robert W (1996): Maskuliniteter. Göteborg: Daidalos.
13. Lee, S. 1993. Sugar and Spice. Sexuality and Adolescent Girls. Harmondsworth: Penguin Books.

Gymnastik- och idrottshögskolan söker:

-lektor i idrott, inriktning ledarskap och coaching
-lektor i idrott, inriktning ledarskap och organisation

Läs mer på: www.gih.se/ledigatjanster
 Sista ansökningsdag 17 januari 2011

Gymnastik- och idrottshögskolan, vid Stockholms Stadion, 08-402 22 00, www.gih.se

Den lilla sporten i det stora landet

Intresset för fotboll i USA är svalt. Historisk sett kan det förklaras med viljan av att distansera sig från den forna kolonialmakten England, som ju uppfann fotbollsporten. För ett publikt genombrott krävs en ökad tv-exponering. Därom är tre böcker om fotboll i USA helt samstämmiga.

PETER DAHLÉN

INSTITUTT FOR INFOR-
MASJONS- OG MEDIE-
VITENSKAP, UNIVERSITETET
I BERGEN

EN MÄRKLIG paradox är den marginella skuggtillvaro som världens största idrott, fotboll, framlever på världens enskilt största idrottsmarknad, den nordamerikanska. Fotboll, eller "soccer" som det heter i USA – medan man för oss missvisande kallar sin egen rugbylikande variant för american football – har enorma svårigheter att slå sig fram och erövra marknadsutrymme från de tre stora idrotterna: american football (NFL), baseball (MLB), basket (NBA) samt den halvstora ishockeyn (NHL), som givetvis blir gigantisk när man väl passerar gränsen till Kanada.

Försök att lansera fotboll i USA saknas dock inte. Faktum är, att sporten var rätt stor ett tag redan på 1920-talet, med olika lokala och regionala ligor i framför allt områden med många invandrare från Europa. Interna stridigheter och depressionen under 1930-talet tog dock udden av etableringsförsöken. Det var också svårt att slå sig in på en idrottsmarknad som helt dominerades av de tre stora, alla etablerade i USA under slutet av 1800-talet som något eget för USA, skilt från fotbollen i gamla övermakten England, som man officiellt hade frigjort sig från 1776 (Declaration of Independence).

Det hade dock kunnat vara annorlunda. Under 1860-talet började diverse kombinationer av fotboll och rugby att spelas på olika universitet i USA, varpå det 1875 kom till ett avgörande om vilken utformning av spelet som skulle gälla, detta efter en match mellan tungviktarna Harvard och Yale.

Harvard hade valt rugbyvarianten och Yale, som spelade "the kicking game" (det vill säga fotboll) anpassade sig till detta eftersom rivaliteten med Harvard var så prestigefull. Yale fullföljde sina "soccer"-åtaganden gentemot Colombia och Wesleyan, men gick 1876 helt över till Harvard's modell, varmed andra lärosäten var tvungna att följa efter. Därmed blev american football ledande på bekostnad av fotboll.

Fotboll som aktivitet eller kultur

I sin bok om den amerikanska idrottsexceptionalismen skiljer Andrei S. Markovits & Steven L. Hellerman på sport som "culture" och som "activity". Deras poäng är att fotbollen i USA inte har nått en kulturell position som de tre stora sporterna plus ishockeyn har. Det finns otvivelaktigt många som spelar fotboll i USA, bland ungdomar, kvinnor, universitetsstudenter, olika invandrargrupper samt, givetvis, en hel del vita amerikanska män. Detta är utspridda egenaktiviteter som dock inte intresserar den stora idrottspubliken, framför allt inte män, som i USA (liksom på de flesta andra håll) utgör en större del av idrottens publik.

Medierna är kulturens teknologi och av speciell vikt i sammanhanget är, att de stora medierna inte täcker fotboll på långt när samma nivå som de stora inhemska idrotterna. Baseball, american football, basket och i viss mån ishockey, samt stundom bilsport och även friidrott, är det som genomsyrar mediernas idrottsbevakning och därmed också den amerikanska kulturen, alltså vad man på individ-, grupp- och företagsnivå

Glada supportrar efter att USA vunnit sin grupp i VM i Sydafrika. Före presidenten Bill Clinton höll till och med ett tal till lagets ära i omklädningsrummet efteråt. Annars är det svårt för soccer att hävda sig i konkurrensen med de manligare och mer "amerikanska" sporterna. © Bildbyrå i Häsleholm.

kontinuerligt talar om, diskuterar och vill förknippas med.

Markovits & Hellerman lyfter fram fyra faktorer som betingat idrottens utveckling och betydelse för den amerikanska kulturen under andra halvan av 1900-talet: 1) En modern, mogen och välutvecklad organisatorisk stabilitet, 2) rasmässig integration, 3) geografisk och klubbmässig ("franchise") utbredning, möjliggjord framför allt genom tillkomsten av flyglinjer med räckvidd över hela USA, kust-till-kust, 4) samt, och framför allt, den alltså närliggande effekten av television ("and, most important, the ubiquitous presence and effect of television").

För baseball, american football, basket och, i något mindre grad, ishockey, ligger alla fyra faktorer på plats.

För fotbollen ser det annorlunda ut:

1. Dess historia i USA sedan 1920-talet och framåt har kantats av organisatoriska bråk och haverier. Det är först med tillkomsten 1996 av Major League Soccer som man kan börja skönja en viss organisatorisk stabilitet, grundad i en medvetenhet om tidigare misstag och i

en mer realistisk syn på svårigheten att slå sig in på en idrottsmarknad så totalt dominerad av de tre stora idrotterna.

2. Afro-amerikaner är underrepresenterade i den medelklassbaserade fotbollen och MLS, till skillnad från de tre stora idrotterna som har en stor publikbas i arbetarklassen och där afro-amerikaner ofta är i majoritet i spelartrupperna. En viss utjämning har dock skett under åren med fler etniska grupper representerade bland spelarna.

3. Inom fotbollen har nystartade eller flyttade klubbar haft det svårt att etablera sig och skapa ett kommersiellt hållbart publikunderlag på olika platser, det vill säga nya marknader. Inom North American Soccer League (NASL) 1967-85 dök ständigt nya klubbar upp, som lika ofta dog efter några år. När publiken började svika ligan och ekonomiska problem uppstod blev kostsamma resor över större avstånd ett finansiellt problem. Etableringssvårigheterna är också förknippade med att de andra, populära idrotterna redan annek-

terat publikintresset i lukrativa områden, speciellt där det finns en marknad för tv och dess annonsörer.

4. Sedan 1950-talet har televisionen dikterat tävlingsidrottens ekonomi i USA genom sändningsavtal. Här har fotboll med sina två oavbrutna halvlekarna om 45 minuter vardera haft ett stort handikapp i det kommersiella amerikanska tv-systemet, eftersom det inte skapar möjlighet till "naturligt" återkommande reklamavbrott som i de dominerande storidrotterna. Kommersiell tv lever på att leverera så många tittare som möjligt till sina annonsörer, och är inte annonsörer intresserade så är inte tv-bolagen det heller. Därför har tv-publiken i USA inte fått möjlighet att lära känna fotbollssporten – än mindre skapat sociala rutiner för att se den på tv. I Europa har reklamfri, allmännyttigt tv (public service) varit den dominerande modellen, vilket främjat fotbollen.

NASL och New York Cosmos

Efter att fotbollsligor kommit och gått i USA sedan 1920-talet, gjordes ett nytt försök 1967 med North American Soccer League (NASL). Vid ingången till

1970-talet visste dock fortfarande få i USA vad ”soccer” var för något och de stora medierna var generellt helt ointressade. Många ansåg att soccer var omanligt och liktydigt med kommunistisk infiltration, alltså fundamentalt oamerikanskt. Dessutom var det mest oassimilerade invandrare i etniska enklaver som sysslade med fotboll. Uppförbacken var alltså enorm. Samtidigt fanns det en enorm marknads-potential i fotboll och stora profiler att hämta för den som lyckades få sporten populär i USA. En som var villig att satsa på ett sådant projekt var entreprenören Steve Ross, som 1972 blev chef för mediebolaget Warner Communications. Han såg till att Warners gick in som huvudägare i Cosmos, som fanns i New York med dess jättemarknad. Cosmos blev officiellt medlem av NASL den 10 december 1970.

Året efter, den 17 april 1971, spelade klubben sin första match i ligan, mot St Louis. New York Cosmos blev så småningom navet som NASL under många år snurrade kring, klubben som skulle få amerikanerna intresserade av fotboll. Var det tänkt, i alla fall. Och under en tid såg det riktigt bra ut.

Vad som behövdes för att snabbt få igång intresset för fotboll i USA var en megastjärna, någon som många kände till även utanför de fotbollfrälstas skara. Vem kunde då passa bättre än Pelé, som vid denna tid var den mest kända idrottsmänniskan på planeten vid sidan av boxaren Mohammad Ali. Pelé hade dragit sig tillbaka 1974 men lockades av en stor summa pengar till Cosmos året efter, och blev kvar till 1977. Han spelade alltså i Cosmos under tre säsonger. Men det satt hårt inne: redan 1961 hade den brasilianska kongressen bestämt att den 22-årige Pelé var en nationell skatt som inte fick säljas till ett utländskt lag. En som aktivt bidrog med sina kontakter under 1974 för att få loss Pelé till USA var dåvarande utrikesministern Henry Kissinger, själv fotbollsmål-vakt i sin ungdom och när Pelé anlät en stark anhängare till Cosmos som ofta syntes tillsammans Pelé och laget.

Ross insåg att smart marknads-föring var nyckeln till ökad medieexponering och därmed kännedom om New York Cosmos. Han ökade därför klubbens PR-budget och anlätade kända musiker, artister och skådespelare hos Warners (som bland annat ägde filmbolaget Warner Brothers och Atlantic Records), exempelvis Mick Jagger, Robert Redford och Barbara Streisand, för att de skulle besöka

klubbens matcher och dra horder av kändisfotografer med sig. Även om tidningsartiklarna då inte handlade om hur bra Cosmos spelade, skulle det i alla fall få folk att prata om och kanske intressera sig för laget, omgivet som det var av celebriteter.

När Pelé lämnade Cosmos och NASL 1977 stod den amerikanska fotbollen på sin topp, vilket resulterade i ett genombrott i form av ett efterlängtat tv-avtal med en storkanal, ABC, som garanterade sändning av nio matcher vardera, inkluderat finalspelet Soccer Bowl, under säsongerna 1979 och 1980. Warner fick också användning för Cosmos i sin marknadsföring. Det var därför man hade köpt ägar-

”Cosmos lyckades till och med få till uppvisningsmatcher i kommunist-Kina 1977, där alla tycktes veta vem Pelé var.”

skap i laget, för att kunna använda det som murbräcka för att slå sig in på olika internationella marknader genom att varje säsong sända laget på turnéer till olika delar av världen. Cosmos lyckades till och med få till uppvisningsmatcher i kommunist-Kina 1977, där alla tycktes veta vem Pelé var.

Med Pelé och även Franz Beckenbauer och Carlos Alberto, kapten i brasilianska VM-guldlaget 1970, signerad av Cosmos, såg sig också de andra klubbarna i NASL tvingade att införskaffa internationella stjärnspelare, vare sig de hade råd eller ej. Därmed inleddes en penningrullning som i det långa loppet inte främjade tillväxten av fotboll i USA eftersom pengarna inte gick till att långsiktigt bygga upp sporten från grunden via ungdoms-satsningar och liknande, utan till kortsiktiga inköp av mer eller mindre överbetalda stjärnspelare från Europa och Sydamerika vars lyskraft och förmåga ofta tillhörde svunna dagar. Här återfinns bland annat George Best, Gordon Banks och Johan Cruyff.

I början av 1980-talet svalnade intresset för fotbollen i USA, och ABC gav upp 1982. Till skillnad från 1977 fanns det 1983 inga celebriteter på läktarna när Cosmos spelade – inga

popstjärnor eller politiker, inga artister eller skådespelare. Klubben hade nu lite PR-värde att vinna vid sina matcher. Samtidigt var ekonomin katastrofal för ägaren Warners efter en massiv felsättning på speltillverkaren Atari och ett videospel baserat på Steven Spielbergs succéfilm *E.T.* (1982), varför man varken hade lust eller möjlighet att satsa mer pengar på Cosmos. När stjärnglansen kring New York Cosmos slocknade och laget liksom NASL upphörde 1985, stod det klart att Cosmos och ligan inte hade lyckats göra fotboll till en integrerad del av den amerikanska populärkulturen. Det paradoxala är att NASL lades ner precis när fotbollen i USA upplevt sin största publikframgång, i samband med sommar-OS i Los Angeles 1984. Att patriotiskt heja på ett landslag under en sparsamt återkommande turnering, vare sig det är fotboll eller curling, är dock något annat än att som publik ägna en sport sitt intresse året runt.

VM 1994 och MLS 1996

Förutsättningarna för att få igång en fungerande liga och ett större fotbollsintresse var ändå, vid ingången till 1990-talet, andra. New York Cosmos och Pelé hade sått ett frö och skapat större kännedom kring sporten. Fler ungdomar hade börjat spela fotboll. I början av 1990-talet var det, enligt en undersökning utförd av The Soccer Industry Council of America, fler barn under tolv år som spelade fotboll än som spelade american football, baseball och ishockey, och fotboll var tredje största idrott bakom basket och volleyboll bland de aktiva under 18 år. Att vara utövare (”activity”) är dock något annat än att följa en sport hängivet från åskådarplats (”culture”). Det blev också ett stående skämt i USA att så många spelade fotboll för att slippa se på det.

Detta bekräftades av en opinionsundersökning strax innan VM i USA 1994, där 71 procent svarade att de inte kände till turneringen. För amerikaner – och de flesta amerikanska sportjournalister – var fotboll en tråkig och obegriplig sport, mål- och händelsefattig till det absurda gräns: 0-0-matcher, hur är det möjligt... Dessutom ogillar många fusket i fotboll, detta att man exempelvis kan maska när man är i överläge utan att matchklockan stängs av. Sådana problem finns inte i baseball, american football, basket eller ishockey.

Vid 1990-talet var också mediesituationen en helt annan än vad den var under 1970-talet. Fler tv-kanaler hade kommit till genom framväxten av kabel och satellit, vilket gjorde det möjligt att

se bland annat internationell fotboll och college-fotboll. Helt central i sammanhanget är ESPN, världens första och största dygnet runt-kanal för sport, som startade i liten skala 1979 och som under 1980-talet köptes upp av ABC, som i sin tur ägs av Disney. Den stora möjligheten till ett genombrott för fotboll i USA kom då man fick FIFA:s godkännande att arrangera VM 1994. Det var ABC och ESPN som stod för tv-bevakningen av turneringen, som blev en gigantisk publiksuccé och även bevakad av många tidningar i USA. Hemmalagets segermatch mot Colombia i Pasadena den 22 juni var förmodligen första gången i historien som det amerikanska fotbollslandslaget uppmärksammades av en bredare nationell publik utanför en smalare krets av fotbollsälskare. Hade matchen inte sammanfallit med den sjunde matchen i NBA:s finalspel skulle utrymmet på sportsidor och i tv-sportprogrammen ha blivit ännu större.

Som en förutsättning för att få arrangera VM 1994 startades i USA en ny, rikstäckande proffsliga för herrar 1996, Major League Soccer (MLS). Fast bestämd att dra lärdom av tidigare ligors misstag siktar man mer långsiktigt på att bygga upp fotbollen från grunden, bland annat genom att satsa på inhemska spelare och knyta avtal med universitetsfotbollen för rekrytering därifrån. Kvaliteten på spelet i MLS har blivit bättre sedan ligan startade och mycket av succén för landslaget i VM 2002, då man nådde kvartsfinalen, berodde på detta, eftersom många av spelarna spelade eller hade spelat i MLS innan de blev proffs i utlandet.

Damfotbollens succé

En uppenbar faktor bakom ointresset i USA för herrfotbollen är att den

bästa fotbollen spelas av de bästa lagen någon annanstans än i nordamerika, främst i Europa och Sydamerika. Världens bästa baseball, american football och basket spelas i USA, liksom ishockey: trots att det är en kanadensisk nationalsport spelar många amerikanska lag med i grannlandets liga NHL, den bästa i världen.

Den största succéhistorien inom amerikansk fotboll är mot bakgrund av detta damlandslagets internationella framgångar. I USA spelas helt enkelt världens bästa fotboll på damsidan. Guldet i det första dam-VM i Kina 1991 (finalseger mot Norge) uppmärksammades förvisso knappt alls av amerikanska medier, men åtta år senare såg det annorlunda ut. En solig sommardag i Kalifornien 1999, inför 90.000 personer på läktarna och, framför allt, ytterligare 40 miljoner framför tv-apparaterna, erövrades guldet på hemmaplan.

Här stöter vi emellertid på ytterligare en paradox. Utanför USA, i de övrigt fotbollsälskande länderna, togs denna exceptionella fotbollshändelse inte speciellt seriöst. I Associated Press' (AP) årliga omröstning av de tio viktigaste idrottshändelserna (alla kategorier), och som toppades av Manchester Uniteds olika trofésegrar under 1999, var damfotbollen ingenstans att se. I USA, däremot, hamnade den överst på en mängd listor och *Sports Illustrated* utnämnde damlandslaget, med bland annat Mia Hamm, Michelle Akers och Brandi Chastain (som drog av sig tröjan och blottade sin nya Nike-behä efter segermålet), till årets idrottspersonligheter.

Fotbollens utbredning bland kvinnor i USA kan till stor del hänföras till den nya jämställdhetslagen 1972, Title IX, som stipulerade att federala medel till skolidrott skulle delas lika mellan

könen. Som en effekt av detta ökade mellan 1981 och 1999 andelen kvinnor inom "intercollegiate sport" med 81 procent till 163 000, medan antalet män bara ökade med 5 procent, till 232 000. Vid 1999 var det fler damlag inom skolidrotten än herrlag – nästan 9 500 runt hela USA – och den gren som gagnades mest var fotboll, som spreds från 80 skolor 1981 till 926 skolor 1999. Problemet är, ironisk nog, att detta riskerar att cementera den inkonsekventa uppfattningen bland hårdnackade, manliga idrottstraditionalister i USA, att fotboll är en "tjejsport" och att tejer som spelar fotboll är okvinnliga. Förhoppningsvis är dessa reaktionära motståndare till fotboll och damidrott ett utdöende släkte.

Avslutning

Kring år 2005 fanns det över 20 miljoner registrerade fotbollsspelare i USA. Major League Soccer lever vidare, en ny proffsliga för damer har körts igång och inte bara damernas landslag utan även herrarnas är etablerat på den internationella scenen som allt annat än ett stryktag. Tiden talar alltså för "soccer" i USA. Att sporten blir lika stor som The Big Three är dock knappast något som jag kommer att få uppleva under min livstid.

Kontakt:

Peter.Dahlen@infomedia.uib.no

Referenser

- Markovits, Andrei S. & Steven L. Hellerman (2001): *Offside. Soccer and American Exceptionalism*, Princeton University Press, Newsham, Gavin (2006): *Once in a Lifetime. The Incredible Story of the New York Cosmos*, London: Atlantic Books.
- Wangerin, David (2006): *Soccer in a Football World. The Story of America's Forgotten Game*, London: WSC Books.

Gymnastik- och idrottshögskolans utbildnings- och forskningsavdelning söker:

-Utbildningshandläggare

-Forskningshandläggare (vikariat)

Läs mer på: www.gih.se/ledigatjanster

Har forskningen glömt Football Management?

Få motsäger nog påståendet att svenska fotbollsklubbar behöver utveckla sina kunskaper inom företagsekonomi och ledarskap för att kunna ta upp kampen med övriga Europa. Det pågår också mycket arbete ute i klubbarna. Men forskarna verkar nästan ha glömt det som kan kallas Football Management.

MAGNUS FORSLUND
EKONOMIE DOKTOR
EKONOMIHÖGSKOLAN VID
LINNÉUNIVERSITETET

I DENNA ARTIKEL rapporterar jag från en pågående översyn av fotbollsforskningen. Att göra en forskningsöversyn inom området är inte unikt. Rapporten *The Football Bibliography* (1) är ett exempel, boken *Fotbollsindustrin* (2) ett annat.

De, liksom andra översyner har dock inte fokus på management. Låt oss utgå från Sunds indelning av fotbollsforskningen i tre faser (dimensioner). Den första handlar om socialhistoriska arbeten där man bland annat beskriver fotbollens historik. Den andra centrerar kring supporterkultur, särskilt huliganism. Den tredje handlar om fotboll som industri, som "business". Här möter man texter om hur fotbollens ekonomi och arbetsmarknad utvecklats de senaste 20 åren och vilka konsekvenser detta haft. Man diskuterar att intäkterna för sändningsrättigheter ökat kraftigt, att en del lag riskerar att bli allt för överlägsna andra lag, om man ska införa begränsningar i form av exempelvis lönetak, etcetera. Även om detta är intressanta resonemang, så bör det noteras att det handlar om makronivå och att forskarna ofta är nationalekonomer. Däremot behandlas sällan mikronivån, det vill säga ledningen av en specifik fotbollsklubb. Det är till och med så att man kan uttrycka det som att det egentligen finns en fjärde fas (dimension), som ännu inte är beskriven: företagsekonomisk forskning om fotbollsföreningar. Finns sådan forskning? Hur ser den ut?

Företagsekonomisk forskning om fotbollsföreningar

En företagsekonomisk forskning om

fotbollsföreningar kan vi med ett annat namn kalla Football Management. Vad handlar då detta om? Under det senaste året har det kommit ut två böcker som kan kasta visst ljus på frågan: *Managing Football* (3) och *Football Management* (4). Den senare boken handlar nästan uteslutande om de som kallas tränare, coacher, ledare och/eller managers och som har som sin uppgift att se till att man vinner nästa match. Författaren behandlar således inte alls andra typer av managers eller management i en fotbollsklubb. I organisationsteoretiska termer kallar man det för att fokus är på första linjens ledarskap.

Den förra boken däremot handlar inte alls om tränare, coacher etcetera. Att "managera" fotboll handlar istället om ägarstrukturer, relationer till media, lagar, marknadsföring, finanser, med mera. En del av diskussionerna i boken handlar om att leda en fotbollsklubb, men flera delar handlar om fotbollsindustrin som sådan. Här verkar man mer rikta sig till de som arbetar på förbunds nivå (nationellt och internationellt).

Jämför man de båda böckerna blir man förvirrad. Även om det i sig knappast kan vara fel att säga att Football Management omfattar första linjens ledarskap, leder det helt fel att säga att det är det enda. Lika fel blir det om vi skulle tänka oss att första linjens ledarskap är ointressant när vi ska "managera" fotbollsklubbar.

Ovanstående belyser en viktig iakttagelse från min översyn: det saknas etablerade definitioner och modeller av Football Management. Visserligen kan vi låna in definitioner från det mer allmänna området Sport Management,

som i sin tur lånar in definitioner från det allmänna managementområdet. I så fall kan vi säga att Football Management omfattar planering, organisering, vägledning och kontroll av fotbollsorganisationer. Det är dock en övergripande definition som inte säger så mycket konkret om vad det handlar om.

I min översyn utgår jag från den grundläggande frågan: vad finns det för forskning om Football Management? I det arbetet försöker jag hitta ett lämpligt sätt att kategorisera forskningen. Tanken är att skapa en modell som beskriver vilka delområden man behöver känna till och "managera" samt också att lyfta fram vilken forskning som gjorts inom respektive delområde. Förutom forskare, är målgruppen således främst styrelsen och ledningen för en fotbollsförening.

I kategoriseringsarbetet har jag utgått från typiska indelningar av ämnet företagsekonomi i Sverige. Då hittar man delämnena såsom organisationsteori, marknadsföring, ekonomistyrning, entreprenörskap, logistik, redovisning, finansiering, kalkylering, ledarskap med mera. Indelningen är dock inte given, utan det är möjligt att klumpa ihop vissa delämnena respektive att dela in dem i ytterligare delämnena. Organisationsteori kan exempelvis delas in i struktur, kultur, human resource management, förändringsarbete med mera. Nämda delämnena har utgjort sökord vid sökningar i databaser.

Översynen har följt ett osystematiskt mönster där sökningar resulterar i träffar som i sin tur lett vidare till andra artiklar, tidskrifter, böcker och databaser. Flera olika sökbegrepp har använts. Eftersom "football" i USA står för en annan sport än den football vi har i Europa måste man också söka på "soccer". Man får en hel del träffar. En sökning på "Football" i databasen ELIN gav 4 oktober 124 843 träffar, medan "Soccer" gav 27 628 träffar. En svårighet här är att detta inkluderar inte bara vetenskapliga tidskrifter, utan också tidskrifter såsom Wall Street Journal. Läger man till ordet "management" minskar träffarna snabbt, till 1 772 respektive 471. Samtidigt räcker det inte med dessa sökbegrepp. Vi behöver också kombinera "Football" och "Soccer" med "Marketing" (marknadsföring), "Finance" (finansiering), "Accounting" (bokföring) med mera. Det är alltså inte alldeles enkelt att söka i databaser. Det är inte heller givet vilka sökbegrepp som ska användas.

Malmö FF:s kontroversiella förvandling till LdB FC Malmö började med het debatt och slutade med SM-guld för Pavlina Scasna och hennes lagkamrater. Behovet av förnyelse är stort i svensk fotboll. Men att lyckas är svårt. Borde man inte satsa på mer forskning för att öka kunskapen? © Bildbyrå i Håssleholm.

Ska man söka på "stadiums", "arenas" eller "facilities" om man vill ha tag på forskning om hur fotbollsföreningar arbetar med sina arenor, anläggningar, faciliteter? Ska man söka på "Football Management and facilities" eller "Facility Management and football" eller både och?

Jag har full förståelse för om läsaren vid det här laget börjar känna en viss trötthet, så låt oss inte fastna i den vetenskapliga metodens irrgångar, utan återgå till några av de resultat jag hittat. Forskningen pågår och jag ska här därför bara göra några iakttagelser så här långt.

En omfattande arbetsorganisatorisk forskning

Det finns en omfattande forskning om "spelet på plan" eller det jag med organisationsteoretiska termer kallar arbetsorganisationen. En uppsjö av texter om bland annat spelsystem, om när ett lag är som mest sårbart, hur man gör mål på straffspark, bolltypens betydelse och när under match mest mål görs. Det finns också försök att identifiera teknisk effektivitet, vilket handlar om hur bra man är på att nyttja lagets potential.

Till denna forskning kan vi också lägga den omfattande forskningen om första linjens ledarskap, det vill säga de som ibland kallas tränare, coacher

och managers. Här finns studier av hur denna roll ser ut och har utvecklats över tid. Noterbart är att tidigare var managern den som främst skötte klubben, fixade med utrustning etcetera, medan träning och taktik sköttes av lagkaptenen. En aktuell diskussion handlar om att tränare på elitnivå i dag blivit berömdheter, med de för- och nackdelar det för med sig, bland annat för de som leder klubben. Svenskt intåg i Leicester har redan genererat mångfald mer press för klubben än vid tidigare tränarbyten. Om fortsättningen blir lika vinstgivande återstår att se. En viktig forskning sker kring tränarbeteenden. Här finns flera pågående studier av tränare i främst England, studier som avslöjar ett tränarbeteende långt från vad officiella policys brukar föreskriva. Aktuellt är också om tränarbyten under säsong har någon betydelse. Även om det inte är definitivt fastställt, pekar mycket mot ett "nej".

Vårt att notera är att teorier om arbetsorganisation sällan används. Kanske är fotbollsforskarna inte insatta i den arbetsorganisatoriska forskningen? Här finns i vilket fall potential till mycket spännande: vad händer till exempel om man applicerar teorier om arbetsspecialisering på ett fotbollslag? En vanlig förekommande diskussion handlar om att ökad specialisering ökar produktiviteten samt förenklar rekryteringen av nya medarbetare. Översatt

till fotboll: att använda rollspelare i högre utsträckning är att öka specialiseringen. Samtidigt varnar man då för förslitningsskador och sämre motivation, det senare på grund av att det blir tråkigare på arbetet att bara upprepa ett fåtal moment. Man lyfter också fram problemet med bristande förståelse för helheten. Åtgärden är arbetsrotation eller att minska specialisering och göra fler till generalister. Översatt till fotboll: låt alla backar få följa med upp på hörna – någon gång i alla fall. Eller varför inte låta en anfallare få spela back någon gång – kanske i reservlaget?

Spretig forskning om Human Resource Management

Human Resource Management (HRM) omfattar rekrytering, motivation, belöning, kompetensutveckling och avveckling av mänskliga resurser. Varje delområde är viktigt i sig, men en central tanke är att en organisation systematiskt och strategiskt ska arbeta med dessa delområden utifrån ett helhetsperspektiv. Frågan är om det finns någon forskning om detta eller om det bara sker på delområdesnivå.

Jag har kunnat sortera in en hel del forskning på delområdesnivå, dock inte på något enkelt sätt. Man använder inte samma terminologi inom HRM och i fotbollsforskningen. Det verkar dock rimligt att exempelvis säga att köp av spelare handlar om rekrytering och att talangutveckling, inklusive forskning om fotbollsakademier kan ses som kompetensutveckling. Samtidigt kan man faktiskt tänka sig att fotbollsakademier är ett ambitiöst sätt att arbeta med rekrytering och att kompetensutveckling istället handlar om att utveckla den befintliga a-lagstruppen. Här finns mer kvar att göra vad beträffar hur forskningen ska kategoriseras. Hur ska man exempelvis kategorisera skador på spelare? Handlar det om arbetsmiljö eller något annat?

För att nämna några iakttagelser, kan vi här börja med att ta upp forskningen om fysiska nycklegenskaper hos spelare. Forskare tycker sig kunna se att spelarna i mer framgångsrika lag är yngre, längre och mer "linjära" (högre RPI, vilket mäts som längden dividerad med kvadratroten av vikten). Det är således sådana man ska värva.

Talangutveckling studeras ur flera olika perspektiv. En viktig fråga handlar om ungdomar som satsar så hårt på fotbollen att studierna blir lidande. I en engelsk studie dras slutsatsen att fotbollslärlingar får en bristande för-

beredelse för framtiden. Detta utifrån att det är få som blir heltidsproffs. Forskare lyfter också frågan om hur fotbollsakademierna hjälper de spelare som väljs bort.

En viktig iakttagelse är att det är mycket svårt att hitta studier av hur fotbollsföreningarna på övergripande nivå arbetar med alla delar av HRM. Finns det någon systematik? Finns det någon strategi? Bristen på forskning antyder att så inte är fallet.

Forskare tycker sig kunna se att spelarna i mer framgångsrika lag är yngre, längre och mer "linjära". Det är således sådana man ska värva.

Studier av förändrings- och förnyelseprocesser saknas

Det saknas studier av förändringsprocesser i fotbollsföreningar. Visserligen finns det artiklar som handlar om att en förening ändrat något i sin verksamhet. Det jag dock åsyftar här är studier av förändringsprocessen i sig och där man kopplar an till teorier om förändring. Samma iakttagelse kan göras kring begrepp såsom kreativitet, innovation och entreprenörskap. Enstaka artiklar finns, men man nyttjar inte den generella forskning som finns inom respektive område och fokus är inte på processen.

Avslutande diskussion

Tentativa försök att använda en företagsekonomisk modell för att kategorisera fotbollsforskningen är lovande, även om det finns en del "översättningsproblem". Ett mönster som träder fram är att det finns mycket forskning som rör branschnivå respektive arbetsorganisatorisk nivå, medan det däremot finns mycket mindre på föreningsledningsnivå. Av det lilla som finns på denna nivå är dessutom en del av mer beskrivande karaktär och sällan analyserat utifrån företagsekonomiska teorier. Ett exempel är beskrivningen av AFC Bournemouths räddning undan konkurs (5).

Det finns undantag, som analysen av den holländska klubben Vitesse för-

vandling från att vara en fotbollsklubb till att bli ett underhållningsföretag (6) och *det finns* enstaka artiklar, som studien av Landskrona BOIS som en arena för talangutveckling (7), Hudsons (8) avhandling om marknadsföring i engelska proffsklubbar, studien av hur Lecce lanserade ett eget varumärke för att sälja merchandising (9) och studien av hur Manchester United arbetar med nätverk (10). Det förtär dock inte intrycket att det inte har gjorts så mycket, särskilt inte av företagsekonomiska forskare och framför allt inte från Sverige. Det är nästan som om området är bortglömt.

Vad som kanske är mest betänksamt, är att vi har mycket lite systematisk och reflekterad kunskap om de egentliga hinder och svårigheter som uppstår när man drar igång förändrings- och förnyelseprocesser i en fotbollsklubb samt hur man kan hantera dessa utmaningar på ett framgångsrikt sätt. Då det finns stora behov av förändring och förnyelse av svensk fotboll och då många från sina egna klubbar kan vittna om hur svårt det är att i praktiken lyckas med förändringar, borde det egentligen göras stora satsningar på sådan forskning.

Kontakt:

Magnus.forslund@lnu.se

Referenser

- Nutt, G. (2007). *The Football bibliography*: The University of Gloucestershire.
- Sund, B. (2007). *Fotbollindustrin*. Visby: Nomen.
- Hamil, S., & Chadwick, S. (Red.). (2009). *Managing football - an international perspective*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Bridgewater, S. (2010). *Football management*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Watkins, T. (2000). Cherries in the black: AFC Bournemouth's journey from bankruptcy to rude health under supporter leadership. *Soccer and Society*, 1(3), 57-63.
- van Uden, J. (2005). Transforming a football club into a 'total experience' entertainment company: Implications for management. *Managing Leisure*, 10(3), 184-199.
- Peterson, T. (2007). Landskrona BOIS as an environment for nurturing and education. *Soccer and Society*, 8(1), 125-139.
- Hudson, D. (2000). *Marketing in English professional football clubs*: De Montfort University, Faculty of Business and Law.
- Guenzi, P., & Nocco, M. (2006). The Launch of new brands by professional soccer teams: The case of U.S. Lecce - Salento 12. *International Journal of Sports Marketing & Sponsorship*, 7(3), 251-266.
- Shaw, D., R. D. S. (2007). Manchester United football club: Developing a network orchestration model. *European Journal of Information Systems: An Official Journal of the Operational Research Society*, 16(5), 628-642.

Prenumerera 2011

Vid nyår byter vi utseende med ny layout och logga!

Svensk Idrottsforskning är Centrum för idrottsforskning's tidskrift. Tidningen innehåller artiklar med det senaste inom svensk idrottsforskning från olika vetenskapliga discipliner och information om konferenser som Centrum för idrottsforskning anordnar.

Tidningen kommer ut med fyra nummer varje år och kostar 200 kr per år.

Innehåll 2011:

Nr 1. Tema: Umeå universitet

Nr 2. Mixat nummer med idrottsforskning från hela landet

Nr 3. Tema: Linnéuniversitetet

Nr 4. Mixat nummer med idrottsforskning från hela landet

Den tudelade ledaren

Över 600 000 människor engagerar sig årligen som frivilliga ledare inom idrottsrörelsen. De ställs inför en svår balansgång mellan kraven på tävlingsfostran och demokratifostran. Det dubbla uppdraget skapar en komplex pedagogisk situation och ibland moraliska dilemman.

UTANFÖR SKOLAN
och hemmet är idrottsledaren många gånger den vuxna person som spenderar mest tid med barn och ungdomar. Idrotten är en betydelsefull socialisationsfaktor och idrottsledaren blir en viktig förebild för barn och ungdomar. Ledaren har unika möjligheter att påverka i egenskap av föredöme och normgivare samt genom att ge barn och ungdomar en meningsfull fritid. Den svenska organiserade idrotten är en betydelsefull fritidsaktivitet, där både demokratisk och social fostran lyfts fram som viktiga delar av verksamheten. Idrotten är också ett sammanhang där konkurrens och tävling betonas. Peterson (1) menar att idrott för barn och ungdomar har dubbla uppdrag – föreningsfostran och tävlingsfostran. Det gör att ledarskapet uppstår i ett spänningsfält, där idrottens primära uppdrag är att fostra barn och ungdomar till tävling, medan samhället till detta också lagt demokratisk fostran. Dessa uppdrag är ibland motsägelsefulla, och det är den frivillige ledaren som på daglig basis måste hantera uppdragen. Jespersen (2) menar att idrottsrörelsen fått sin stora utbredning tack vare att den är en egen praxisgemenskap som inte står under så stark statlig kontroll. Det gör att det finns begränsade formella krav på att ledarna ska ha genomgått speciella utbildningar och att idrottsgrenarna främst återskapas genom instruktion och imitation i den egna föreningen. Det blir ett informellt mästare-lärlingssystem, vilket riskerar att hämma den pedagogiska utvecklingen av verksam-

heten. Oreflekterade föreställningar kan leda till att vedertagna sanningar ses som tillräckliga för att hantera de problem som uppstår i idrottspraktiken.

Studiens upplägg

Denna artikel bygger på en doktorsavhandling om ledarskap och läroprocesser, vars syfte var att analysera och skapa en förståelse för vad som kännetecknar det frivilliga ledarskapet inom barnfotboll (3). Fokus var att studera processer i ledarskapet, inte dess resultat. Fokus var vidare att reflektera kring detta ur ett lärandeperspektiv. Vilka processer skapar ledarskapet och hur påverkar dessa processer ledarna?

Utifrån den ovan beskrivna problembilden var ambitionen att studera ledarskapet så nära praktiken som möjligt. Deltagarna i studien var tre fotbollsledare och deras fotbollslag bestående av tioåriga flickor. Anledningen till detta urval var att barnidrott var fokus för studien och att tioåringar har hunnit skaffa sig en vana av att delta i idrottsverksamhet, men går fortfarande in under RF:s definition av barnidrott (där tävlingen enligt riktlinjerna ska vara underordnad). Studien genomfördes som en fallstudie med flera olika källor till datainsamlingen, som huvudsakligen bygger på deltagande observationer (4). Jag följde laget under en säsong under träningar och matcher, och intervjuade och förde samtal med barn och ledare under perioden på fältet.

Datainsamling och analys genomfördes med en livsvärldsfenomenologisk ansats. Analysen resulterade i fyra

Solsken, gemenskap, harmoni, glädje och seger. IFK Hässleholms pojklag tycks symbolisera alla ledares dröm om hur fotbollslivet bör vara. © Bildbyrå i Hässleholm.

teman, som beskrivs i sammanfattning här nedan. Jag kommer att exemplifiera varje tema med ett utdrag från de fältanteckningar som gjordes under observationerna.

Bemästrandet av gemenskapen

Det mest framträdandet draget i detta tema är ledarnas ambitioner att hålla samman gemenskapen genom att skapa en verksamhet som präglas av återkommande rutiner. Laglistan och tränings-schemat är viktiga, eftersom ledarna genom dessa vet under vilka tider de har möjlighet att ställa krav på barnens närvaro. E-post blir ett effektivt sätt att nå ut med information till barnens föräldrar och på så sätt också få hjälp med kontrollen av barnens fritid under de tider som träning och match finns inplanerade på tränings-schemat. Även i möten mellan ledarna och barnen visar sig bemästrandet, ledarna tillåter barnen att vara med och bestämma övningar och varianter av övningar vid träningar så länge det inte stör verksamheten för mycket, men

vid matcher är det ledarna som bestämmer hur det ska vara. Vid matcher finns ett begränsat utrymme för barnens medbestämmande.

”Laget sätter upp ett bra anfall med flera passningar. Kajsa får bollen på kanten och flickorna på sidan ropar ”Spring fortsatt spring”. ”Schhh” säger Cecilia till flickorna.” (Fältanteckning 5/9 04)

En tolkning är att den vardagliga kunskapens rationalitet som Schütz (5) lyfter fram visar sig i temat – känslan av att det sociala livet kommer att fortsätta vara det samma som tidigare, att ledarnas handlingar förstås och tillämpas av barnen och föräldrarna och att det finns en tillit till att kunskapen är tillräcklig för att behärska situationerna som uppstår i verksamheten. Det är det sociala livets rutiner där det handlar om att kunna samordna sina handlingar med andra. Förgivettagandet visar hur ett fotbollslag fungerar, men det döljer också idéer om hur verksamheten bör vara.

Tävlingens kraft

Det som visar sig i detta tema är verksamhetens fokusering kring tävlingen. Genom den situerade naturen blir både språk och kroppsövningar tätt sammanbundna med fotbollen som aktivitet. Språket som används har ingen större genomslagskraft utanför fotbollen och kroppsövningarna blir rationella bara i fotbollssammanhanget. Ledarna ger många instruktioner vid både träningar och matcher, vilket ibland gör barnen passiva och osäkra. Ledarna betonar klassiskt manliga egenskaper, såsom tuffhet och vinnarinstinkt, något som kan tolkas som den manliga normens inflytande över tävlingen och över vilka egenskaper och färdigheter som premieras. Det visar sig även att tävlingen har en skiftande dignitet. Spänningen i både språk och uppträdande är betydligt större i matcher som ännu inte är avgjorda jämfört med matcher som inte längre är resultatmässigt jämna. Tävlingen verkar ha ett stort inflytande över verksamheten och genom hela temat ställs

balansgången mellan att möta barnet som ett objekt och hänsynen till hela barnets varande på sin spets.

”När flickorna börjar samlas höjer Joakim rösten något och säger ”Nu kör vi tjejer, nu är det match, nu är det på riktigt”. Någon undrar lite förstrött när det inte är på riktigt.” (Fältanteckning 20/6 04)

Tävlingens inre logik kommer till uttryck i observationerna med fotbollslagen. Det är genom denna inre logik som matchen får sin mening och sitt uttryck, den är det tydligaste uttrycket för tävlingens inre logik. Det visar också rummets nära samband med kroppen, då vi alltid är kroppsligt situerade (6). Genom deltagandet införlivar barnen och ledarna fotbollen som kulturellt uttryck i kroppen, både genom kroppsrörelser och genom de tysta antaganden och konventioner som följer med. Det går inte att särskilja kroppen från sammanhanget.

Där konventionerna upphör

De två första temana har visat att det finns ett instrumentellt inslag som är förhållandevis betydande, men det finns också mellanmänniska möten. Hur tar sig spänningen mellan att betrakta barnen som subjekt och objekt sig uttryck – mellan varandet och görandet? Det som visar sig är det som sker spontant utan att konventionerna som omger situationen sätts i främsta rummet. I det mellanmänniska mötet råder inte motiven eller investeringen för framtiden – bara här och nu. Studien visar att det verkar vara ett betydelsefullt utrymme. Det handlar om stunder av spontan glädje, stunder av tröst, stunder av en speciell gemenskap med ett barn. Tidsmässigt läggs inte största fokus här, men det berör på ett djupare mänskligt plan. I det mellanmänniska mötet råder egenvärdet.

”Nästan omgående får SSK en hörna, som Jenny oturligt stöter in i eget mål. Hon deppar, men blir omklappad av sina lagkamrater. Efter självmålet byter hon självmant ut sig själv och blir omklappad av både Joakim och Cecilia när hon kommer till avbytarbänken. I slutet av matchen gör Matilda sig illa i en närkamp med en motståndare och hon börjar gråta. Cecilia bär ut henne från planen och sitter och håller om henne resten av matchen.” (Fältanteckning 5/8 04)

Detta tema gestaltar en sida av dubbelheten i relationerna, såsom Buber (7) beskriver världen – *jag-du*

relationen. Den andra sidan, *jag-det* relationen, inbjuder till sin natur till instrumentalitet, men där ledare och barn genom att ge strukturen liv med relationerna till varandra också öppnar upp ett utrymme för mellanmännisklighet och *jag-du* relationer. Det är således ett betydelsefullt utrymme, och mellanmänniska möten kan vara betydelsefulla för ledarskapet inom barn- och ungdomsidrotten (8).

Ledarnas levda erfarenhet

Detta tema handlar om hur ledarna berättar om sitt ledarskap. Det är känslan av betydelsefullhet, samhörighet och otillräcklighet. Betydelsefullheten kommer till uttryck dels genom ledarnas känsla av att vara betydelsefulla för barnens fotbollsmässiga och sociala utveckling och dels för den kontaktytan som ledarna utgör mellan fotbollsspelet och vardagslivet.

”Ledarna har ett stort inflytande över barnen de leder, men är även involverade i ett sammanhang med djupa historiska och sociala rötter som påverkas av många andra. Det gör att ledarnas utrymme för handling begränsas, vilket i sin tur begränsar barnens handlingsutrymme.”

Samhörigheten visar sig både som en samhörighet med barnen på och utanför fotbollsplanen, men även en samhörighet med det sammanhang där ledarna ingår – både med varandra och med fotbollsrorelsen i stort. Otillräckligheten kommer till uttryck genom en känsla av bristande fotbollskunskap, en känsla av att inte hinna med, en ångslan att inte se och möta alla barn och en ångslan inför framtiden med ökade krav när barnen blir äldre.

”Det finns för Cecilia dessutom mycket annat i livet som sliter just nu, vilket gör att det känns ännu jobbigare. Hon berättar

också att de tidigare år hunnit eller har prioriterat mer att prata om etik och moral, något som de inte gjort i år. Hon konstaterar att det inte varit något gnäll på varandra tidigare, men att det dykt upp i år. Samtidigt närmar sig puberteten och en del flickor är redan på väg in. Cecilia förklarar att man inte hinner allt, men känner att all ska vara perfekt.”

(Fältanteckning 7/9 04)

Den levda erfarenheten kan också betraktas som ett uttryck för ledarnas utveckling av identitet, det dynamiska samspelet mellan samhörigheten, betydelsefullheten och otillräckligheten. Utvecklandet av en ledaridentitet är en ständig process av konstruktion, dekonstruktion och rekonstruktion av biografier utifrån vardagens och fotbollens förändrade förutsättningar. Det blir som Wenger (9) uttrycker det ett förkroppsligande av de sammanhang som är relevanta för oss. Utvecklingen av ledaridentitet är inte enbart en individuell process, det är också en social process. Det finns en dubbelhet i utvecklingen av identitet i förhållande till det sociala sammanhanget – de formar och formas av varandra. Känslan av den processen kommer till uttryck i temat.

Sammanfattningsvis visar studien att det finns både instrumentella inslag, såsom att skapa rutiner och tävlingens logik, och mellanmänniska inslag genom ledarnas omsorg om barnen. För ledarna skapar ledarskapet både känslor av betydelsefullhet och samhörighet, men också otillräcklighet. Jag kommer vidare att diskutera lärande och pedagogisk utveckling utifrån det som framkommit i studien.

Lärande i ledarskapets vardag

Det framkommer genomgående att ledarna huvudsakligen förlitar sig till att det sunda förnuftet ska räcka för att hantera situationer och för att skapa långsiktiga strategier för sitt ledarskap, något som också Jespersen (2) betonar. Reflektionen överskrider sällan det som är allra närmast för handen i det aktuella träningspasset eller i den aktuella matchen. Hur kan detta betraktas ur ett lärandeperspektiv?

Reflektion och lärande är situerade i det sociala sammanhanget, där förhandling av mening är en ständigt pågående process (9). Beroende på praktikens inneboende logik kommer förhandlingen av mening gestaltas olika. Det finns en viktig tidslig aspekt här. Många börjar som frivilliga ledare när det egna barnet börjar spela fotboll och följer sedan med så länge barnet väljer att

vara aktivt. Barnen åldras under tiden och utvecklas mycket fysiskt, mentalt och socialt under åren inom fotbollen. Även regler och förutsättningar runt omkring förändras genom exempelvis spel på större planer, nya regler och så vidare. Hela ledarskapet är alltså en specifik process under en begränsad tid av livet. Till skillnad från exempelvis pedagogen i skolan, följer ledaren i fotbollen många gånger enbart barnen en gång. När pedagogen i skolan börjar om med en ny klass slutar flertalet som fotbollsledare. Ledaren genomgår en intensiv läroprocess i sitt ledarskap, men

minst genom idrottens dubbla uppdrag, och ledarna upplever otillräcklighet inför detta ledarskap. Det handlar både om egen upplevd kompetens och om vardagens krav. Ledarna betonar sociala värden, men i praktiken visar sig en betoning av tävlingen. Om det finns en skillnad mellan vad som betonas av ledaren och vad ledaren gör i verksamheten finns det en risk för att ledarskapet inom barnfotbollen får karaktären av ett marionettskap, där andras intressen och värderingar blir styrande för den egna handlingen. Det är idrottens dubbla uppdrag i praktiken. Ledarna

barnidrotten ska knytas närmare de mänskliga rättigheterna för barnen. Konsekvensen av det kunde vara att bryta denna linje från barnens tävlingsidrott till den vuxna elitidrotten och föra in ett annat kunskapsideal för barnidrotten – ett kunskapsideal som vilar på humanistiska värderingar.

Det finns en balansgång i ledarskapet som kommer till uttryck i studien. På ena sidan finns den starka tävlingslogiken och på andra sidan finns de mellanmänskliga relationerna. Ledarskapet blir en moralisk fråga och det blir som Loland (11) betonar en förhandling mellan riktlinjer, regler och intentioner. Dessutom finns vardagen som en påminnelse på olika nivåer. Ledarskapet blir en svår balansgång och det finns många utmaningar för fotbollen att lyfta inför framtiden, både inom rörelsen och i förhållande till det kringliggande samhället.

”Ledaren genomgår en intensiv läroprocess i sitt ledarskap, men ofta begränsas erfarenheten till den enda grupp av barn man lett.”

ofta begränsas erfarenheten till den enda grupp av barn man lett.

Det finns dock ingen ledare som kommer som ett oskrivet blad till idrotten och ledarskapet. Läroprocessen verkar med stöd av studiens resultat vara influerad av den egna historien och nuvarande situation, och också av det som utvecklas gemensamt bland ledarna. Vad som är relevanta erfarenheter i utvecklandet av fotbollsledarskapet blir en förhandlingsfråga. Wenger (9) menar att förmågan att överbrygga deltagandet i olika sammanhang och få det att passa in i en identitet är den största utmaning vi står inför, att skapa en autentisk identitet. Tidigare erfarenhet från andra sociala sammanhang blir av stor betydelse, exempelvis eget tidigare fotbollsspel, yrkeserfarenheter och erfarenheter av att vara förälder. Vilken mening erfarenheterna får i sammanhanget blir en förhandlingsfråga i de möten som uppstår.

Nyckeln i att utveckla en god grund för ledarskapet är alltså, med tanke på den relativt korta tid man är engagerad som ledare i idrotten, att kunna föra samman erfarenheter från olika sociala sammanhang och göra dem relevanta i ledarskapet. Det är också något som visat sig i studien. Ledarna har haft förmåga utifrån sig själva föra in något som är relevant från erfarenheter utanför fotbollsplanen.

En svår balansgång

Ledarskapet i fotbollen sker i ett komplext pedagogiskt sammanhang, inte

har ett stort inflytande över barnen de leder, men är även involverade i ett sammanhang med djupa historiska och sociala rötter som påverkas av många andra. Det gör att ledarnas utrymme för handling begränsas, vilket i sin tur begränsar barnens handlingsutrymme.

Studien fokuserar på barnidrotten, där tävlingen enligt idrottens egna dokument ska föra en undanskymd tillvaro. Ändå är det tävlingslogiken som dominerar. Det beror inte på att det är ett dåligt ledarskap som visar sig i studien, det beror snarare på det uppdrag som ledarna åtagit sig. Ledaren är en pedagog i ett institutionellt sammanhang, samtidigt som denne valt att engagera sig frivilligt vid sidan av arbete och annat engagemang. Utrymmet för pedagogisk utveckling blir därför begränsat, men det blir viktigt att slå bryggor mellan exempelvis yrkesrollen och ledarskapet och få det att passa in i en ledaridentitet.

En kunskapssyn där tävlingslogiken är rådande riskerar att bli instrumentell och barnen riskerar att enbart bli betraktade som objekt, där ledarens uppdrag blir att forma dessa objekt till funktionella idrottare. Kanske är det just fotbollens organisation som en obruten linje från barn till vuxna elitspelare, där de frivilliga ledarna för barnen tillhör samma rörelse som den styrande eliten i FIFA, som gör att en teknisk och rationell syn på kunskap och lärande dominerar hela rörelsen. David (10) belyser problematiken att barnidrotten tar över den vuxna tävlingslogiken, och menar i stället att

Kontakt:

krister.hertting@ltu.se

Referenser

- Peterson, T. (2002) En allt allvarigare lek. Om idrottsrörelsens partiella kommersialisering 1967-2002. I: Lindroth, J. & Norberg, J.R. (red) *Ett idrottssekel. Riksidrottsförbundet 1903-2003*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Jespersen, E. (2000) Idrottens kroppsliga mästarlära. I: Nielsen, K. & Kvale, S. (red) *Mästarlära. Lärande som social praxis*. Lund: Studentlitteratur.
- Hertting, K. (2007) *Den sköra föreningen mellan tävling och medmänsklighet. Om ledarskap och läroprocesser i barnfotbollen* (doktorsavhandling). Luleå: Luleå tekniska universitet.
- van Manen, M. (1997). *Reserarching lived experience. Human science for an action sensitive pedagogy*. London (Canada): The Althouse Press.
- Schütz, A. (1999) *Den sociala världens fenomenologi*. Göteborg: Daidalos.
- Merleau-Ponty, M. (1962) *Phenomenology of perception*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Buber, M. (1997) *Jag och Du*. Ludvika: Dualis Förlag AB.
- Hertting, K. (2010) Leading with Pedagogical Tact – a Challenge in Children's Sports in Sweden. *Sport Science Review*, XIX, 1-2, 2010, p. 127-147.
- Wenger, E. (1998) *Communities of practice. Learning, meaning and identity*. Cambridge: University Press.
- David, P. (2005) *Human rights in youth sport. A critical review of children's rights in competitive sport*. London: Routledge.
- Loland, S. (2002) *Fair play in sport. A moral norm system*. London: Routledge.

Jämställdhet och manlig norm i fotbollens läromedel

I tränarutbildningarnas läromedel skapas kunskap som får betydelse för föreställningar om flickor och pojkar. Hur jämställda är dessa läromedel? Kan både kvinnor och män utgöra normen för den ”riktige” fotbollsspelaren?

KARIN GRAHN
FIL DR
INSTITUTIONEN FÖR
KOST- OCH IDROTTS-
VETENSKAP, GÖTEBORGS
UNIVERSITET

■ ■ ■ MED HELA EN miljon medlemmar är fotbollen den största idrotten i Sverige. Det är också den idrott som lockar flest ungdomar (1). Fotbollen är likväl den största flickidrotten, men samtidigt en maskulint genusmärkt idrott (2). Herrfotbollen har hög status i Sverige och i vissa sammanhang ses den som den ”svenska nationalsporten” (3). Medlemsantalet är manligt dominerat, men trots detta är det i dag fler flickor som spelar fotboll än som deltar i andra flickdominerade idrotter som till exempel gymnastik eller ridning (1). Utifrån dessa aspekter utgör fotbollen en intressant arena att studera för att se hur genus skapas. Vilka diskurser kring kön får utrymme inom fotbollen och hur fungerar fotbollen som genusregim?

I den här artikeln, vilken bygger på resultatet från min avhandling (4), presenteras hur flickor och pojkar framställs i fotbollsutbildningens läromedel och hur innehållet i dessa läromedel utgör en genusregim inom vilka föreställningar om flickor och pojkar skapas.

Genusregim

Genom bland annat sociala relationer och språkliga uttryck skapas föreställningar om kön. Dessa skapas, omskapas och utmanas. I denna process fungerar bland annat olika idrotter som genusregimer. Enligt Fagrell (5) sätter genusregimer ramar för hur flickor och pojkar iscensätts. Ett område som iscensätter flickor respektive pojkar är tränarutbildningar och dess läromedel vilka möjliggör eller försvårar vissa sätt att se på kvinnliga och manliga idrottare. Här får den kunskap som förmedlas betydelse genom att bland

annat skapa normer om vad som ses som naturligt eller önskvärt inom idrotten. Detta kan i sin tur ses inom ramen för en genusordning vilken ordnar kön enligt vissa mönster baserat på maktrelationer och föreställningar om kvinnor/män, femininitet/maskulinitet (6). I denna genusordning skapas en hierarki där manliga idrottare generellt sett överordnas kvinnliga idrottare, men där även vissa typer av maskuliniteter överordnas andra former av maskuliniteter och femininiteter. Genusregimer kan både verka utmanande och reproducerande av genusordningen.

Manlig norm

Inom idrotten finns en föreställning om den manliga kroppen som den generella/neutrala idrottskroppen (7) vilket påverkar vad som betraktas som ”riktig” idrott. Detta brukar beskrivas som en manlig norm (8) och får ofta konsekvensen att maskulina kroppar ses som det önskvärda inom idrotten samtidigt som normer om vad som anses vara attraktivt och heteronormativt många gånger står i konflikt till den maskulina kroppen för kvinnliga idrottare (14). Inom fotbollen yttrar sig den manliga normen bland annat genom att den manliga fotbollen många gånger ses som ”riktig” fotboll och således något som damfotbollen jämförs mot. Hjelm (10) menar att damfotbollen i sin begynnelse genast kom att jämföras mot herrfotbollen som utgjorde referenspunkten. Denna jämförelse förekommer än i dag.

Lika eller olika?

I sociala praktiker skapas diskurser, vilka kan ses som ett visst sätt att tala om eller tänka om en företeelse i en viss kontext och under en tidsperiod (11). Fotbollen

De normala och de onormala. Fotboll tillhör fortfarande pojkarnas och männens värld. Det märks också i de läromedel som har utgjort basen i utbildningar för ungdomstränare under 2000-talet. © Bildbyrå i Håssleholm.

kan både ses i ljuset av en likhetsdiskurs och en särartsdiskurs. Å ena sidan så är likhetsprincipen tydlig i fotbollens organisering och regelsystem där kvinnor och män, flickor och pojkar i princip spelar efter samma premisser (med undantag för plan och bollstorlek i barn/ungdomsfotbollen). Här kan den manliga fotbollen ses som utgångspunkt för fotbollens organisering. Den har också tjänat som modell för damfotbollens regel- och seriesystem. Likhetsprincipen var också en viktig fråga i damfotbollens inordning under fotbollsförbundet (12). Samtidigt har damfotbollsspelarnas särart i form av exempelvis antagna sociala motiv till idrottandet även den präglat damfotbollen historiskt (10) men tycks också finnas i den praktik som flickfotbollen utgör i nutid (13). Det finns också en starkt särskiljande princip som är utgångspunkten i att kvinnor respektive män och flickor respektive pojkar generellt sett tränas och tävlar separat. Likhetsprincipen i spelet men separationen i dess utförande ger också upphov till en jämförelse där damfotbollen ställs mot den normerande herrfotbollen (3).

Jämställdhet

En annan viktig aspekt inom idrotten är jämställdhet och det jämställdhetsarbete som idrottsrörelsen står för. Övertid har jämställdhetsdiskursen förändrats och under 1990-talet utvecklades framför allt en diskurs byggd på köns särart. I denna blir kvinnan ett subjekt som kan jämföras med mannen och i den anda blir kvinnliga idrottare även ett kunskapsobjekt. Att öka kunskapen om kvinnliga idrot-

tare blir en jämställdhetsfråga. Något som skulle kunna beskrivas i termer av "kvinnspecifika kunskaper" formas (14).

I läromedel skapas föreställningar och normer om flickor och pojkar i relation till den idrott som de utövar. Vilka är dessa föreställningar inom fotbollen? Vilka aspekter visar sig vara viktiga i konstruktionen av kön i dessa läromedel? Vilka diskurser kopplat till kön skapas?

Metod

I studien (4) ingick sex idrotter; fotboll, friidrott, gymnastik, handboll, innebandy och simning. Utbildningar som riktar sig till ungdomstränare (2-3 utbildningssteg/idrott) valdes och samtliga läromedel analyserades.

Läromedlen valdes ut 2004. Efter detta har en förändring av fotbollens utbildningsstruktur genomförts vilket även har lett till nya läromedel. Läromedlen som ingår i undersökningen har utgjort basen i ungdomstränarutbildningar under 2000-talet och är således också det material som tränare har tagit del av fram till 2007, när den nya tränarutbildningen togs i bruk. Läromedel som användes i tre utbildningssteg inkluderades (U1, U2, U3). I dessa ingick även vissa läromedel från grundkursen liksom seniortränarutbildningen. Materialet består av ungdomstränarutbildningens deltagarhäften vilka är generellt hållna och täcker en rad ämnen inom fotbollen, från metodiska anvisningar till fysiologi, pedagogik, etik etcetera. Dessa häften kompletteras av läromedel som är mer specifikt inriktade på till exempel spelövningar, målvaktsträning, skade-

behandling och träningslära.

Texterna har både kvantifierats genom att undersöka hur många gånger flickor och pojkar nämns samt hur mycket de förekommer i bild. Därefter har innehållet kring flickor och pojkar tematiserats och analyserats utifrån hur flickor och pojkar relateras till varandra i texterna. Slutligen har kritisk diskursanalys (15) använts för att undersöka innehållet i det som skrivs om flickor och pojkar i text som behandlar åldern kring puberteten.

Resultat

Den bild som framkommer i läromedlen ger uttryck för fotbollen som en genusregim som både förstärker och utmanar genusordningen. Där framträder både en jämställdhetsdiskurs och en diskurs som bottnar i en manlig norm, där manliga fotbollsspelare framställs som huvudsakliga idrottare. Detta får betydelse för hur flickor och pojkar presenteras. Resultatet utgår ifrån fyra huvudrubriker:

1. Fotbollsspelaren som könsneutral
2. Jämn fördelning av flickor och pojkar
3. Den manliga fotbollsspelaren/kroppen som norm
4. Flick-/damfotbollsspelare som könspecifika och särskiljda

Fotbollsspelaren som könsneutral

I ungefär hälften av de analyserade fotbollstexterna finns få kvinnor och män explicit nämnda förutom när uttryck som han/hon används i beskrivningar av idrottaren. Framför allt ger texterna uttryck för fotbollsspelaren som könsneutral, med fokus på att vara just spelare, målvakt, etcetera. I ett par läromedel används även en tecknad könsneutral spelare för

att visa olika moment och övningar. Den tecknade figuren kombineras dock med bilder på framför allt pojkar, men delvis även flickor eller flickor och pojkar tillsammans.

Som synonym till spelare används också uttrycket han/hon (ibland hon/han). Han/hon är det vanligaste uttrycket för att benämna en generell spelare, som i följande citat:

”Målvakten kan agera på två sätt vid straffspark. Han/hon kan stå kvar och reagera på skottet eller chansa åt ena hållet” (Ungdomstränarkurs, U2, deltagarhäfte, s. 38).

Jämn fördelning

Inom delar av läromedlen finns en jämn fördelning mellan flickor och pojkar i text och/eller bild. Företräddelsevis gäller detta i läromedel som riktar sig specifikt till ungdomstränerutbildningarna, såsom deltagarhäften i Ungdomstränarkurs 1, 2 och 3. Ett exempel på den jämna fördelningen är i fiktiva exempel och diskussionsuppgifter där exemplen växelvis behandlar flickor respektive pojkar. Här finns också en variation i exempel på kvinnliga tränare för pojklag, manliga tränare för flicklag, manliga tränare för pojklag och så vidare.

Jämställdhetsdiskursen framträder i texter där flickor och pojkar framställs som två separata subjekt som därmed också kan jämföras. Frågor om flickor och pojkar och deras villkor inom idrotten tas också upp mer explicit i vissa texter.

”Vad som är viktigt att ta hänsyn till vid träning av unga fotbollsspelare och vad som skiljer pojkar och flickor åt under uppväxten, vad gäller den fysiska utvecklingen.

Under denna rubrik [På lika villkor] diskuteras pojkars och flickors idrottande.” (Ungdomstränarkurs, U1, deltagarhäfte, s. 38)

Den jämna fördelningen syns också i texter som behandlar kunskap som könsspecifik. Kvinnor och män nämns således ungefär lika mycket och kunskap som relateras till manliga respektive kvinnliga fotbollsspelare skapas. I detta kunskapsinnehåll finns dock en tendens att pojkar/män blir de som utgör det centrala i texten. Flickor beskrivs ofta i termer av ”senare än”, ”mindre fysisk kapacitet än”, etcetera och det är i relation till pojken/mannen som kunskapen om flickan skapas.

”Puberteten startar i genomsnitt två år tidigare hos flickor (10–11 år) än hos pojkar (12–13 år). Detta innebär att flickor har en tidigare

fysisk och psykisk utveckling (de individuella skillnaderna är dock stora inom varje kön).” (Ungdomstränarkurs, U1, deltagarhäfte, s.21).

Den manliga normen, i termer av pojkar/män som det centrala i texten, återfinns med andra ord även i text där en jämn fördelning råder.

Manliga fotbollsspelare som norm

I delar av texterna får den manliga normen större genomslagskraft. Dels handlar det om herrfotboll som en symbol för ”riktig” fotboll, dels handlar det om manliga (vuxna) idrottskroppar som symbol för den ”riktiga” fotbollskroppen.

I det första fallet är det jämförelser

”I texter som beskriver flickor och pojkar, framför allt de som behandlar kroppen och dess utveckling, framställs flickor många gånger som problematiska och pojkar som funktionella.”

mellan dam-, ungdoms- och herrfotboll som bidrar till att skriva fram herrfotbollen som ”riktig” fotboll, som i följande exempel:

”Den totala arbetsintensiteten i dam- och ungdomsfotboll är inte lika hög som i herrfotboll på grund av den lägre fysiska kapacitet som damer och ungdomar har. Frånsett skillnaden i arbetsintensitet är dock rörelsemönstret i både dam- och ungdomsfotboll mycket likt det i herrfotboll.” (Fotbollens träningslära, s. 11).

I exemplet läggs fokus på att beskriva hur dam- respektive ungdomsfotbollen skiljer sig från herrfotbollen, snarare än att diskutera dam- och ungdomsfotbollen i sig. Vidare görs ibland jämförelser mellan damfotbollen och ungdomsfotbollen (läs pojkfotbollen) och i dessa fall är det pojkfotbollen som får utgöra norm. Det eftersträvarvärdas tycks vara vuxen manlig fotboll.

Även i metodik och i bildmaterial som används för att illustrera hur exempelvis en övning ska göras får pojkar/män i vissa läromedel det största utrymmet. Manliga fotbollsspelare blir i dessa texter en synonym till den generella idrottaren, som i följande exempel;

”Eftersom han redan före mottagningen hade sidan i anfallsriktningen får han ännu bättre

överblick och kan fatta ännu snabbare beslut än när han var helt felvänd” (Instruktionsbok fotboll, s. 86).

Genom att låta pojkar/män exemplifiera den generella idrottaren skrivs också manliga fotbollsspelare fram som de centrala i texterna. Detta förekommer dock mer centrerat i vissa läromedel och i fotbollens utbildningsmaterial är det som tidigare nämnts vanligast att använda uttrycket han/hon.

Vidare är det framförallt i text som behandlar kroppen och hur kroppen ska användas i fotbollen som den manliga normen blir central. Manliga kroppar blir utgångspunkten i förståelsen av till exempel fysiologi, näringslära och

träningslära. Resultat från forskningsrapporter presenteras, där främst män utgjort forskningsobjekt. Kunskap byggd på mäns fysiologi blir också grundläggande för till exempel fotbollens träningslära. Följande exempel visar hur manliga fotbollsspelare utgör det centrala i texten:

”... Därför behöver en manlig styrketränande fotbollsspelare ha ett proteinintag på ca 1,5 g protein per kilo kroppsvikt och dygn (något lägre för kvinnor).” (Fotbollens träningslära, sid. 155).

I exemplet trivialiseras kunskapen om kvinnor genom det diffusa uttrycket ”något lägre” samt genom att sätta kunskapen om kvinnor inom parentes.

Damfotbollsspelaren som särskild

I delar av texterna framställs kunskap om flickor/kvinnor som kvinnospecifik och som något särskilt från den generella kunskapen om fotbollsspelare. Detta görs till exempel genom att särskilja kunskap om damfotbollsspelaren i ett eget kapitel i Fotbollens träningslära i stället för att integrera kunskapen i den övriga texten. I detta läromedel framställs också kunskap om flickor som könsspecifik (och endast gällande för flickor). I stället för en integrerad del av kunskapen framställs frågor kring kvinnliga spelare som ”kvinnospecifika frågor”, något som finns utanför beskrivningen av fotbollens träningslära.

Detta förstärks genom ett särskilt kapitel med namnet "Damfotboll".

Idrottande kvinnor som könsspecifika och särskiljda är också något som känns igen ifrån 1990-talets jämställdhetsretorik (se till exempel Idrottens jämställdhetsplan, RF 1989) (16), och i resonemang om kvinnors specifika kunskaper, erfarenheter och önskemål inom idrotten (14).

Lärdomar från hela studien

En aspekt som är angelägen att föra upp till ytan och diskutera är synen på flickor och pojkar och hur de framställs i ljuset av en problem- respektive en funktionsdiskurs. I texter som beskriver flickor och pojkar, framför allt de som behandlar kroppen och dess utveckling, framställs flickor många gånger som problematiska och pojkar som funktionella. Detta förekommer till viss del både i fotbollens och i andra idrotters läromedel.

Kring flickor finns en rad problemområden beskrivna. Centrala är problem som anorexi, menstruationsstörningar och anemi. Dessa framställs som flick-/kvinnospecifika. Detta kan i sig vara viktiga ämnen att ta upp i en tränarutbildning, men ofta tillskrivs flickorna problemet som något essentiellt kvinnligt. Problemet förläggs så att säga i flickorna. När flickors utveckling under puberteten beskrivs framställs även den som ett problem. Få positiva faktorer förs fram och fokus läggs på en negativ kroppsutveckling, med stagnation och eventuellt även idrottsavbrott till följd. Menstruationen beskrivs generellt sett som problematisk, till exempel genom att texterna framhåller menstruationens fysiska och psykiska påverkan på kroppen. Flickor som inte upplever detta framskrivs snarare som om de har en avsaknad av problemet. Ett annat exempel är flickors relation till sina kroppar och utseende där faktorer som längd, vikt och muskelmassa skrivs fram som mindre önskvärda. Att vara problematisk blir i mångt och mycket likställt med att vara flicka. Den flickighet som konstrueras och som tränare förväntas möta (och anpassa sig till) bottnar i problembilden (jämför Larsson och Svender (9) och deras analys av ansökningar för Handslagsprojekt).

Pojkar framställs snarast som det motsatta och i fokus står en funktionell idrottskropp. Få problem framhålls i relation till att vara pojke. Pojkars utveckling beskrivs som positiv och prestationshöjande. De utvecklar en idrottskropp och beskrivningen av kroppens utveckling närmar sig den

idealbild som en högpresterande kropp utgör inom idrotten.

Slutsatser

Både en jämställdhetsdiskurs och den manliga normen återfinns i det analyserade materialet. Genomslaget ser dock något olika ut i olika läromedel. De texter som behandlar ett specifikt ämnesinnehåll, till exempel metodik eller träningslära, tycks ha ett större genomslag av den manliga normen. Detsamma gäller böcker som används i både ungdomstränarutbildningen och seniortränarutbildningar, till skillnad mot de som specifikt riktar sig mot ungdomstränarutbildningarna. Det verkar vara mindre utmanade att likställa flickor och pojkar, eller ge flickor större utrymme, i läromedel som handlar om barn och ungdomar.

Att fotbollen som företeelse och praktik bär på spår av både en likhets- och en särartsdiskurs (10,12) gör sig påmint även i de analyserade läromedlen. Här framträder likhetsdiskursen i form av könsneutrala fotbollsspelare, men även i jämförelser mellan dam- och herrfotbollen eller mellan flickor/kvinnor och pojkar/män. I dessa jämförelser tas utgångspunkten i pojken/mannen. Samtidigt blir särskillnaden central i beskrivningen av flickor och kvinnor, när fokus läggs på kunskap som framställs som specifikt kvinnligt.

En annan intressant aspekt är den kombination av en jämställdhetsdiskurs och en diskurs som baseras på en manlig norm som framkommer i de analyserade fotbollsläromedlen. Genom att studera innehållet i det som skrivs om flickor och pojkar, och "dragkampen" mellan dessa diskurser, kan fotbollens läromedel ses som en genusregim som både utmanar och förstärker genusordningen. Normen utgår ifrån den högpresterande manliga fotbollsspelaren, vilken bidrar till att positionera pojkar/män som potentiellt normerande och flickor/kvinnor som kontrasterade till normen. Fotbollen ger emellertid också uttryck för kön inom ramen för en jämställdhetsdiskurs. Förekomsten av flickor och pojkar är jämn i delar av materialet och det finns en specificering av kunskap om kvinnliga fotbollsspelare (14). När flick- och damspelare framställs som könsspecifika skapas en femininitet/flickighet som även denna kan ses som normerande i läromedlen, men endast för flickorna. En risk som bör diskuteras i relation till detta är dock att denna femininitet kan förstärka bilden av flickor som problematiska (4,9).

I fotbollens praktiker kan föreställningar om kön både reproduceras och utmanas. Kanske är den stora ungdomsverksamheten, med så många aktiva flickor och pojkar, en god grund för att utmana en genusordning byggd på en manlig norm. Även om en manlig norm återspeglas i de analyserade läromedlen så finns också utmaningar i form av den könsneutrala hållningen i delar av texterna. I delar av läromedlen framställs både flickor och pojkar som gemensamt normerande för ungdomsspelare. Aspekter som dessa, liksom andra faktorer som kan verka utmanande mot idrottens genusordning, är fortsatt intressanta att undersöka.

Kontakt:

Karin.grahn@ped.gu.se

Referenser

1. Sveriges Riksidrottsförbund (2008). Idrotten i siffror. RFs verksamhetsberättelse 2008. <http://rf.se>.
2. Koivula, N. (1999). Gender in sport (Stockholm, Univ.).
3. Hjelm, J. (2004). Amasoner på planen: svensk damfotboll 1965-1980 (Umeå, Boréa).
4. Grahn, K. (2008). Flickor och pojkar i idrottens läromedel. Konstruktioner av genus i ungdomstränarutbildningen (Göteborg, ACTA).
5. Fagrell, B. (2000). De små konstruktörerna: flickor och pojkar om kvinnligt och 6 manligt i relation till kropp, idrott, familj och arbete (Stockholm, HLS).
6. Connell, R. (2003). Om genus (Göteborg, Daidalos).
7. Lippe, G. v. d. (2002). Media image. Sport, Gender and National Identities in Five European Countries. International review for the sociology of sport, 37 (3-4).
8. Hirdman, Y. (2001). Genus: om det stabilas föränderliga former (Malmö, Liber).
9. Larsson, H. & Svender, J. (2007). Satsa på flickors idrottande!? -En studie om föreställningar om flickors idrottande. Svensk idrottsforskning, 16(3/4).
10. Hjelm, J. (2007). *Den dåliga damfotbollsspelaren*, från <http://www.idrottsforum.org>.
11. Winther Jørgensen, M., & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod* (Lund, Studentlitteratur).
12. Olofsson, E. (1989). *Har kvinnorna en sportslig chans?: den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet* (Umeå, Univ.).
13. Apeldoorn, E. (2005). "Från det att jag var liten har det alltid varit boll." Om konstruktioner av femininitet bland elitsatsande fotbollstjejer, från <http://www.idrottsforum.org>.
14. Larsson, H. (2001). Iscensättningen av kön i idrott: en nutidshistoria om idrottsmannen och idrottskvinnan (Stockholm, HLS förl.).
15. Fairclough, N. (2001). Language and power (2. ed.) (London, Longman).
16. Sveriges Riksidrottsförbund. (1989). Idrottens jämställdhetsplan inför 90-talet antagen vid riksidrottsmötet 1989 (Farsta, Riksidrottsförbundet).

Aftonbladets Zlatan Ibrahimovic

Zlatan Ibrahimovics status som en av världens bästa fotbollsspelare gör honom eftertraktad i medierna. En kamp om nyheter som tänjt gränser och skapat konflikter. Under en period vägrade han att låta sig intervjuas av Aftonbladets journalister. I sportjournalisternas arbetsvillkor finns aspekter som kan kopplas till tidningens framställning av Zlatan Ibrahimovic och därmed till konfliktsituationen.

SUSANNE MECKBACH

DOKTORAND VID DEN NATIONELLA FORSKARSKOLAN I IDROTTSVETENSKAP, LINNÉ-UNIVERSITETET.

2000-TALET'S mediemarknad präglas av en ökad kommersialisering, vilket delvis beror på att den privata mediesektorn har blivit större och att själva tänkandet kring mediernas verksamhet präglas av ekonomiska intressen. Medierna arbetar snabbare, under hårdare konkurrens och har blivit allt mer närgångna i sin bevakning (1).

Inom sportgenren finns en generell trend mot en sammansmältning av underhållning, sportjournalistik, dramatisering och personifiering (2). Idrotten har blivit ”var mans egen dom”, vilket har medfört att idrotten har fått en självklar plats i mediernas utbud. Producenter av medial idrott återskapar en idrottshändelse i syfte att attrahera och underhålla en publik. En stor del av vår kunskap och förståelse om idrott är format av medierna (3).

Medieutbudet av idrott hänger ofta samman med briljanta idrottsliga prestationer eller en idrottsstjärna med en stark personlighet (4). För medie företagen har idrottsstjärnor såsom Zlatan Ibrahimovic blivit en viktig säljkraft. I medierna föds och nyskas idrottsstjärnornas liv i alla dess former. Bakom dessa berättelser finns vanligen en sportjournalist som verkar i en allt mer kommersialiserad mediavärld. Från att ha varit ett relativt litet problemområde har frågorna om journalistens roll och arbetsvillkor vidgats (5).

Syfte och design

Den här artikeln är en sammanfattning av min magisteruppsats från 2007. Syftet med studien var att studera hur fotbollsspelaren Zlatan Ibrahimovic framställdes i tidningen Aftonbladet mellan åren 2000-2005 och om den här framställningen kan förklaras av sportjournalisternas arbetsvillkor. Studien bestod av två huvudsakliga delar: en analys av tidningsartiklar och en intervjustudie.

Textanalysen studerade Aftonbladets journalistiska framställning av Zlatan Ibrahimovic. Sammanlagt analyserades 205 artiklar med en mer allmän hermeneutisk metod där fokus var på text och ord. Artiklarna var skrivna och signerade av Aftonbladets sportjournalister och inte enbart resultatrapportering eller korta notiser.

I intervjustudien ingick tre sportjournalister tillhörande tidningen Aftonbladet som har bevakat Zlatan Ibrahimovic och skrivit artiklar om honom. Intervjustudiens fokus var aktörernas upplevelser och värderingar av den journalistiska miljö som de verkar inom.

Aftonbladets framställning av Zlatan

Aftonbladets journalistiska framställning av Zlatan Ibrahimovic har ökat för respektive år - från ett fåtal artiklar år 2000 till ett massivt utbud av artiklar år 2005 - samt förändrats över tid. Zlatan Ibrahimovic framträder i Aftonbladet i samband med idrottsliga prestationer, men även vid företeelser och händelser

som omfattar hans privatliv.

Artiklarna är konverserande, lättlästa och dramatiska. Kraftfulla och känslöväckande ord förekommer och känslor som sorg och glädje ges en central roll. Sportspråket karaktäriseras av korta meningar, användning av egennamn, symboler, metaforer, muntligt tilltal och känsloladdade substantiv och adjektiv. Till exempel: "Det här stinker ruttet, Zlatan", "Med mig blir Vi bäst i världen", "Ett drömmål av svensk fotbolls stora artist", "Vit som ett sjuverleende, vit som ändarna på sin trollstav, vit som sin oskuldsfulla lek med bollen. Svart i ögonen, svart i humöret när det inte passar, svart som i en bil på en mörk parkering".

Det finns ett tydligt stjärnperspektiv och personvinkling i artiklarna. Artiklarnas huvudaktör är "superstjärnan Zlatan" som vinklas på olika sätt beroende på vilken händelse som artiklarna belyser. "Busen Zlatan" framkommer när han – enligt artikelns författare – har agerat på ett felaktigt sätt i fotbollssammanhang eller i privatlivet. "Hjälten och supertalangen Zlatan" framträder när han har utfört förträffliga idrottsliga prestationer eller då hans kvalitéer som fotbollsspelare beskrivs.

"Zlatans mål kom när alla hade börjat krokna och resignera. Sverige verkade få nöja sig med 0-0 och VM i Tyskland var plötsligt en bit längre bort. Där och då visade Zlatan Ibrahimovic varför han är en världsspelare. Hans mål, ur nästan omöjlig vinkel, fick hela stadion att stillna och stelna i chock. Ingen verkade förstå vad som hade hänt." (6).

"Bollen förstås... Den är han vän med – men hur är det annars? Tanken slår mig plötsligt, där jag sitter i en hotellkällare och häpen beskådar den senaste föreställningen av Cirkus Ibrahimovic. Vad är det för vänner och rådgivare som Juventus svenska diva egentligen har nu för tiden? Av goda vänner tar man och får råd, så hur kunde det gå så här illa, Zlatan?" (7).

I Aftonbladets artiklar från år 2000-2001 beskrivs Zlatan Ibrahimovic som en supertalang samtidigt som bilden av honom som en kaxig individualist från Rosengård formas. Uppväxten på Rosengård vinklas som tuff, vilket i sin tur framstår som en förklaring till hans personlighet och framgång som fotbollsspelare. I diskursen om Rosengård kan man urskilja föreställningen om ett mindre bra bostadsområde. Rosengård benämns

Zlatan Ibrahimovic, ständigt i blickfånget för mediernas vakande öga. Kan sportjournalistens arbetsvillkor vara en bidragande orsak till konfliktsituationen mellan Zlatan Ibrahimovic och Aftonbladet?
© Bildbyrå i Häsleholm.

tillsammans med orden invandrartätt, mytomspunnet, kriminalitet och arbetslöshet. Artiklarnas återkommande tema om Zlatan Ibrahimovics uppväxt på Rosengård stärker identifikationen av honom och blir samtidigt en referens till hans sociala bakgrund och etnicitet.

"Och det var här på en liten bakgård i invandrartäta Rosengård - som allt började... Långt bort från de fina kvarteren där barnen fick skjuts av engagerade mammor och pappor." (8).

Artiklarna har även en normativ innebörd som pekar på den svenska lagsportens natur av kollektivism och gemenskap samt främjar värderingen att kollektivet alltid går före individen och superstjärnan Zlatan Ibrahimovic. Vid lyckosamma prestationer är "hjälten Zlatan" i fokus och hyllas som en bra lagkamrat, men samtidigt ges det kämpande kollektivet en central roll. Vid mindre lyckade prestationer benämns Zlatan Ibrahimovic som syndabock och en individualist med ett hett temperament som måste lära sig att spela för kollektivet.

"Kort sagt; Zlatan stal straffen och hans lagkamrater svarade med en kollektiv gratulationsprotest." (9).

I takt med Zlatan Ibrahimovics framgång som fotbollsspelare ökar den dramatiserade rapporteringen om honom och rykten och spekulationer

förekommer allt mer frekvent. Det blir en större fokusering på händelser som inte har att göra med hans fotbollskarriär, tonläget mot honom blir hårdare och kritiken skarpare när han enligt artikelns författare har agerat på ett felaktigt sätt. Uttryck som "Zlatan är en djävul" och "Ibrahimovic är tjurig och divig" blir allt mer vanliga.

Konfliktsituationen

I intervjustudien har det framkommit att konfliktsituationen mellan Aftonbladet och Zlatan Ibrahimovic har sin grund i Aftonbladets journalistiska framställning av honom. En brännpunkt i konflikten är Aftonbladets exponering av Zlatan Ibrahimovics privatliv och om en del artiklar innehåller "omoraliska" publiceringar.

Enligt respondenterna är det fyra händelser i Aftonbladets rapporter som är grundläggande till konflikten. Händelser som respondenterna menade kan ha vinklats på ett felaktigt sätt. Respondenterna var dock eniga om att artiklarna har skrivits inom ramen för de pressetiska reglerna. Däremot menade respondenterna att en del artiklar har varit felvinklade och att tidningen vid ett antal tillfällen har agerat på ett felaktigt sätt gentemot Zlatan Ibrahimovic.

"Jag kan hålla med om att vi har gjort en del klumpiga saker som vi troligtvis inte skulle göra i dag, till exempel kontaktnonsen eller att vi hade någon sida för mycket om den stulna straffen." (IP 3).

Respondenterna hade dock uppfattningen att de inte personligen är orsaken till misstagen i rapporteringen, istället framfördes faktorer som stress och tidsbrist. En tolkning av respondenternas uttalanden kan sökas i Alvensson och Kärremans studie, i vilken det framkommer att tidsaspekten många gånger används som en trovärdig orsak för att journalister ska avsäga sig det moraliska ansvaret för felaktiga publiceringar (10). Faktorer som tidsbrist och stress kan därmed skydda Aftonbladets sportjournalister från personligt ansvar för misstag i rapporteringen.

”Det är inte så att vi har ett arrangerat möte för att diskutera pressetik. Om det är något som dyker upp diskuterar vi självklart det.” (IP 1).

Ingen av respondenterna upplevde att de har en moral i yrkeslivet och en i privatlivet. De ansåg sig inte heller nonchalera de pressetiska reglerna för möjligheten till publicitet och säljande rubriker. Vidare menade respondenterna att pressetiska frågor konstant diskuteras på redaktionen. De förklarade att redaktionen inte har arrangerade möten för att diskutera pressetik utan att den mer är situationsanpassad, när något inträffar diskuteras det specifika fallet.

Respondenternas resonemang kan betraktas utifrån Alvensson och Kärremans studie där det framkommer att tidningsredaktionernas diskussioner kring pressetik ofta är begränsade eller för smala eftersom journalistens arbetsmetoder (till exempel hur intervjun sker, hur bilderna tas, hur storn berättas) sällan diskuteras (10). Likt Alvensson och Kärremans studie har inte Aftonbladets sportredaktion arrangerade möten för att diskutera pressetiska frågor. Möjligheten för Aftonbladets sportjournalister att diskutera tidningens pressetik kan därmed uppfattas som något begränsad eftersom den i första hand är situationsanpassad.

”Det är inte fel att rapportera om Zlatans privatliv, folk är intresserade av att veta vad han gör utanför fotbollsplanen. Han är allmän-intresse.” (IP 2).

Att Aftonbladets rapportering om Zlatan Ibrahimovic inkluderar en intensiv bevakning av hans privatliv förklarar respondenterna med att han är av ”allmänintresse”. Förklaringen kan betraktas som mycket vanlig bland journalister där publikens åsikter ofta ses som representativa för att mediefö-

Figur 1. Faktorer som påverkar den journalistiska framställningen.

retagen ska sälja en viss typ av journalistik (10). ”Allmänintresset” kan därmed framstå som en trovärdig orsak till att Aftonbladet publicerar nyheter om Zlatan Ibrahimovics privatliv. Sportjournalisterna och medieföretaget ”frias” därmed från ansvaret eftersom de enbart producerar nyheter utifrån läsarnas behov.

Journalistens arbetsvillkor

Studien har visat att det finns ett samband mellan sportjournalistens arbetsvillkor och den slutgiltiga journalistiska framställningen. Sportjournalistens arbetsvillkor är kopplade till olika faktorer som styr journalistens slutprodukt, till exempel arbetsfördelning, konkurrens och tidsbrist. Arbetsfördelningen innebär att artiklar hanteras av olika personer – från journalistens utformning av artikeln till chefredaktörens omarbetning av artikeln, utformning av löpsedel och rubriksättning.

Respondenterna menade att en svårighet med arbetsfördelningen är att journalisten har liten kontroll över artikeln när den lämnas vidare till redaktörerna. Även tidsbristen framfördes som en faktor som medför ytterligare en minskad kontroll eftersom det sällan finns tid att diskutera artiklars utformning med redaktörerna. Vidare menade respondenterna att tidsbristen också kan inverka på kraven om källkritik eftersom tiden är helt avgörande för att hinna få uppgifter bekräftade eller dementerade av berörda parter. Respondenterna var dock eniga om att uppgifter som betraktas som tillräckligt intressanta publiceras även om de inte är styrkta före pressläggning. Respondenternas resonemang kan betraktas utifrån sportredaktionens konkurrenssituation. Utifrån kraven att nå framgång och att vara först med en säljande nyhet publiceras uppgifter i Aftonbladet, oavsett om de är bekräftade eller

dementerade av berörda parter.

”Det är inte så att jag tänker på en implicit läsare när jag skriver artiklar. Det är mer att jag vet hur jag ska skriva eftersom jag jobbar på en kvällstidning.” (IP 2).

”Eftersom Sportbladet är en kvällstidning som kommer ut senare än andra medier innebär det att vi ska ta händelser vidare, vilket leder till att vinklingen kan bli hårdare. Nyheterna måste bli bättre, mer spännande. Vi måste vara nyhetsledande, först med en aktuell händelse och komma med något spetsigt. Det kan man säga är en oskriven regel.” (IP 1).

Respondenterna menade att de inte upplever någon press att skriva på ett visst sätt för att göra chefer eller läsare till lags. Två respondenter uttryckte snarare att de besitter en viss maktposition eftersom de har möjlighet att framställa händelser och personer som de vill. Respondenterna förklarade att det mer handlar om genrespecifika skrivregler som journalisten lär sig under tiden som han/hon arbetar på redaktionen. Enligt respondenterna innebär det att nyheter ska vara intressanta, spännande och nyhetsledande, vilket kan leda till att artiklar vinklas hårdare.

Överlåter tidningen till journalisten att ha tolkningsrätten till hur artiklar ska utformas? Eller kan respondenternas uppfattning tolkas som att de – även fast de inte uttrycker det – ändå tar hänsyn till redaktionens krav på hur sportnyheter ska vara utformade? Sitter den ”oskrivna regeln” i journalistens ryggmärg och styr den journalistiska framställningen i en specifik form?

Resonemanget kan betraktas ur aspekten att sportjournalisterna ”tränas” i vilka nyheter som är tillräckligt intressanta för att publiceras i tidningen, de lär sig Aftonbladets nyhetsvärdering. Sportjournalisten bör

därför vinkla sina nyheter så att de tilltalar redaktionens värderingsprinciper annars finns risken att journalistens nyheter inte går igenom tryckpressarna. Därmed är det troligt att den oskrivna regeln – att nyheter ska vara intressanta, spännande och nyhetsledande – blir journalistens huvudspår när han/hon utformar sportnyheter.

Diskussion

Den här studien har visat att sportjournalisten agerar i ett komplext mediasystem och måste ta hänsyn - medvetet eller omedvetet - till en mängd olika faktorer vid sin produktion av sportnyheter. Varje enskild sportjournalist på Aftonbladet är beroende av redaktionens arbetsfördelning, ekonomiska faktorer och tidningens värderingssystem.

Nyhetsvärderingen ger sportredaktionen makt genom möjligheten att fastställa vilka idrotter, elitidrottare och idrottshändelser som ska ges uppmärksamhet i medierna och på vilket

”För att svara mot tidningens krav finns en risk att journalisten blir avhumaniserad i sitt yrkesliv.”

sätt de ska återberättas. Å andra sidan måste sportredaktionen ta hänsyn till konkurrensmässiga aspekter. Sportnyheter måste dramatiseras, vinklas hårdare och ges underhållningens form för att uppmärksammas i mediebruset. Samtidigt flyttas gränsen sakteliga fram vad som är etiskt riktigt att publicera.

Sportredaktionens önskan om att vara först med en ”spännande nyhet om Zlatan” kan bidra med en ökad stress för journalisten. Den ständigt närvarande tidspressen kan leda till brister i källkontrollen, begränsade möjligheter till eftertanke och reflektion och därmed kan felaktiga publiceringsuppgifter uppstå. Särskilt under konkurrensförhållanden spelar tidsaspekten en betydelsefull roll eftersom journalisten ska arbeta med en mängd information som under kort tid ska publiceras. Huvudfrågan kan då bli vilken journalist som lyckas få med sina nyheter i tidningen?

Studien har också visat att arbetsfördelningen kan innebära att den

enskilda journalisten har liten kontroll över artikeln och små möjligheter att påverka publiceringsbeslut. När artiklar går i flera led kan de lätt misstolkas. Redaktörerna har ofta liten kunskap om vad intervjupersonen och journalisten har för önskan på artikeln utformning, vilket kan leda till missförstånd och felaktiga publiceringar.

En annan problematik med journalistens arbetsvillkor är att den enskilde journalisten inte är ansvarig för följderna av vad hon/han skriver, vilket innebär att det är den ansvarige utgivaren som åtalas om tidningen har publicerat kränkande artiklar. Den moraliska aspekten kan lätt hamna i skymundan eftersom den enskilda journalisten har svårt att straffbeläggas. Journalisten behöver därmed inte fundera över moraliska beslut eftersom de själva inte kan straffas – de kan lämna ansvaret högre upp i hierarkin.

Studien väcker frågor om sportjournalisternas ansvar gentemot elitidrottare och dennes möjlighet att påverka den journalistiska framställningen samt hur elitidrottare kan skyddas mot otvivelaktiga artiklar. Sportjournalisten har makt att välja ord, vinklar och ämnen för sin framställning, vilket även respondenterna i den här studien upplever. En aspekt som kan försvåra för journalisten att skriva självständigt är att redaktionens värderingssystem och ”oskrivna regler” för hur artiklar ska utformas ständigt finns närvarande. Journalisten kan därmed ha svårt att stå emot sin chefredaktör och tidningens kommersiella intressen, vilket kan leda till att journalisten förlorar sin självtillit och trovärdighet som sportjournalist. En annan aspekt som kan försvåra för journalisten att skriva självständigt är balansgången mellan att producera artiklar som säljer, men samtidigt inte vinkla innehållet så att relationen till intervjupersonen, i det här fallet Zlatan Ibrahimovic, försämrats.

För att svara mot tidningens krav finns en risk att journalisten blir avhumaniserad i sitt yrkesliv. Tvingas journalisten omedvetet in i avhumaniseringens band, det vill säga ha en moral i sitt privata liv och när arbetet påbörjas, bryts de självklara moralreglerna i kontakten med medmänniskor? Hur många journalister har egentligen en moral i sitt privata liv och en i sitt yrke? I dagens sportjournalistik finns en uppenbar risk att elitidrottare och idrottshändelser reduceras till rubriker

och häftiga citat och enbart betraktas som byggklossar i en kommersiell journalistisk produkt. Journalister kan skapa artiklar som får stor genomslagskraft i medierna. Tidningen har bestämt innehållet, men har tidningen tagit sitt moraliska ansvar?

Förslag för framtiden

Ett förslag är en mer öppen diskussion om etiska frågor på tidningsredaktionen. Frågor om hårda, dramatiserade och felvinklade artiklar bör ventileras på ett mer sofistikerat sätt så att alla medarbetare (redaktörer, journalister, chefer) har självklara regler och riktlinjer för vilken pressetik tidningen har. I konflikten mellan Aftonbladet och Zlatan Ibrahimovic hade en etisk diskussion eventuellt varit en lösning på problemet eller i bästa fall hade konflikten aldrig uppstått.

Ytterligare ett förslag är en förändrad syn på arbetsfördelningen mellan journalister och chefredaktörer, till exempel genom ett feedback-system där journalisten måste godkänna den omarbetade artikeln. När journalisten i slutändan ska välja ord och vinklar för sin framställning kan ett riktmärke vara att försöka skapa en så korrekt bild av idrotten där det i det närmaste blir omöjligt för omvärlden att misstolka sportjournalistens idrottsreportage.

Kontakt:

susanne.meckbach@lnu.se

Referenser

1. Hadenius, Stig & Weibull, Lennart (2002). *Massmedier. Press, Radio och TV i förvandling*. Falun: Albert Bonniers förlag.
2. Reimer, Bo (2002). *Uppspel. Den svenska TV-sportens historia*. Stockholm: Stift. Etermedierna i Sverige.
3. Harris, Janet C & Kinkema, Kathleen M (1998). "Media Sport Studies: Key Research and Emerging Issues" in Wenner, Lawrence (red) *Media Sport*. London: Routledge.
4. Wenner, Lawrence (1989). *Medier, Sport & Society*. SAGE Publications.
5. Hadenius, Stig & Weibull, Lennart (2002). *Massmedier. Press, Radio och TV i förvandling*. Falun: Albert Bonniers förlag.
6. Wagner, Michael & Wegerup, Jennifer (050908). "Jag sköt, den gick in". Aftonbladet, Sportbladet.
7. Sandlin, Lasse (041006). "Vad har Juventus svenska diva för vänner och rådgivare"? Aftonbladet, Sportbladet.
8. Hallman, Marie (001014). "Superettans superdiva" Aftonbladet, Sportbladet.
9. Laul, Robert (030907), "... då vände alla Zlatan ryggen". Aftonbladet, Sportbladet.
10. Alvesson, Mats & Kärreman, Dan (2003). "Understanding ethical closure in organizational settings – the case of media organizations". Lund: Universitet, institutionen för ekonomi.

Svensk klubb fotboll och lokal identitet

Landskrona BoIS är det lag som är viktigast för sin hemkommun, medan Mjällby AIF kommer från den plats med allra starkast lokal identitet. GAIS är den folkligaste klubben, medan Malmö FF i dag har starkast nätverk runt sig. Detta är några av de slutsatser som dras i studien *Spela fotboll bondjävlar!*

TORBJÖRN ANDERSSON
MALMÖ HÖGSKOLA

JAG HAR UNDER EN längre tid arbetat med projektet "Spela fotbollen bondjävlar!" En studie av svensk klubbkultur och lokal identitet från 1950 till 2000-talets början. Våren 2011 kommer del 1 av projektet ut i bokform och där fokuseras på den manliga elitfotbollen i Helsingborg, Landskrona, Malmö, Listerlandet, Växjö och Göteborg. Med andra ord är det följande klubbar det främst handlar om: Helsingborgs IF, Landskrona BoIS, Malmö FF, Mjällby AIF, Östers IF, IFK Göteborg, Örgryte IS och GAIS. (I nästa del kommer Degerfors, Åtvidaberg, Stockholm samt invandrarfotbollen i Södertälje och damfotbollen i Umeå att behandlas.)

Ambitionen har varit att berätta sex lokala berättelser om fotbollens position i de olika städerna och orterna. Flera breda frågor har stått i centrum: Hur ser de närmare relationerna egentligen ut mellan klubb och stad? Har fotbollsklubbens betydelse för den lokala identiteten förändrats över tid, exempelvis genom globaliseringen? Vad kan de olika klubbarna sägas representera i dag jämfört med tidigare? Hur har de lokala nätverken runt klubbarna sett ut och förändrats? Till nätverket räknas klubbens relation till sponsorerna, kommunen, lokalpressen och publiken.

Utöver detta har tanken varit att försöka ge svar på mer övergripande

frågor. Vad har hänt med lokalpatriotismen generellt från spelets publika guldålder under 1950-talet och fram till i dag? Och vad säger dessa eventuella förändringar om Sverige som land? Var lokalpatriotismen i svenska städer och orter starkare eller svagare förr? Här följer nu en kort sammanfattning av vissa slutsatser.

Klubbarnas olika karaktärer

Till att börja med kan konstateras att de olika klubbarna har skilda karaktärer, vilket visas av den prägel deras nätverk haft. Dessa klubbkaraktärer har växt fram under en förhållandevis lång tidsperiod. Ingen klubb har kraftigt bytt profil under historiens gång. Två klubbar har mer entydigt formats ovanifrån, från lokalsamhällets elit. Det är Örgryte IS och Östers IF. I ÖIS fall är det sponsorstödet som står ut, medan det i Östers fall är fråga om en bredare lokal elit i form av sponsorer och kommunen. Bägge dessa klubbars lokala förankring har därigenom kunnat ifrågasättas. En annan karaktär har Landskrona BoIS. Det är den klubb som mest färgats av kommunen och dess långvariga engagemang. I BoIS är det uppslutningen från kommunen och publiken som gett klubben dess breda karaktär. BoIS är verkligen stadens lag. Helsingborgs IF påminner i viss mån om BoIS. Skillnaden är att kommunen först trätt in under de senaste årtion-

Malmö FF har också en regional skånsk identitet, vilket laget manifesterade i finalen i Svenska cupen 1984. Motståndare var de skånska bröderna från Landskrona som kanske kände sig en smula provocerade av budskapet. Ingemar Erlandsson fick äran att lyfta segerbucklan framför fotograferna. © Bildbyrå i Hässleholm.

dena, men då rätt ordentligt, medan sponsorerarna varit engagerade en längre tid. HIF har också alltid haft ett gediget folkligt stöd genom sin publik och den lokala pressen. Sett i ett längre tidsperspektiv har publiken varit den starkaste delen i HIF:s nätverk. Klubbens karaktär kan rubriceras som borgerlig-folkelig och speglar på så vis staden väl.

Klubbar som varit mer entydigt folkliga till sin karaktär, alltså präglade av framförallt publiken (och av pressen) är GAIS, Mjällby AIF, Malmö FF och IFK Göteborg. Absolut folkligast är GAIS, vars bas egentligen alltid varit dess engagerade, men numerärt begränsade, publik. Men här bör understrykas att folkligheten i kvantitativt hänseende varit måttlig då klubbens publika bas sällan imponerat. Man kan tala om en ensidig folklighet. Mjällby AIF har också byggt på supportrarnas fulla engagemang, men klubben har på ett helt annat sätt lyckats engagera övriga nätverksaktörer, inte minst har pressuppbäckningen varit god. MAIF är verkligen bygdens lag, medan GAIS folklighet i själva verket mer kommit att representera subkulturella kretsar i Göteborg. Malmö FF och IFK Göteborg är storklubbar, vars folkliga karaktär beror på den stora (om än inte alltid trogna) publik bägge ofta

haft. För MFF:s del bör en lokalpatriotisk tidningspress även nämnas; historiskt sett har den varit nätverkets starkaste del. Ett tidvis rätt svagt stöd ovanifrån, från kommun och sponsorer, kan nämnas som en svaghet för MFF:s vidkommande, medan IFK Göteborg haft ett stabilare nätverk, om än inte alltid så stort som det borde varit med tanke på klubbens stora sportsliga framgångar.

Klubbarnas nätverk

Tydligt är att det är de mindre städerna och orterna som tidigast byggt upp goda nätverk. Generellt sett har fotbollen varit viktigare för den lokala identiteten på mindre orter. Fotbollsklubben har där blivit något mer allmänt att samlas kring. Paradexemplet på detta är Landskrona BoIS som redan under 70-talets början hade ett starkt nätverk. Östers IF var än tidigare och kunde redan under 60-talets slut visa upp ett imponerande nätverk. I Växjö fall löstes emellertid detta upp, medan Landskronas problem har varit att stadens litenhet gjort det svårt att få nätverket att växa. Staden ligger inklämd mellan Helsingborg och Malmö, varför ingen geografisk expansion kunnat ske. I detta hänseende har Mjällby AIF haft bättre möjligheter med ett stort

omland utan allvarlig sportslig konkurrens. MAIF klev upp i fotbolls elitens senare, men hade tidigt ett hyfsat starkt nätverk.

Övriga klubbar är förankrade i större städer och här har starka nätverk byggts upp förhållandevis sent. IFK Göteborg utgör undantaget och hade ett mycket starkt nätverk redan under 70-talets mitt. Det kom emellertid senare att relativt sett försvagas för att först i dag åter börja få en verklig styrka. Helsingborgs IF hade också ett ganska tätt nätverk under 70-talets början, men klubben var sportsligt sett svag, varför det inte kunde utvecklas mera fullt ut. Först under 90-talets slut hade man fått sportsliga framgångar uppbackade av ett riktigt starkt nätverk. I Malmö FF:s fall kan man även här se positiva tendenser under 70-talets mitt, som sedan mattades av. Det är först några år in på 2000-talet som man kan tala om ett riktigt slagkraftigt nätverk runt MFF.

Den lokala identitetens styrka

Att klubbar tidigt byggt upp starka nätverk vill jag koppla till att de under en längre tid betytt mycket för den lokala identiteten. En rangordning skulle även kunna göras av hur viktiga de olika klubbarna varit för stadens och ortens

identitet i sin helhet. Landskrona BoIS toppar då i kraft av sina långvariga kommunala förbindelser. Därefter kommer Helsingborgs IF:s och för dess vidkommande har det mer varit fråga om ett starkt kommunalt engagemang under senare år. Bägge klubbarna har haft ett förhållandevis gott och stabilt publikintresse genom årens lopp; nätverken har varit starka. Sedan följer Mjällby AIF:s och för deras del måste nämnas att förhållandet varit komplicerat då klubbens hemkommun sedan 70-talet är Sölvesborg. Historiskt sett har emellertid det mentala avståndet varit mycket långt mellan Listerlandet och Sölvesborg. Allt i takt med MAIF:s framgångar har dock Sölvesborg mer och mer försökt och lyckats koppla sig samman med klubben. Däremot har MAIF:s koppling till sina kärnområden i Hällevik och Nogersund alltid varit långt starkare.

Intressant nog kan man inte likställa denna rangordning med den bild jag fått fram av den lokala identitetens allmänna styrka på de olika platserna (alltså den som existerar oberoende av fotbollen). I Helsingborgs fall har vi en överensstämmelse mellan en stark lokal identitet och fotbollens stora betydelse för staden. Här kan man säga att fotbollens specifika betydelse för den lokala identiteten ökat. Göteborg är en stad med en lika stark lokal identitet som Helsingborg. Skillnaden är den att i Göteborg har fotbollens betydelse för den lokala identiteten minskat. Landskrona och Malmö är städer som haft en ganska stark lokal identitet, men lokalpatriotismens styrka knäcktes en del av städernas kriser under 80- och 90-talen. I Landskrona blev stämningen alltmer nostalgisk. På flera håll i landet, däribland i Malmö, blev ishockeyn i samma veva viktigare än fotbollen för den lokala identiteten.

För Malmös del har den lokala identiteten och stoltheten åter växt sig starkare genom den stadsförnyelse som framförallt präglade 2000-talets Malmö. I Malmös fall tycks dock läget vara något komplext då en i grunden rätt stark lokal identitet egentligen kan sägas blandas med en regional skånsk identitet. Malmöns stolthet är alltså inte riktigt lika fixerad eftersom den inte alltid är lokal i första hand; många inflyttades (icke-skåningars) identitet är å andra sidan mycket lokalt inriktad.

Om vi går över till Växjö måste man däremot tala om en rätt svag identitet, såväl inom som utom fotbollens värld, fränsett 60-talets rekordår. Mjällby AIF utgör ett särfall då klub-

ben tveklöst närts av den mycket starka lokala identiteten som alltid funnits på Listerlandet. Där är identiteten som allra starkast bland mina undersökningsorter (så länge inte Sölvesborg räknas in i bilden).

Styrkan i de lokala identiteterna har närts av den konkurrens och allmänna rivalitet som präglade vissa städer: Listerlandets identitet har stärkts av att historiskt sett ha varit ett stigmatiserat område, Göteborgs identitet har närts av konkurrensen med Stockholm, Helsingborgs av konkurrensen med Malmö, Landskronas av konkurrensen

De byggde på att man inte rörde sig så mycket, på att ens erfarenhetshorisont var mer begränsad. Denna mer stationärt baserade lokala identitet verkar senare ha försvagats under 1970- och 80-talen; landets olika dialekter tappade av allt att döma åtskillig mark under samma tidsperiod.

Vad som skett ungefär från och med 1990-talets mitt är att lokalpatriotismen, den lokala identiteten, återigen växt sig starkare – fast nu framförallt i städerna och i mer konstruerad form. Den nytrendiga fotbollen hade plötsligt fått en funktion att fylla i ett samhälle

”Vad som skett ungefär från och med 1990-talets mitt är att lokalpatriotismen, den lokala identiteten, återigen växt sig starkare – fast nu framförallt i städerna och i mer konstruerad form.”

med Helsingborg. Malmö och framförallt Växjö skiljer ut sig då man inte haft några givna städer att konkurrera och jämföra sig med.

Den lokala identitetens förändringar

Vad kan då sägas om den lokala identitetens förändringar från 1950 fram till i dag? Utvecklingen på Listerlandet säger en hel del om det övergripande utvecklingsförloppet. Förr byggde den lokala identiteten på mindre geografiska enheter, de olika fiskelägena på Listerlandet hade starkare egna identiteter. På samma vis är det tydligt att storstädernas stadsdelar i till exempel Göteborg som regel hade starkare lokal identitet förr jämfört med i dag (även om en så kallad stadsdelsnationalism växt sig stark i vissa invandrartäta områden). Den lokala identiteten är fortsatt stark i Sverige, men den lokala har blivit större områden. Klubbarna passar in i detta mönster och har sålunda haft svårt att förankra sig annat än lokalt. Endast Malmö FF har i viss mån lyckats knyta sig till en mer regional skånsk identitet. Mjällby AIF väcker intresse inom ett rätt stort område, men klubbens hela väsen kretsar runt Listerlandet.

Överhuvudtaget var människors förhållande till det lokala naturligare och mindre reflekterande förr. De sociala nätverken byggde mer på landsbygdens starka band mellan människor än på städernas mer svaga band.

där traditionella kollektiva identiteter – såsom familj, klass, religion, nationalitet – tappat alltmer av sin sammanhållande kraft. Individens identitetskonstruktion blev präglad av en större reflexivitet och därigenom kunde identiteten ständigt också anta nya former. Den lokala identiteten blir därigenom sällan lika djup. Mindre samhällen har möjligen kunnat bevara sin starka identitet, men då mer som en försvarsreaktion mot känslan av att vara nutidens förlorare. Mången lokal sportmobilisering i landet torde näras av denna underdogkänsla. Nätverkssamhället och globaliseringen har medfört att städerna tvingats börja konkurrera mer än tidigare. EU:s idéer om ett ”Regionernas Europa” har uppmuntrat denna utveckling. Städerna har arbetat med att stärka sin allmänna attraktivitet och börjat betrakta sig som varumärken, allt i syfte att locka till sig ”rätt sorts” folk. I denna veva har framförallt storstädernas identitet stärkts, vilket tydligast märks i Malmös fall. MFF:s betydelse för Malmö har växt kraftigt i denna process, medan staden Göteborg hellre valt att manifesteras sig genom evenemangskulturen i stort än via fotbollen.

Den medvetna profileringen av städerna har växt ytterligare under senare år. Viktigt i sammanhanget är den amerikanske forskaren Richard Floridas studie, *Den kreativa klassens framväxt*, vilken närmast kan betraktas som en kommunalpolitisk handbok i stadsut-

veckling. I studien argumenterar han: "för att platsen är vår tids viktigaste ekonomiska och sociala enhet" (1). Förr skulle storföretaget ha varit det centrala. Intressant nog anser Florida att stora sportarenor inte är något att satsa på för de nordamerikanska städernas vidkommande. De kreativa och toleranta människor det gäller att locka till sig skulle klart mer attraheras av bra kultur-, restaurang- och nattliv än av professionell lagidrott.

Notabelt är att Richard Floridas inflytelserika tankar inte hindrat svenska kommunpolitiker från att under 2000-talet ha börjat satsa hårt på idrottsarenor av skilda slag. Kanske att politikerna insett vilken roll sporter som fotboll, ishockey och bandy kan ha för den lokala självkänslan. För faktum är att dagens fotbollspublik är mer lokalpatriotisk än 50-talets. De väldiga publiksiffrorna förr kan förklaras med att alla fotbollsinträsade tvingades ta sig till de allsvenska matcherna. Några tv-matcher att välja på fanns inte; först 1961 kom radions *Sportextra* med direktinslag från söndagarnas allsvenska matcher (2). Procentandelen "allmänna fotbollssälkare" var säkerligen långt högre på 50-talets matcher. Nyfikenheten på uppåtstigande småklubbar var, till skillnad från i dag, påtaglig. I dagens Sverige sitter dessa fotbollssälkande grupper fast förankrade framför tv-apparaterna och slukar sig propmätta på den internationella storfotbollens ständigt framdukade smörgåsbord. De som väl går på dagens svenska klubbmatcher torde därför vara en mer lokalpatriotisk skara än som någonsin funnits på svensk fotboll (med undantag för spelets barndom då fanatikerna var många, men publiken fåtalig). I en alltmer global värld har alltså fotbollsfolket blivit alltmer lokalt sinnat; genom globala publikinfluser, såsom engelsk sång och italienska tifon, har det lokala kommit att hyllas kraftigare än någonsin förr. Man kan emellertid misstänka att dessa lokalpatrioter i själva verket är en minskande skara som i ovanligt hög utsträckning sökt sig till just fotbollsläktarna. Fotbollsklubben är måhända en av de sista bastionerna mot globaliseringens mer utslätande krafter.

Nätverkens framväxt

Om man ser på utvecklingen i stort är det tydligt att olika nätverksaktörer mer fast knutits till klubbarna under vissa skeden. Utvecklingsförloppet har följt principen att om något skett på

ett håll, så har samma sak snart tagits efter på andra håll. Olika slags innovationer har oftast skett då klubbar varit i kris. Helsingborgs IF och IFK Göteborg under tidigt 70-tal kan nämnas. Standardscenariot har varit: en klubb hamnade i kris varvid en mobilisering skett. Mobiliseringen har ofta inneburit att en nätverksaktör, framförallt sponsornerna, stärkt sina insatser för klubben.

Till en början bestod klubbarnas nätverk huvudsakligen av publiken och pressen, två aktörer som levde i ett symbiosliknande förhållande. Kommunen och sponsorer var tämligen frånvarande under 50-talet. Kommunens aktivitet i Landskrona var ett tidigt undantag. Visserligen byggdes stora arenor i Göteborg och Malmö till fotbolls-VM 1958, men detta gjorde man inte i första hand för sina egna klubbars skull. Stödföreningar blev till en kortlivad trend under 50-talet och kan ses som en föregångare till senare tiders sponsorengagemang. Det var först mot 60-talets slut som nätverken definitivt tätnade. Idrottsplatsreklam blev mer allmänt förekommande under 60-talets andra hälft. I Växjö satsade kommunen på ett stort idrottsplatsbygge för Öster och stödföreningens aktivitet ökade. Ett liknande scenario inträffade i Landskrona under 70-talets början. Där och på vissa andra håll började en modern och engelsk inspirerad supporterkultur att göra sig gällande. Man kan tala om kraftiga synergieffekter i nätverket, varigenom en klubb som Öster också kunde ståta med en stor publik och massiv massmedial uppbackning. Under 70-talet trädde sponsornerna för första gången in i lite större skala. Under 70-talets mitt kunde IFK Göteborg därigenom bygga upp sin imponerande blåvita rörelse, ett nätverk utan motstycke i den tidens Sverige.

Vad som annars inträffade i klubb-fotbollen under 70-talet och framåt var en djupnande publik kris. Som en logisk effekt mattades pressbevakningen av; fotbollsskrivarierna fick en negativ grundton, vilken ytterligare försvagade det publika stödet. Läget förvärrades av att många av kaféerna och de stora industrierna, vilka burit upp de dagliga (manliga) fotbollssamtalen försvann. Den allmänna stoltheten över alla de städer, som nu blivit rivningsskövlade, verkar ha stått på sin allra lägsta punkt. Kommunen hade vid denna tid också i stort sett gjort sitt för fotbollen med de nya arenor och läktare som byggdes fram till 70-talets

början. Vad som räddade fotbollen som folksport var sponsornerna. Att tröjreklam godkännts 1972 och att Riksidrottsförbundet definitivt accepterade sponsringen 1978 banade väg. Inte desto mindre var det först mot 80-talets slut, då publikkrisen blivit riktigt akut, som sponsringen sköt i höjden. Den intensifierade sponsringen till trots befann sig fotbollen i rätt bedrövtligt ekonomiskt skick under merparten av 90-talet.

Nästa stora förändring i nätverken sker först mot 90-talets slut. En mer ung och livfull publikkultur bredde ut sig på flera håll. Man kan tala om en postmodern identitetssökande publik som lät sig inspireras av medias alla internationella fotbollsutsändningar. En livgivande global växelverkan mellan globala impulser och lokala beteenden intensifierades. Den förbättrade läktratmosfären lockade pressen att kraftigt öka sin bevakning och att skriva långt mer engagerat om fotbollen. Detta innebar i sin tur att sponsorinsatserna ökade ytterligare. Nätverkssamhällets framväxt med ett avreglerat statligt tv-monopol och med ny informationsteknologi, Internet och kabel-tv-kanaler, gjorde att fotbollen tog allt större plats. En städernas renässans med ett intensifierat krog- och kaféliv stärkte utvecklingen. De dagliga fotbollssamtalen återskapades. Att alltfler stadsmänniskor kommit att leva i singelhushåll gynnade inte bara städernas växande nöjesliv utan även fotbollen som åskådarsport. Nu började kommunerna stötta fotbollen på ett annat sätt än tidigare genom att exempelvis ge marknadsföringsbidrag åt klubbarna (i till exempel Helsingborg). Nästa steg i utvecklingen var att kommunen under 2000-talet gick in helt (i Göteborg) eller delvis (i Malmö) och bekostade nya fotbollsarenor. En tanke är att synergieffekterna i nätverken därigenom ska öka ytterligare då bättre förhållanden för sponsorer och publik erbjuds med de nya lokala prestigeanläggningarna. Så har också skett, även om allsvenskans publiksiffror i stort kommit att sjunka kraftigt under senare år. Att analysera denna sentida utveckling ryms emellertid inte i denna korta sammanfattande text.

Kontakt:

torbjorn.andersson@mah.se

Referenser

1. Florida, Richard, *Den kreativa klassens framväxt*, Göteborg 2006
2. Dahlén, Peter, *Sport och medier. En introduktion*, Kristiansand 2008

TEXT: CHRISTIAN CARLSSON, FOTO: CHRISTINE DARTSCH

Fotboll – forskningsrön och tillämpningar

Centrum för idrottsforskning 20-21 oktober 2010

Utländska forskarstjärnor på fotbollskonferens

I takt med fotbollens ökade globala popularitet har även antalet fotbollsrelaterade forskningsprojekt vuxit lavinartat på senare år. Bollen är alltså jämt rund och allt kan hända – men den systematiska kunskapen om sporten ökar samtidigt då fotbollsforskare från olika discipliner bit för bit dissekerar ”Det gröna fältets schack”. Spännande resultat presenterades under CIFs konferens på Bosön.

Flit och tidig specialisering

En halv miljard människor världen över såg FC Barcelona pulvrera Real Madrid i säsongens första El Clasico. Antalet tittare som tog tillfället i akt att studera mittfältarnas huvudrörelser i matchen lär ha varit betydligt mer begränsat. Kanske var rentutav professor *Mark Williams* från John Moore University i Liverpool den enda? Men så har han också forskat i betydelsen av kognitiv och perceptuell expertis inom fotbollen. Och till alla som undrat över hur ofta en mittfältsspelare

Professor Mark Williams, Liverpool, John Moore University.

i Premier League gör snabba sidledsrörelser med huvudet för att scanna av omgivningen kan vi meddela att svaret är – varannan sekund!

Topp spelarna, visar Williams forskning, har också en överlägsen förmåga att registrera olika visuella ledtrådar hos motståndarna. Den skicklige fotbollsspelaren – en Xavi eller Iniesta – kan genom att till exempel läsa av en anstörmande motståndares knä- eller höftled avgöra dennes nästa drag. Förmågan att snabbt analysera fotbollens alla subtila ledtrådar blir, visar forskningen, signifikant bättre från tolv års ålder. Ett faktum som hänger samman med det kognitiva utvecklingssprång som brukar inträda i den åldern. Men redan då är skillnaden stor i denna kapacitet mellan de barn som tillhör eliten i sin åldersklass och de som håller till i skikten under.

Det är nämligen genom att exponera sig så mycket som möjligt för alla upptänkliga spelsituationer som förmågan att analysera ledtrådarna utvecklas. Och då är vi inne på den andra delen av Mark Williams föredrag som behandlade träningsmängdens betydelse för att nå den yppersta fotbollseliten. Det handlar, menar han, om fotbollens svar på ”Survival of the fittest”. Antalet timmar som barn och ungdomar vid Premier Leagueklubbarnas akademier

tränar fotboll har ökat markant på senare år. Redan i tolvårsåldern rör det sig om 7 000-8 000 träningstimmar. Ungefär hälften av dessa utgörs av så kallad street-soccer. Utvecklingen är, konstaterar han, en konsekvens av fotbollens växande popularitet. Mark Williams slutsats utifrån sina forskningsdata är tydlig: "Specificity is king!" och tidig specialisering är absolut nödvändigt för att nå den yppersta fotbollseliten i dag.

Snabbhetsträning

Under rubriken "High speed training in football" presenterade Marcello Iaia, fystränare för Manchester Uniteds ungdomslag, sin syn på snabbhetsträning inom fotboll. Och att snabbhet blivit en allt viktigare egenskap i den moderna fotbollen kan till exempel illustreras av det faktum att antalet rusher i hög hastighet har dubblats sedan år 2002 i engelska Premiership. Det är, menar Iaia, viktigt att individualisera snabbhetsträningen. Vilken typ av snabbhet en spelare bör ägna mest tid åt beror på faktorer som spelposition och individens rörelsemönster under match. Det sistnämnda kan numera analyseras genom GPS-mätningar. Spelarna behöver enligt Iaia en "individuell speedcocktail" från korta sprintlöpningar till snabbhetsuthållighet.

Samtidigt är det ett oomtvistligt faktum att bollen alltid rör sig snabbare än vad spelarna gör. Fotbollslagens videoanalytiker Paul Balsom slog fast i sitt föredrag att de lag som vinner på den högsta elitnivån ofta har gjort färre högtintensiva löpningar än motståndarna.

Från elva meter utan fallskärm

Men spelförståelse, snabbhet och bolltempo i all ära, fotboll är i hög grad även ett psykologiskt spel. Ett moment där spelarnas mentala styrka verkligen sätts på sin spets är straffsparksläggningen. Geir Jordet, idrottspsykologisk forskare vid Norges Idrottshögskola, har studerat samtliga straffläggningar i EM, VM och Champions League mellan 1976-2010. För oss svenskar är Ravellis enhandsräddning mot Rumänien i VM-kvartsfinalen 1994 ett stycke svensk idrotts historia. Ett dystrare minne är strafförlusten mot Holland i

Dr Geir Jordet, Norges Idrottshögskola

EM-slutspelet år 2004. Att förlora en straffsparkstävling i sådana sammanhang innebär ofta veritabla nationella trauman. Det är med andra ord kanske inte så konstigt att Geir Jordets forskning visar att 90 procent av spelarna som missar sin straff på den nivån

öppet visar skamkänslor.

En straffläggning är utan tvivel en exceptionell händelse för alla inblandade parter. Fallskärmarna är slut och tvekampan pågår till det bittra slutet. Inbyggt i dess grymma dramaturgi ligger ju det faktum att någon till slut måste missa. I matchen Sverige-Holland fanns det tre "syndabockar", däribland Zlatan. Men det var som bekant en annan spelare som fick ta emot en hel nations koncentrerade ångest, Olof Mellberg, lagkaptenen.

Geir Jordet, som djupanalyserat dramats psykologiska subtila detaljer, konstaterar att det fanns tydliga skillnader mellan lagens uppträdande under den extremt stressande situationen. När Ajaxstjärnan Cocu missar sin straff fångas han snabbt in av sina medspelare i mittcirkeln och tröstas. När Olof Mellberg sänker sitt huvud och börjar gå tillbaka efter sin miss står lagkompisarna visserligen och håller om varandra. Men den som bäst behöver lagkänslan just då, Olof Mellberg, får klara sig själv. Olof Mellberg får ensam företa sin Golgatavandring. Ingen i det svenska laget möter upp eller klappar om honom. Han är ensam. Dead man walking.

"Fotbollsfarsan" Mike Guidetti var ett annorlunda inslag på konferensen. Han berättade känslösamt om sonen John Guidettis liv och drömmar i Manchester City. Far och son gör en ovanlig resa tillsammans. Mike är Johns personliga tränare och mentor. Varje dag året runt består av träning med målet att en dag nå toppen. Mike Guidetti betonade att allt den tid och det slit som de lägger ner är på sonens villkor. Många har vittnat om det tuffa livet som ungdomsprofvs. Det gäller att göra de rätta valen och vara noga med vilka man anförtror sig till. Regelbundet har John fått ställa sig inför frågan "Är det värt det?" I takt med framgångarna har de behövt ställa den frågan allt mer sällan.

Hur farligt är det att spela fotboll?

Risken att skadas i seniorfotboll på elitnivå beskrivs vara 1 000 gånger högre än vid industriarbete, som normalt klassas som ett jobb med hög skaderisk. Ett lag med 25 spelare kan förvänta sig ungefär 50 skador varje säsong. Kommunikation och samarbete mellan klubbstyrelse, tränarteam och det medicinska teamet är nyckeln till att förebygga skadorna.

JAN EKSTRAND
PROFESSOR,
MEDICINE DOKTOR,
INSTITUTIONEN FÖR
MEDICIN OCH HÄLSA,
LINKÖPINGS UNIVERSITET

FOTBOLL BENÄMNS ofta som världens populäraste sport. Enligt FIFA (Federation of International Football Associations), finns det cirka 240 miljoner licensierade fotbollspelare i totalt 200 länder. Inom UEFA (the Union of European Football Associations) finns 53 länder representerade med cirka 20 miljoner licensierade spelare. I Sverige har vi ungefär 270 000 spelare (cirka 200 000 män och 70 000 kvinnor) registrerade i 3 400 föreningar. I Sverige står fotboll för en tredjedel av den samlade svenska idrottsrörelsens aktiviteter.

Det finns många positiva effekter av fotbollsspel och nyligen visade Krustrup och medarbetare att otränade män med hjälp av regelbunden fotbollsträning erhöll signifikant positiva effekter på hälsoprofil och konditionsnivå (1).

Medaljen har dock en baksida, skador kan uppstå. Skaderisken i seniorfotboll på elitnivå har beskrivits vara 1000 gånger högre än vid industriarbete som normalt klassas som arbetsplatser med hög skaderisk (2). De internationella fotbollsorganisationerna FIFA och UEFA och också en del nationella förbund har under senaste decenniet initierat forskningsprojekt som syftar till att höja säkerheten för dem som har fotbollen som yrke.

Den här artikeln är en sammanfattning av författarens föredrag vid Centrum för idrottsforskning konferens *Fotboll – forskningsrön och tillämp-*

ningar 2010 på Bosön och syftar till att kortfattat belysa hur "farligt" det är att spela fotboll och vilka skador som riskeras.

Skadeprevention i fyra steg

Enlig en modell beskriven av van Mechelen och medarbetare (3) så kan det skadepreventiva arbetet beskrivas som en sekvens i fyra steg: 1) skadeproblemets omfattning bedöms genom en skadestudie, 2) fastställande av skademekanismer, 3) introduktion av skadepreventiva åtgärder och 4) utvärdering av skadepreventiva åtgärder genom att upprepa steg 1.

Detta betyder att det är väsentligt att föra statistik och göra skadestudier för att kunna förebygga skador.

Enighet kring skadestudier

Ett stort problem vid jämförelser av resultat vid olika skadestudier är att studiernas design skiljer sig åt. För att kunna jämföra resultat mellan olika publicerade studier så krävs att studierna är gjorda på samma sätt det vill säga med en studiedesign där samma definitioner och insamlingsmetoder använts.

Fotbollen har, via sina internationella organisationer FIFA och UEFA, som första sport publicerat en rekommendation om hur skadestudier i fotboll bör bedrivas för att jämförelser ska vara meningsfulla (4,5).

År 2001 uppdrog UEFA åt under-

tecknad och vår forskningsgrupp (FRG, Football Research Group) vid Linköpings Universitet att driva ett forskningsprojekt om skador och skadeprevention på Europas bästa herrlag, den så kallade Champions League-studien.

Champions League-studien

De deltagande lagen (som väljs ut av UEFA) skickar oss varje månad information om skador (som lett till frånvaro från träning och match) samt exponering för träningar och matcher. Lagen får feedback i form av all statistik för sitt eget lag samt medelvärdet för andra lags resultat (inga namn nämns) efter varje säsong men också tre gånger under pågående säsong.

I genomsnitt kan ett lag med 25 spelare i truppen förvänta sig ungefär 50 skador (som leder till frånvaro) varje säsong (6). Hälften av dessa är mindre skador som ger frånvaro mindre än en vecka men cirka tio av dem är svåra skador som ger frånvaro från träning och match mer än fyra veckor.

Skaderisken har inte ökat

Skaderisken på träning är låg (cirka 5 skador/1000 träningstimmar) medan risken för att skadas på match är sex gånger större (cirka 30/1000 matchtimmar). Vi har följt Champions League lag under nio hela säsonger från år 2001 (6). Som framgår av Figur 1 så har skaderisken inte ökat under nioårsperioden. I medierna framställs ofta att skaderisken ständigt ökar på elitnivå men så är således inte fallet.

Champions League-studien

Deltagande lag säsongen 2010-11:

Belgien: Anderlecht, Club Brygge

England: Arsenal, Chelsea, Manchester United, Liverpool, Tottenham Hotspurs

Frankrike: Olympique Lyonnais

Holland: Ajax, PSV Eindhoven

Italien: Inter, Milan, Juventus, Fiorentina

Portugal: Benfica, Porto

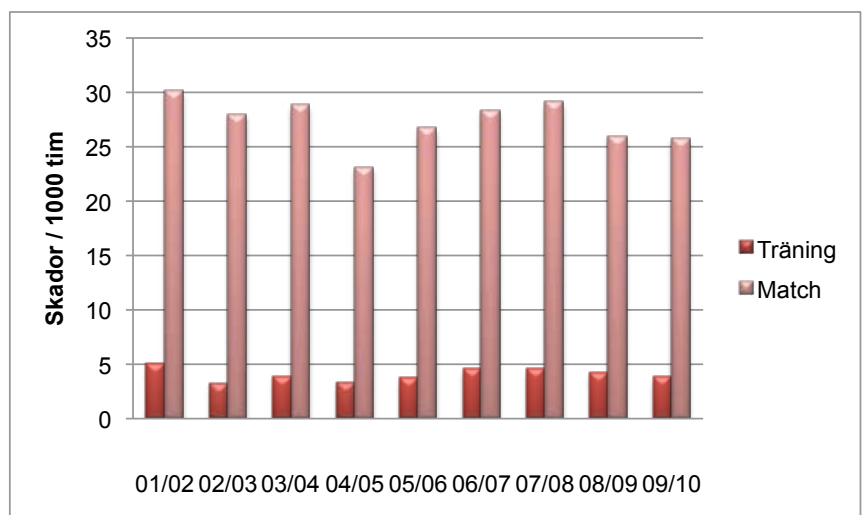
Spanien: Barcelona, Real Madrid

Tyskland: Hamburger SV, Bayern München

Ukraina: Shakhtar Donetsk

Risken att skadas vid match är större ju högre spelnivån är. Lyon och Schalke slutade i topp i Grupp B och är vidare till nästa års slutspel i Champions League. Franske Jimmy Briand och tyske Lukas Schmitz är förvarnade. © Bildbyrå i Hässleholm.

Figur 1. Risken att skadas vid träning respektive vid matchspel (antal skador/1000 matchtimmar). Variationer under en nioårsperiod.

Lärmuskelskador vanligast

Muskelbristningar på lårets baksida är en vanlig skada hos sprinters och det faktum att den numera också är den vanligaste enskilda skadan hos elitspelare, återspeglar förmodligen den

höga intensiteten i modern toppfotboll. Ett lag kan förvänta sig ungefär tio lärmuskelskador varje säsong, sju av dem drabbande bakre lärmuskler (hamstrings) och tre främre (quadriiceps) (6,7).

Herrar, seniorer	Träning	Match
Europamästerskap, slutspel (2008)	2,6	41,8
A-landslag, Sverige (1990-97)	6,5	30,3
Champions League (2001-2010)	3,8	25,7
Allsvenskan (2005)	4,7	28,1
Div 4, Sverige (2003)	3,0	12,3
Div 6, Sverige (1982)	6,1	14,6
Damer, seniorer	Träning	Match
Europamästerskap, slutspel (2009)	3,3	22,0
Allsvenskan (2005)	3,8	16,1

Tabell 1. Skaderisk per 1 000 timmars fotbollsaktivitet.

Fotledsskadorna har halverats på elitnivå

På amatörnivå är fotledsvrickningar den vanligaste enskilda skadan. Vår studiegrupp har gjort skadestudier på herrallsvenskan sedan år 1982. Under 80-talet var fotledsskador den vanligaste enskilda skadan, då drabbades lagen i genomsnitt av tio fotledsvrickningar årligen. Under de senaste tio åren har antalet fotledsvrickningar i allsvenskan halverats till i genomsnitt fem skador per lag per säsong. Numera finns kunskap om hur ligamentskador i fotleden ska behandlas, rehabiliteras och förebyggas och vi är övertygade om att denna kunskap är väl förankrad bland elitlagens medicinska team och att tillämpningen av kunskapen medfört en minskad risk för denna typ av skador (8).

Högre risk under matchspel på hög spelnivå

Skaderisken vid träning är ungefär lika stor oavsett spelnivå medan risken att skadas vid match är större ju högre spelnivån är (Tabell 1).

Varför är det viktigt att undvika skador?

Det finns ett klart samband mellan skadenivå och framgång. Skador försvagar laget, stör speltaktiken och skapar osäkerhet (kan han/hon spela eller inte?). Eftersom prestation och framgång är viktiga för elitklubbar så borde det vara centralt för tränare och klubbledare att spelarna är friska och spelbara.

Numera finns även medicinska data som visar att lag som förmår hålla spelarna friska och spelbara har större möjlighet att prestera bra. I en norsk studie på amatörnivå fann man att lag som hade få frånvarodagar på grund av skador hade större framgång

(bättre placeringar i tabellen). Vår forskningsgrupp följde herrallsvenskan under säsongerna 2001 och 2002. Under bägge säsongerna noterades bland de sex bästa lagen ett klart samband mellan antalet svåra skador (med frånvaro mer än fyra veckor) och slutplacering i serietabellen ju färre svåra skador, desto bättre placering. I vår UEFA-studie fann vi i genomsnitt tio svåra skador per lag och säsong. Varje svår skada hade i genomsnitt 75 dagars frånvaro det vill säga den totala frånvaron på grund av svåra skador för ett lag är cirka 750 dagar vilket utgjorde cirka tio procent av all exponering. I praktiken betyder det att en tränare tvingas konstatera att ur lagets 25-mannatrupp är två spelare ständigt borta på grund av svåra skador.

Hur kan skador undvikas?

Två frågor måste besvaras:

1. Vilka faktorer har betydelse för skaderisken?
2. Vem styr över dessa faktorer?

1. Vilka faktorer har betydelse för skaderisken?

Det finns många möjliga faktorer som påverkar skaderisken. De viktigaste är:

- **Spelarfaktorer** - tidigare skador, styrka, koordination, rörlighet etcetera
- **Belastning** - säsongspanering, typ och dos av träning, antalet matcher, återhämtning etcetera
- **Klubbefaktorer** - klubbfilosofi, speltaktik, "consistency", medicinsk service etcetera

Den vanligaste metoden att förebygga skador är riktad mot spelarfaktorer det vill säga spelarna förses med program för att förbättra styrka,

koordination, rörlighet med mera. Detta har varit relativt framgångsrikt på ungdoms- och amatörnivå och bör förekomma även på elitnivå. Men på elitnivå är detta inte tillräckligt för att minska den totala skaderisken. Orsaken till detta är sannolikt att på denna nivå har redan spelarna en väl utvecklad fysik och här är andra faktorer sannolikt än viktigare. På elitnivå är belastningen av spelarna betydligt större än på amatörnivå och belastningen och kanske framförallt förändringar i belastningen är centrala för skaderisken.

Typ av träning, träningsdos, antal matcher, återhämtning och balans mellan aktivitet och vila samt den totala säsongspaneringen är nyckelfaktorer att beakta.

Vidare visar UEFA-studien att klubbefaktorer det vill säga faktorer som har samband med klubbens administration är av stor betydelse. Sådana faktorer påverkar skaderisken. En faktor är val av medarbetare och tilldelning av resurser. Klubben väljer tränarstab (som styr belastningen), spelare (som kan vara mer eller mindre belastade av tidigare skador som ökar skaderisken) och medicinsk stab (som kan ha varierande kompetens och tilldelas varierande resurser). En viktig klubbefaktor är "consistency" det vill säga stabiliteten i bemanningen. En tydlig tendens i vår studie är att de klubbar som haft samma tränare under längre perioder, till exempel Manchester United och Arsenal som har haft samma tränare under alla de nio år som studien har pågått, visar på minskande skaderisk under tidens gång. Andra lag, som haft 5-8 tränare under samma period, visar motsatt trend. Orsaken till denna trend är att människokroppen är känslig för abrupta förändringar av belastning (vilket kan leda till framför allt överbelastningsskador). En del klubbar är väl medvetna om risken för skadeökning vid tränarbyte och har därför infört olika typer av klubbfilosofier för att åstadkomma stadga (consistency) till exempel att aldrig byta tränare och fysteam samtidigt eller att ha speciella skadeförebyggande program eller regler för belastningsökning oavsett tränarbyten.

Klubbens speltaktik har också betydelse för skaderisken. Skaderisken är störst under match och då framför allt i kontaktsituationer. För lag som använder tekniken "one touch passes" minskar risken för matchskador eftersom mindre kontaktsituationer uppstår.

2. Vem styr över skadefaktorerna?

Den eller de personer som har ansvaret för att förhindra skador måste också ha inflytande över de faktorer som kan orsaka skador. Det medicinska teamet har i allmänhet bra kontroll och inflytande över spelarfaktorerna och kan förse spelarna med individuella skadeförebyggande träningsprogram till exempel.

Belastningen på spelarna styrs däremot av tränarna och tränarstaben och klubbfaktorerna styrs i regel av styrelse och klubbledningen. Tränarna och styrelse/klubbledningen är således nyckelpersoner för skadeprevention och på elitnivå kanske till och med viktigare än det medicinska teamet för att hålla spelarna friska.

Omvandla medicinska aspekter till taktiska

I UEFA-studien ingår också besök i klubbarna och diskussion om skadeprevention med utgångspunkt från klubbarnas egna situationer. Ett ämne som ofta diskuteras är hur man fångar tränarnas och styrelse/klubblednings uppmärksamhet och huruvida tränare/styrelse inser sin egen betydelse för att hålla spelarna friska. I en del klubbar har man framt insett att medicinsk statistik, till exempel förekomsten av fotledsskador, egentligen inte intres-

”En tydlig tendens i vår studie är att de klubbar som haft samma tränare under längre perioder, till exempel Manchester United och Arsenal, ...visar på minskande skaderisk under tidens gång.”

serar någon utanför det medicinska teamet. Deras åsikt är att huvudintresset hos tränare är prestation och för styrelse/klubbledningen prestation och ekonomi. För att bli hörda försöker därför de medicinska teamen omvandla medicinska aspekter till taktiska aspekter.

Ett sätt att göra detta är att pre-

sentera fakta som har direkt praktisk betydelse för tränare/klubbledningen.

I de rapporter som vi i studieledningen skickar till klubbarna har vi därför betonat sådana uppgifter till exempel närvaro respektive frånvaroprocet för egna klubben i förhållande till andra klubbar. Närvaron på träningar och matcher utgör ju den disponibla potentialen och är en nyckelfaktor för laget. Vidare får lagen uppgifter om hur de ligger till på olika skadeområden jämfört med andra lag till exempel risk för svåra skador (som ju har samband med prestation), återfallsskador, lårmuskelskador etcetera.

Sökande efter perfektion

Klubbar på elitnivå för i allmänhet sin egen interna statistik över skador och tränings- respektive matchnärvaro. En viktig del i UEFA-studien är att lagen kan se sin egen statistik i jämförelse med andra lag. Lag på den här nivån har höga ambitioner och stor vetgirighet och är intresserade av all information som kan öka möjligheten att hålla spelarna friska och öka prestationsförmågan. Därför har konceptet ”the search of excellence” införts. Konceptet innebär att vi i studieledningen gör en preliminär analys av resultaten när säsongen börjar närma sig slutet. Vi kontaktar sedan de klubbar som har mest fördelaktiga resultat inom olika områden (till exempel minst antal svåra skador, minst återfallsskador, få lårmuskelskador etcetera) och ber dem sända oss en lista över vilka faktorer de själva tror är orsaken till deras fördelaktiga resultat. Dessa åsikter skickas sedan ut (anonymiserade) till alla deltagande lag i slutrapporten efter säsongen och ger läsaren en checklista över möjliga åtgärder för att förebygga specifika skador.

Kommunikation och samarbete

När vi samlade in data från klubbarna angående faktorer som klubbarna själva ansåg viktiga för att förebygga skador så hade vi förväntat oss svar såsom bra ekonomiska resurser, många medarbetare i medicinska teamet, utmärkta träningsförhållanden, stort gym etcetera. Vi blev överraskade att många framgångsrika lag, med förhållandevis lite skador, betonade det nära samarbetet mellan det medicinska teamet och tränarteamet respektive klubbledningen och framhöll detta som den viktigaste skadeförebyggande faktorn.

Forum för tränare och medicinska team behövs

Dessa nio års studier av Europas mest framgångsrika fotbollslag visar dels att friska spelare är en viktig framgångsfaktor för laget, dels att samarbete och god kommunikation mellan det medicinska teamet, tränarteamet och klubbledningen är nyckeln till skadeprevention. Det positiva med detta är att åtgärden inte är korrelerat till ekonomi (kommunikation är kostnadsfri). En del klubbar (även i Sverige) har redan en utmärkt fungerande intern kommunikation men på riksplanet saknas i dag ett forum för gemensamma diskussioner och erfarenhetsutbyte mellan tränare/ledare och det medicinska teamet.

Football Research Group vid Linköpings Universitet. Från vänster: Martin Hägglund (lektor, med dr), Henrik Magnusson (statistiker), Jan Ekstrand (professor, med dr), Karolina Kristenson (med stud, doktorand) och Markus Waldén (specialistläkare, med dr).

Kontakt:

jan.ekstrand@telia.com

Referenser

1. Krstrup P, Nielsen JJ, Krstrup BR, et al. Recreational soccer is an effective health-promoting activity for untrained men. *Br J Sports Med* 2009;43:825-831
2. Hawkins RD, Fuller CW. A prospective epidemiological study of injuries in four English professional football clubs. *Br J Sports Med* 1999;33:196-203
3. Mechelen Wv, Hlobil H, Kemper H. Incidence, severity, aetiology and prevention of sports injuries. *Sports Med* 1992;14:82-99
4. Fuller CW, Ekstrand J, Junge A, et al. Consensus statement on injury definitions and data collection procedures in studies of football (soccer) injuries. *Br J Sports Med* 2006;40:193-201
5. Hägglund M, Waldén M, Bahr R, Ekstrand J. Methods for epidemiological study of injuries to professional football players: developing the UEFA model. *Br J Sports Med* 2005;39:340-346
6. Ekstrand J, Hägglund M, Waldén M. Injury incidence and injury patterns in professional football: the UEFA injury study. *Br J Sports Med* 2009 Jun 23 [Epub ahead of print] PMID: 19553225.
7. Waldén M, Hägglund M, Ekstrand J. Injuries in Swedish elite football - a prospective study on injury definitions, risk for injury and injury pattern during 2001. *Scand J Med Sci Sports* 2005;15:118-125
8. Ekstrand J. Epidemiology of football injuries. *Science & Sports* 2008;23:73-77

Känsliga strängar

Hamstrings är fotbollspelarens mest skadedrabbade muskelgrupp. Men rehabiliteringstiden kan halveras med övningar som ger stor belastning under stor förlängning. Återfallsskador är ett stort problem. Asklings H-test ger vägledning om när det är dags för spel igen.

CARL ASKLING

MED DR, LEG SJUKGYMNAST, GYMNASTIK- OCH IDROTTSHÖGSKOLAN OCH SEKTIONEN FÖR ORTOPEDI OCH IDROTTSMEDICIN OCH INSTITUTIONEN FÖR MOLEKYLÄR MEDICIN OCH KIRURGI, KAROLINSKA INSTITUTET, STOCKHOLM

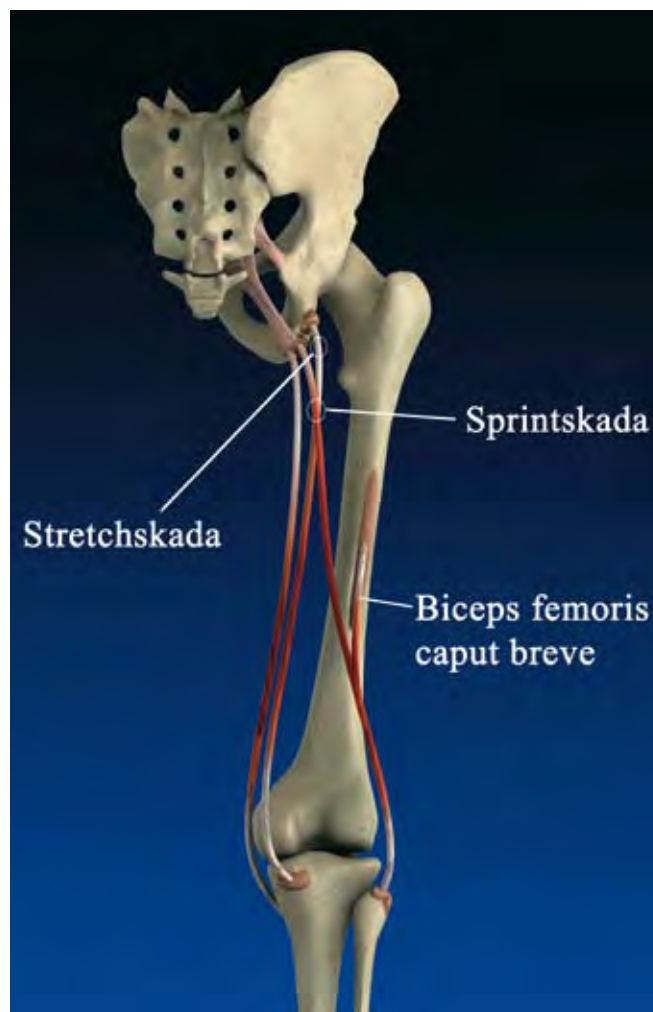
DET ABSOLUT vanligaste sättet att få en akut hamstringsskada inom fotboll är under löpning i hög hastighet.

Skadetyper I – sprintskadorna

Den som drabbas känner ofta ett ordentligt hugg från baksidan av låret

och fortsatt träning/match är omöjlig. Skadan kan även uppstå under accelerationer och riktningförändringar i hög hastighet. Hamstringsmuskulaturen består av fyra olika muskelbukar och sprintskadorna är nästan alltid lokaliserad till biceps femoris caput longum (Figur 1) och börjar ofta cirka tio cm nedan-

för sittbensknölen (tuber ischiadicum). När skadan inträffar ser det inte sällan dramatiskt ut och den som drabbas kan till och med falla omkull beroende på stark smärta och nedsatt funktion. Många blir utburna på bår och bör använda kryckor initialt för att inte provocera skadan i den akuta fasen. Den här skadetyper läker oftast relativt snabbt och om rehabiliteringen sköts "rätt" så kan återgång ske utan kvarvarande besvär. Det viktiga är att inte tillåta någon att återgå för tidigt eftersom återfallsskador är extremt vanliga särskilt under de första 14 dagarna efter återgång. Sprintskadorna finns i detalj beskrivna i fyra artiklar av Askling och medarbetare (1,2,3,4).

Figur 1. Schematisk anatomibild av hamstringsmuskulaturens fyra muskelbukar och senor. © Idrott och Kunskap, Uffe Nygren

Bild 1. Hamstringskador hos fotbollsspelare uppstår också när hamstrings förlängs under stor belastning, som bilden visar ett exempel på. © Bildbyrå i Hässleholm

Skadetyper II – stretchskadan

Det andra sättet att skada sig på är när hamstringsmuskulaturen utsätts för stor förlängning under samtidig belastning, det uppstår när man har stor böjning i höften med samtidig utsträckning av knäleden (Bild 1). Typiska sådana situationer är glid tacklingar, höga sparkar eller situationer där man får sträcka ut benet för att nå bollen. Den här typen av hamstringskada är ofta lokaliserad till den av hamstringsmuskelnerna som heter semimembranosus (Figur 1). Skadan börjar oftast vid sittbensknölen och involverar den fria senan och tiden till full läkning är lång. Det som också skiljer den från sprintskadan är att smärtan och funktionsbortfallet är mindre, vilket gör att den som drabbas kanske inte avbryter pågående aktivitet direkt (undantag finns med stark smärta speciellt vid kombinationen hög hastighet och ytterlägesvåld). Efter en stretchskada kan många genomföra

relativt mycket träning efter kort tid, men man ska undvika ytterlägen och aggressiv stretching då det provocerar skadan. Stretchskadan tar längre tid till ohämmad aktivitet jämfört med sprintskadan. Ett vanligt fel som inte sällan görs vid den här skadetyper är att man väljer att testa med för stor belastning i ytterlägen och på så sätt förlängs läkningstiden. Stretchskadan finns i detalj beskriven i fyra artiklar av Askling och medarbetare (3,4,5,6).

Den höga återfallsfrekvensen efter akut hamstringskada talar för att man antingen har genomfört en inadekvat rehabilitering eller gått tillbaka till full träning/match för tidigt eller att det är en kombination av dessa två faktorer.

Träning av oskadad hamstringsmuskulatur

Ett flertal studier har indikerat att excentrisk träning (7) under stor förlängning (8, 9) av hamstrings kan vara ett sätt att förebygga hamstringskada.

Den bakomliggande teorin bygger på att man genom att träna hamstrings under stor förlängning kommer att klara av större belastningar när muskulaturen är utsträckt. De flesta som forskar om hamstringskador är överens om att akuta skador uppstår under relativt stor förlängning och inte när muskulaturen är mycket förkortad. Översatt till "specificitetsbegreppet" vad gäller träning, det vill säga att vi har störst träningseffekt på det vi utsätter muskulaturen för, borde det vara prioriterat att utsätta hamstrings för stor belastning under stor förlängning jämfört med stor belastning under liten förlängning. Det skulle till exempel konkret innebära att sittande leg curl borde vara mera gynnsamt träningsmässigt jämfört med magliggande leg curl. En annan fråga är om leg curl (magliggande eller sittande) över huvud taget är ett bra sätt att träna hamstrings på? Ett exempel på en övning (Askling's gliding exercise) som

utsätter hamstringsmuskulaturen för stor belastning under stor förlängning visas i Figur 2.

Träning av skadad hamstringsmuskulatur

Vårt huvudfynd i våra pågående studier av akuta hamstringsskador hos fotbollsspelare är att det rehabiliteringsprogram som bygger på övningar som ger stor belastning under stor förlängning halverar tiden till återgång jämfört med det program som bygger på konventionella övningar. Ett annat intressant fynd är att cirka 40 procent av de som drabbas av en sprintskada i biceps femoris caput longum har svårt att aktivera denna muskeln efter skadan, bedömt med palpation under maximal bilateral isometrisk kontraktion. Samtidigt har vi noterat en stor aktivitet i biceps femoris caput breve, som är en viktig knäböjare (Figur 1). Detta kan tyda på att caput breve "tar över" en del av den inaktiverade funktionen hos caput longum. Inte sällan blir detta ett svårt mönster att bryta, med smärta och stelhet från caput breve och därtill en atroferande caput longum. Dessa fynd finns tidigare beskrivna i en artikel av Silder o. medarb. (10). Erfarenhetsmässigt kan man "hitta" sin skadade muskel genom att i magliggande ge ett maximalt motstånd mot hälen med benet utåtrotat samtidigt som den skadade själv känner med sin hand över muskelbuken för att registrera att den aktiveras (feed-back). Det är viktigt att samtidigt sträcka i höften och böja i knäleden för att aktivera caput longum maximalt. Den praktiska rekommendationen är att ge kontraktionen lång tid med få repetitioner (3 kontraktioner x 10 sek, 10 sek vila mellan varje rep x 3 set, 1 min

Figur 2. "Asklings gliding exercise", är ett exempel på en övning där hamstrings belastas under stor förlängning (främre benet på bilden).

vila mellan varje set). Denna träning kan genomföras dagligen med vila var fjärde dag. All träning ska ske smärtfritt. Den beskrivna övningen kan med fördel användas efter akut skada, men med stor försiktighet initialt och efter noggrann instruktion från rehabansvarig.

Test av hamstrings innan full återgång

Som tidigare nämnts är återfallsskador efter akut hamstringsskada ett stort problem. Den vanliga kliniska undersökningen verkar vara alltför okänslig för att ge säkra indikationer

om när en riskfri återgång kan ske. Vi har tagit fram ett nytt aktivt hamstringstest, Asklings H-test (11), som kan fungera som ett komplement till den kliniska undersökningen. Testet är tänkt att användas när den kliniska undersökningen inte visar på någon kvarstående skada och det är viktigt att inte genomföra testet innan så är fallet. Vi har utvärderat testet på både oskadade och skadade försökspersoner och vi har inte registrerat någon skada eller kvarstående besvär efter genomfört test. Testet går ut på att så snabbt som möjligt lyfta benet så högt som möjligt utan att ta någon risk (ett

Figur 3A-B. Försökstillningen för Asklings H-test. 3A visar startpositionen och 3B visar slutpositionen för försökspersonen.

aktivt straight leg raise, SLR) och efter genomfört test registreras eventuell smärta/osäkerhet på en VAS-skala. Det oskadade benet testas först, därefter det som varit skadat, tre försök per ben (Figur 3A-B). Testet kan med fördel utföras utan den utrustning som ingår i studien men med fixering av bäcken och det ben som inte testas samt en ortos som ser till att knät hålls sträckt under genomförandet. Utvärderingen av testet blir då den subjektiva känslan av osäkerhet som försökspersonen upplever enligt VAS-skalan. Vår rekommendation är att om testet inte kan genomföras utan osäkerhetskänsla ska rehabiliteringen fortsätta ytterligare 1-2 veckor innan testet genomförs igen. Om den skadade spelaren upplever osäkerhet vid genomförandet av testet är hon/han sannolikt inte redo för full träning/match.

Kontakt:

carl.askling@gjh.se

Det som redovisas och som inte har någon direkt referens är preliminära resultat från

vår pågående studie om akuta hamstringsskador inom olika idrotter och baseras i aktuell artikel enbart på de hittills 50 inkluderade elitfotbollsspelarna. Projektet stöds av CIF och huvudmedförfattare i den pågående studien är Alf Thorstensson.

Referenser

1. Askling C, Thorstensson A. Hamstring muscle strain in sprinters. *New Studies in Athletics* 23:67-79, 2008.
2. Askling C, Tengvar M, Saartok T, Thorstensson A. Acute first-time hamstring strains during high-speed running. A longitudinal study including clinical and magnetic resonance imaging findings. *Am J Sports Med* 35:197-206, 2007a.
3. Askling C, Saartok T, Thorstensson A. Type of acute hamstring strain affects flexibility, strength, and time to return to pre-injury level. *Br J Sports Med* 40:40-44, 2006.
4. Askling C, Saartok T, Tengvar M, Thorstensson A. Sports related hamstring strains – two different etiologies and injury site. *Scand J Med Sci Sports* 10:304-307, 2000.
5. Askling C, Tengvar M, Saartok T, Thorstensson A. Proximal hamstring strains of stretching type in different sports. Injury situations, clinical and magnetic resonance characteristics, and return to sport. *Am J Sports Med* 36:1799-1804, 2008.
6. Askling C, Tengvar M, Saartok T, Thorstensson A. Acute first-time hamstring strains during slow-speed stretching. Clinical, magnetic resonance imaging, and recovery characteristics. *Am J Sports Med* 35:1716-1724, 2007b.
7. Askling C, Karlsson J, Thorstensson A. Hamstring injury occurrence in elite soccer players after preseason strength training with eccentric overload. *Scand J Med Sci Sports* 13:244-250, 2003.
8. Heiderscheit B, Sherry M, Silder A, Chumanov E, Thelen D. Hamstring strain injuries: Recommendations for diagnosis, rehabilitation, and injury prevention. *Journal of Orthopaedic and Sports Physical Therapy* 40:67-81, 2010.
9. Silder A, Reeder S, Thelen D. The influence of prior hamstring injury on lengthening muscle tissue mechanics. *Journal of Biomechanics* doi:10.1016/j.jbiomech.2010.02.038, 2010.
10. Silder A, Heiderscheit B, Thelen D, Enright T, Tuite M. MR observations of long-term musculotendon remodeling following a hamstring strain injury. *Skeletal Radiol* 37:1101-1109, 2008.
11. Askling C, Nilsson J, Thorstensson A. A new hamstring test to complement the common clinical examination before return to sport after injury. *Knee Surg Sports Traumatol Arthrosc*, DOI: 10.1007/s00167-010-1265-3, 2010.

Fetmans Fysiologi-Fysisk aktivitet som preventions- och behandlingsstrategi, 7,5 hp Distanskurs

Passa på att anmäla dig till Dala Sports Academys unika distanskurs som bygger på nya vetenskapliga rön och vänder sig till personer som arbetar med företagande inom idrott och hälsa, personer inom landstings- och företagshälsovården som arbetar med behandling och prevention av fetma och fetmarelaterade ohälsotillstånd, och alla andra som har nytta av denna kompetens.

Föreläsare är bl a högaktuelle **Stephan Rössner** som är professor i hälsoinriktad beteendeforskning vid Institutionen för medicin vid Karolinska Institutet och

Michail Tonkonogi professor i Idrottsfysiologi vid Högskolan Dalarna.

Kursen ges på distans via nätet vilket innebär att så länge du har tillgång till en dator med internet så kan du gå kursen. Den pågår mellan 11 januari - 29 maj och studietakten är 25 %.

Sista anmälningsdag är den 21:e december.

För anmälan och mer information gå in på www.dalasportsacademy.se eller kontakta Anna Sjöström på asj@du.se, 023-867 74.

Främre korsbandsskada är inte längre ett hot

Främre korsbandsskada är en allvarlig skada som kan innebära slutet på en lovande fotbollskarriär eller orsaka lång frånvaro från spel med ökad risk för nya knäskador. Aktuell forskning visar att de allra flesta elitspelare kommer tillbaka till fotboll på högsta nivå igen inom ett år.

MARKUS WALDÉN

LEGITIMERAD LÄKARE,
MEDICINE DOKTOR,
SPECIALIST I ORTOPEDI,
ORTOPEDISKA KLINIKEN,
HÄSLEHOLMS SJUKHUS-
ORGANISATION, INSTI-
TUTIONEN FÖR MEDICIN
OCH HÄLSA, LINKÖPINGS
UNIVERSITET, LAGLÄKARE
ÅT SVENSKA POJKLANDS-
LAGET (P92).

EELITFOTBOLL är i dag med få undantag en heltidssysselsättning på herrsidan och ett deltidssyrke på damsidan med endast en mindre andel heltidsanställda spelare. Trots att det har skett en dramatisk ökning av publicerad litteratur kring fotbollsskador under framförallt det sista decenniet finns fortfarande få undersökningar som har studerat karriärpåverkan efter skada. Det har uppskattats grovt att cirka två procent av professionella fotbollsspelare i England varje år tvingas sluta på grund av en akut fotbollsskada (3). I Sverige finns inga motsvarande siffror, men det är väl känt att främre korsbandsskada dominerar som orsak till medicinsk invaliditet inom svensk fotboll oavsett spelnivå.

Främre korsbandsskada utgör någon eller några procent av alla skador som leder till frånvaro från fotboll och risken för att drabbas verkar i allmänhet vara drygt dubbelt så stor hos kvinnor, i synnerhet tonårstjejer (15). En komplett bristning av korsbandet orsakar lång frånvaro från fotbollsspel (9), och ibland leder skadan även till att spelaren inte kan återgå till fotboll igen. Om spelaren återgår till fotboll innebär en tidigare korsbandsskada, i varje fall visat hos elitspelare på herr- och damsidan, kraftigt ökad risk för att drabbas av nya knäskador inklusive ny korsbandsskada (5, 14). I ett längre perspektiv ses också en ökad risk för tidig artrosutveckling i den skadade knäleden (7, 13).

Den här artikeln är en sammanfattning av författarens föredrag vid Centrum för idrottsforsknings konferens "Fotboll – forskningsrön och tillämpningar" 2010 på Bosön och syftar till att kortfattat belysa hur en främre korsbandsskada kan påverka den fortsatta karriären för en fotbollsspelare.

Återgång till fotboll

Varje licensierad fotbollsspelare i Sverige har automatiskt en idrottsförsäkring via Folksam. Ur Folksams register från spelåret 1986 identifierades 176 främre korsbandsskador hos bägge könen från alla spelnivåer (10).

Spelarna följdes med enkäter tre och sju år efter skadan och författarna fann att endast 28 procent spelade fotboll 1989 och 19 procent spelade fotboll 1993. Ingen av de elitspelare som var inkluderade spelade fortfarande fotboll 1993. En liknande studie genomfördes på 398 främre korsbandsskador hos tjejer yngre än 20 år ur Folksams register från 1994-1998 (12). Denna studie visade en återgångsfrekvens på 52 procent, men noterbart är att 2-7 år efter skadan hade 78 procent slutat med fotboll och majoriteten hade gjort det på grund av knäsymtom. Den tredje studien på området är en norsk uppföljning av 176 artroskopiskt påvisade främre korsbandsskador mellan 1982-1991 hos bägge könen från varierande spelnivåer (1). I den studien fann man en total återgångsfrekvens på 49 procent, men endast 33 procent av spelarna som var yngre än 19 år vid skadetillfället återgick i spel igen.

I vår egen forskning har vi följt flera svenska elitlag på herr- och damsidan liksom många europeiska proffsklubbar på herrsidan under större delen av 2000-talet. I en nyligen accepterad studie på detta material redovisades detaljer för 78 prospektivt registrerade främre korsbandsskador mellan 2001 och 2009 (15). I studien ingick 28 lag från högsta ligorna för män i elva europeiska länder, 16 lag från Allsvenskan och 13 lag från Damallsvenskan. Av skadorna klassificerades fem som partiella och 73 som totala rupturer (bristningar); de partiella rupturerna behandlades samtliga utan operation liksom två av de totala rupturerna (en karriäravslutande skada och en framgångsrik återgång i spel efter 92 dagar) medan övriga behandlades med rekonstruktion av främre korsbandet. Två av de rekonstruerade spelarna kunde inte återgå till fotboll igen trots önskan om att göra så (bägge kvinnor i 20-årsåldern) och tre manliga spelare återgick till spel igen fastän i annan klubb lägre ned i seriesystemet. Medeltiden till full återgång i träning

efter rekonstruktion av främre korsbandet var 202 dagar (knappt sju månader) medan tiden till första match var i genomsnitt 238 dagar (omkring åtta månader). En överväldigande majoritet av de korsbandsopererade spelarna (94 procent) återgick till full träning inom tio månader efter operationen och deltog i matchspel inom tolv månader (89 procent). Totalt sett återgick 70 av 73 spelare med total ruptur (96 procent) till fotboll och samtliga spelare med partiell ruptur återgick till spel.

Andra lagidrotter

Det finns några studier på området från andra lagidrotter med ungefär samma inneboende risk för spelarna att drabbas av en främre korsbandsskada. Samtliga av dessa studier har inkluderat enbart män och haft en uppföljning på minst två år för varje skada samt har definierat återgång till idrott som spel på samma nivå som före skadan. Den första studien rapporterar 100 procent återgångsfrekvens hos 18 korsbandsopererade rugbyspelare på hög nivå i Italien (4). Två studier från USA på professionella basketspelare i National Basketball Association (NBA) respektive amerikanska fotbollsspelare i National Football League (NFL) visar på lägre återgångsfrekvenser. Av 27 inkluderade basketspelare återgick 21 (78 procent) i spel (2), medan motsvarande siffra hos de studerade 49 amerikanska fotbollsspelarna var 31 (63 procent) (11).

Diskussion

Tidigare studier som är genomförda på enbart fotbollsspelare, inkluderande spelare både från olika åldrar och varierande spelnivåer, har visat på hög andel karriäravslutande skador primärt eller inom några år (1, 10, 12). Ingen av dessa studier redovisar några separata siffror för elitpelare, men från våra egna data på manliga elitpelare kan man konstatera att en överväldigande majoritet (98 procent) kunde återgå i spel igen inom ett år och 95 procent gjorde det på samma spelnivå (15). Våra siffror stämmer väl överens med resultatet hos högaktiva rugbyspelare i en mindre italiensk studie (4), medan studier från professionell idrott i USA har rapporterat lägre återgångsfrekvenser hos basketspelare i NBA och amerikanska fotbollsspelare i NFL (2, 11).

Många olika faktorer kan samverka inför ett beslut om att sluta med en knäbelastande idrott eller försöka återgå i spel igen, men detta är bristfälligt studerat. Hög ålder och lång karriär kan tänkas spela en viss roll liksom att den

skadade idrottaren kanske prioriterar arbete eller studier istället. Graden av ekonomisk ersättning skulle kunna vara en stark motivationsfaktor för att återgå till fotboll igen och är då troligen mer betydelsefull för manliga spelare som tjänar betydligt mer pengar. Något som har uppmärksamats på senare tid är att rädsla för att skada sig igen är ett vanligt fenomen hos korsbandsskadade idrottare som inte återgår till sin idrott (6), men detta är inte studerat specifikt hos fotbollsspelare. Rena medicinska faktorer som generell inställning i frågan hos klubbens medicinska team, huruvida spelaren behandlas med eller utan operation, om skadan är partiell eller total, om skadan är isolerad eller har samtidiga associerade skador, om skadan är en indexskada eller reruptur (ny bristning) etcetera är sannolikt också väldigt viktiga att beakta.

Icke desto mindre är kanske förutsättningarna för att återgå till idrott betydligt bättre i dag än för 10-20 år sedan till följd av både bättre operationsmetoder och rehabiliteringsinsatser och återgång i idrott betraktas ofta som ett mått på hur framgångsrik en operation eller rehabilitering har varit. Tyvärr är närmaste tiden efter återgång till spel dock ofta komplicerad och tidigare korsbandsskada är förknippad med ökad risk för ny främre korsbandsskada i samma knä eller andra knäleden liksom framtida knäskador generellt (5, 14). Ett dilemma är att det fortfarande saknas vedertagna och standardiserade kriterier för att tillåta återgång i idrott efter korsbandsskada (8), även om de flesta knäkirurger förespråkar en rehabiliteringsperiod på sex månader oavsett idrott, kön, ålder eller spelnivå. Sannolikt bör man tolka tiderna till återgång till spel i vår studie på elitpelare (knappt sju månader till första träning och cirka åtta månader till första match) som att motsvarande tider hos ungdoms- eller amatörspelare, som inte kan underkasta sig samma dagliga träning eller har samma personliga stöd från en sjukgymnast, bör vara betydligt längre och kanske upp mot ett år före återgång i fotboll.

Sammanfattning

Främre korsbandsskada är en svår knäskada som traditionellt sett har inneburit att fotbollsspelare många gånger har fått ge upp sin idrott direkt eller slutar inom några år efter skadan. Vår forskning på svenska och europeiska elitlag på herr- och damsidan har emellertid visat att de allra flesta elitpelare som i

dag skadar sitt främre korsband kommer tillbaka till fotboll på allra högsta nivå igen inom ett år efter skadan.

Kontakt:

markus.walden@telia.com

Referenser

1. Bjordal JM, Arnöy, Hannestad B, Strand T. Epidemiology of anterior cruciate ligament injuries in soccer. *Am J Sports Med* 1997;25:341-345
2. Busfield BT, Kharrazi FD, Starkey C, Lombardo SJ, Seegmiller J. Performance outcomes of anterior cruciate ligament reconstruction in the National Basketball Association. *Arthroscopy* 2009;25:825-830
3. Drawer S, Fuller CW: Propensity for osteoarthritis and lower limb joint pain in retired professional soccer players. *Br J Sports Med* 2001;35:402-408
4. Fabbriani C, Milano G, Mulas PD, Ziranu F, Severini G. Anterior cruciate ligament reconstruction with doubled semitendinosus and gracilis tendon graft in rugby players. *Knee Surg Sports Traumatol Arthrosc* 2005;13:2-7
5. Faude O, Junge A, Kindermann W, Dvorak J. Risk factors for injuries in elite female soccer players. *Br J Sports Med* 2006;40:785-790
6. Kvist J, Ek A, Sporrstedt K, Good L. Fear of re-injury: a hindrance for returning to sports after anterior cruciate ligament reconstruction. *Knee Surg Sports Traumatol Arthrosc* 2005;13:393-7
7. Lohmander LS, Östenberg, Englund M, Roos H. High prevalence of knee osteoarthritis, pain, and functional limitations in female soccer players twelve years after anterior cruciate ligament injury. *Arthritis Rheum* 2004;50:3145-3152
8. Myklebust G, Bahr R. Return to play guidelines after anterior cruciate ligament surgery. *Br J Sports Med* 2005;39:127-131
9. Roi GS, Nanni G, Tencone F. Time to return to professional soccer matches after ACL reconstruction. *Sport Sci Health* 2006;1:142-145
10. Roos H, Ornell M, Gärdsell P, Lohmander LS, Lindstrand A. Soccer after anterior cruciate ligament injury – an incompatible combination? A national survey of incidence and risk factors and a 7-year follow-up of 310 players. *Acta Orthop Scand* 1995;66:107-112
11. Shah VM, Andrews JR, Fleisig GS, McMichael CS, Lemak LJ. Return to play after anterior cruciate ligament reconstruction in National Football League athletes. *Am J Sports Med* 2010;38:2233-2239
12. Söderman K, Pietilä T, Alfredson H, Werner S. Anterior cruciate ligament injuries in young females playing soccer at senior levels. *Scand J Med Sci Sports* 2002;12:65-68
13. von Porat A, Roos EM, Roos H. High prevalence of osteoarthritis 14 years after an anterior cruciate ligament tear in male soccer players: a study of radiographic and patient relevant outcomes. *Ann Rheum Dis* 2004;63:269-273
14. Waldén M, Häggglund M, Ekstrand J. High risk of new knee injury in elite footballers with previous anterior cruciate ligament injury. *Br J Sports Med* 2006;40:158-162
15. Waldén M, Häggglund M, Magnusson H, Ekstrand J. Anterior cruciate ligament injury in elite football: a prospective three-cohort study. *Knee Surg Sports Traumatol Arthrosc* 2010; in press

Återfallsskador

– ett gissel bland klubbarna

Inom fotbollen kan upp till var tredje skada härledas till för tidig återgång till spel. Aktuell forskning visar att europeiska toppklubbar lyckas bättre med att undvika återfallsskador jämfört med svenska elitklubbar. På amatörnivå, där medicinsk uppbackning ofta saknas, är skadeproblemet ännu större.

MARTIN HÄGGLUND

LEGITIMERAD SJUKGYMNAST, MEDICINE DOKTOR, LEKTOR PÅ LINKÖPINGS UNIVERSITET, INSTITUTIONEN FÖR MEDICIN OCH HÄLSA, AVDELNING SJUKGYMNASTIK, OCH LAG-SJUKGYMNAST ÅT SVENSKA POJKLANDSLAGET (P92).

NÄR KAN JAG spela igen? Frågan är välbekant för alla som arbetar med rehabilitering av skadade idrottare. Det vetenskapliga underlaget på vilket vi kan grunda våra beslut gällande återgång till träning och match efter skada är bristfälligt, och många gånger baseras detta på erfarenhet och fingertoppskänsla. Svårigheten och komplexiteten i detta ställningstagande blir tydlig då upp till var tredje skada inom fotbollen är en återfallsskada (1). Tidigare skada faller även konsekvent ut som den viktigaste riskfaktorn för skada hos fotbollsspelare (2).

I ett samarbete mellan Europeiska Fotbollförbundet, UEFA, och Linköpings universitet har flertalet proffsklubbar i europeiska toppligor följts under åren 2001–2010 i en omfattande skaderegistreringsstudie. Under säsongerna 2001, 2002, 2005 och 2010 har allsvenskan omfattats av samma skaderegistrering, och 2005 följdes även damallsvenskan. I dessa studier har en återfallsskada definierats som: en identisk skada inom två månader efter återgång till full träning/match från ursprungsskadan.

Den här artikeln är en sammanfattning av författarens föredrag vid Centrum för idrottsforskningens konferens "Fotboll – forskningsrön och tillämpningar" 2010 på Bosön och syftar till att kortfattat belysa omfattningen av problemet med återfallsskador i fotboll, där utgångspunkt tas i UEFA:s skadeprojekt och ett resonemang kring

faktorer som styr återgång efter en skada.

Hög spelnivå - lägre återfallsrisk

Som framgår i tabell 1 minskar risken att drabbas av en återfallsskada ju högre spelnivån blir. På svensk amatörnivå utgör återfallsskadorna 30 procent av alla skador (1), medan de i allsvenskan och damallsvenskan utgör var femte skada (2,3). I de europeiska toppklubbarna som deltagit i våra undersökningar begränsas denna siffra till ungefär var tionde skada (4). Förklaringen till detta är sannolikt flerbottnad, men två faktorer utmärker de europeiska toppklubbarna:

En omfattande medicinsk stödapparat; klubbarna har ofta flera heltidsanställda läkare och sjukgymnaster som jobbar med laget. En skadad proffsspelare genomför inte sällan rehabilitering 4-6 timmar om dagen, ofta under personlig guidning av en sjukgymnast. Lagen har även mycket snabb tillgång till diagnostisk utrustning, såsom magnetkamera, och med en tidig och korrekt diagnos av skadan ges även bättre förutsättningar för en bra prognos och rehabilitering.

Breda spelartrupper; de genomsnittliga spelartrupperna i de europeiska klubbarna var 25 spelare, jämfört med 22 i allsvenskan och 19 i damallsvenskan. Med en bred och jämn spelartrupp har laget råd att låta skadade spelare genomgå en adekvat rehabilitering utan att det påverkar

lagets prestation negativt.

Dessa båda faktorer är naturligtvis starkt kopplade till ekonomi, och få svenska elitklubbar kan matcha en liknande medicinsk organisation eller bredd på spelartruppen. Situationen på amatörnivå, där ingen eller mycket bristfällig medicinsk uppbackning finns tillgänglig, är än mer problematisk, vilket också återspeglar sig i den höga andelen återfallsskador.

”En intressant observation är att andelen återfallsskador på elitnivå relativt sett är något högre på träning än på match... Förhållandet är omvänt på amatörnivå där andelen återfallsskador var högre under matchspel.”

Vilka framgångsfaktorer anger storklubbarna?

Finns det då strategier som används i de europeiska toppklubbarna som även mindre penningstarka klubbar kan dra nytta av? Återfallsmönstret ser lite olika ut i de europeiska toppligorna (Tabell 1), och vissa lag lyckas även konsekvent bättre än andra med att förebygga återfallsskador. Inom ramen för UEFA:s skadeprojekt använder vi oss i utvecklingssyfte av det goda exemplet, ”search of excellence”, vilket innebär att medicinskt ansvariga i de lag som lyckas allra bäst med att förebygga olika typer av skador tillfrågas om vilka framgångsfaktorer de anser har varit gynnsamma för just dem. Några faktorer som lyfts fram av lag

med få återfallsskador kan sammanfattas i följande områden:

Screening; av alla spelare utförs inför varje säsong, och vid köp av nya spelare, för att upptäcka tidigare skador och nuvarande funktionsnedsättningar.

Undersökning och utvärdering; noggrann diagnostik samt fortsatt kontroll av vävnadsläkning, med till exempel magnetkamera, och funk-

erfarenhet, och inte som något facit, men kan trots det vara värdefulla i det skadepreventiva arbetet även i föreningar som inte kan matcha de ekonomiska förutsättningarna på europeisk toppnivå.

Återfall - skademönster

Återfallsfrekvensen är generellt hög för överbelastningsrelaterade skador, skador med smygande debut, och utgör nästan varannan skada på amatörnivå och en tredjedel till var femtedel av överbelastningsskadorna på elit- och proffsnivå (Tabell 1). Vanliga lokaliseringer för skada är hälsena, knäskålssena, ländrygg och ljumskar. En tänkbar förklaring till den höga återfallsfrekvensen bland dessa skador är att de ofta är milda i sin natur och spelaren kan fortsätta träna och spela med smärta, men att han/hon tvingas till uppehåll periodvis på grund av besvären. Det finns med andra ord en risk för underskattning av skadornas svårighetsgrad. Vi ser dock även hög andel återfallsskador bland mer allvarliga överbelastningsskador, exempelvis stressfrakturer (5), vilket delvis sannolikt beror på att etablerade behandlings- och rehabiliteringsprotokoll i många fall saknas för dessa skador.

Muskel/senskador i lår, ljumskar och vader är ett annat problemområde där återfallsrisken är hög (Tabell 1). Även här saknas det evidens för faktorer som kan förutse en säker återgång till idrott, och besluten baseras istället på den enskilde medicinskt ansvarigas fingertoppskänsla. De utvärderingsmått som vanligen används för att stödja beslutet om återgång efter muskelskada

tionskapacitet under hela rehabiliteringsförloppet och inför återgång i kollektivträning och matchspel.

Konsekvens i rehabiliteringsstrategier; strikt följsamhet till planerade protokoll för undersökning, rehabilitering och tester innan återgång till träning och match.

Samarbete; bra kommunikation mellan medicinsk stödapparat, fystränare och tränarstab, exempelvis kring hur spelaren ska kunna integreras i kollektivträning.

Ansvarsfördelning; respekt från tränare och spelare för det medicinska teamets beslut gällande återgång till träning och matchspel.

Ovan punkter är mer att betrakta som riktlinjer baserade på positiv

Nivå	Land	Liga	Skador	Återfallsskador (% av totala antalet skador i kategorin)						
				Totalt	Träning	Match	Ligament-skador	Muskel/senskador	Överbelastning	Svåra skador
	POR	Liga Sagres	361	6%	15%	4%	5%	7%	10%	11%
	ITA	Serie A	908	10%	13%	8%	5%	13%	16%	11%
Topp	FRA	Ligue 1	453	10%	12%	8%	4%	13%	19%	14%
Europa	ESP	Primera Division	844	11%	12%	11%	14%	14%	21%	22%
	GER	Bundesliga	367	11%	14%	9%	14%	15%	19%	20%
	NED	Eredivisie	1019	12%	14%	10%	8%	14%	19%	19%
	ENG	Premier League	1570	13%	16%	12%	10%	17%	21%	14%
Elit	SVE	Allsvenskan	2611	20%	24%	14%	11%	25%	31%	27%
Sverige	SVE	Damallsvenskan	573	19%	21%	16%	10%	20%	30%	17%
Amatör	SVE	Division 4, herr	134	30%	21%	35%	14%	48%	48%	24%

Tabell 1. Återfallsskador på europeisk toppnivå, och på svensk elit- och amatörnivå.

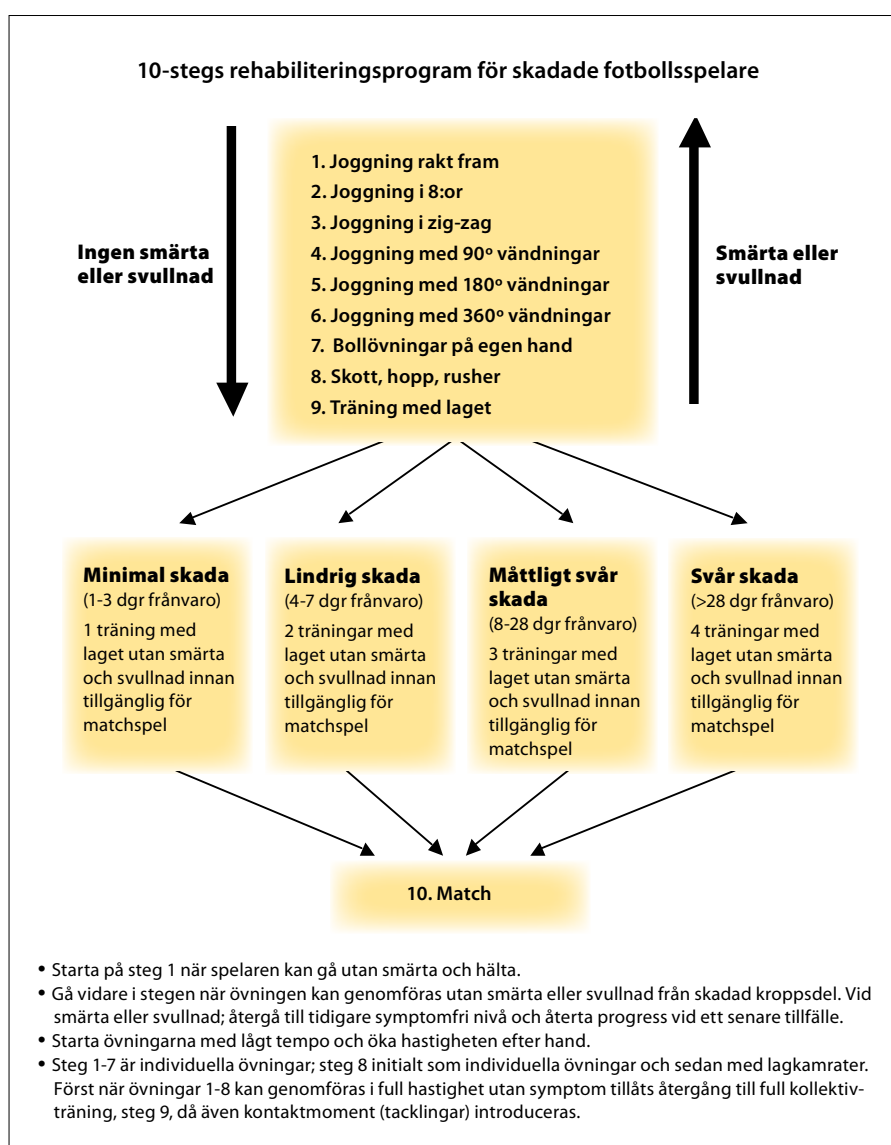
innefattar styrke- och rörlighetsmätning, radiologisk undersökning, och olika fälttester. Även om det förefaller rimligt, är det dåligt understött i litteraturen att återställande av styrka, till den vanligen använda gränsen 90-95 procent av det friska benet, eller en normalisering av rörelseomfång medför en minskad återfallsrisk. Magnetkameraundersökning kan vara till viss hjälp vid beslut om återgång efter till exempel hamstringsskador, där skador med normalt magnetkamerafynd har visats ge en kortare rehabiliteringstid och ha en minskad återfallsrisk (6). Innan återgång till träning och match är det även vanligt att spelaren testas med olika funktionella tester, såsom sprint, riktningförändringar, uttröttnings, etcetera. Det saknas dock specifika program som utvärderats avseende preventiv effekt mot återfall av muskelskador inom fotboll, trots att muskelskador utgör den vanligaste skadetypen i modern fotboll (3,4).

I rapporter från 1980-talet var återfallsfrekvensen hög bland ligamentskador i knä- och fotled (7). Detta tycks dock ha förändrats under 2000-talet (Tabell 1). Oavsett spelnivå var återfallsfrekvensen bland ligamentskador tämligen låg, utgörandes ungefär var sjunde till var tionde skada. En tänkbar förklaring är att vi vet mer om rehabilitering av till exempel fotledsvrickningar, där vi också har god evidens för att ankeldiskträning och tejpning eller ortosanvändning minskar risken för återfall (8).

En intressant observation är att andelen återfallsskador på elitnivå relativt sett är något högre på träning än på match. Detta framhäver betydelsen av att testa spelare noggrant inte bara inför återgång till matchspel, utan även innan återgång till full kollektivträning. Förhållandet är omvänt på amatöرنivå (Tabell 1) där andelen återfallsskador var högre under matchspel. Detta visar på ett alltför tidigt återsläppande av skadade spelare till matchspel, och är sannolikt kopplat till att beslut om återgång ofta tas av spelaren själv, eventuellt i samråd med tränaren, vilka båda har starka motiv att spelaren blir spelklar så fort som möjligt.

När kan spelaren spela igen?

Beslutet om när en spelare är redo att återgå i kollektivträning och matchspel efter skada är komplicerat, och är beroende av flera olika faktorer relaterat till skadans läkning, omfattning och natur, men även till andra faktorer såsom återhämtning från

Figur 1. 10-steps styrschema för återgång till träning och match efter fotbollsskada (1)

andra följdillstånd av skadan, återställning av idrottspecifik förmåga, och psykosocial återhämtning. Beslutet om återgång till träning och match vilar alltså inte enbart på en anatomisk och funktionell återhämtning av den tidigare skadade kroppsdel, utan på spelarens fysiska och psykiska återhämtning i stort. Till följd av skadan i sig, och till följd av immobilitet efter skadan, kommer spelaren kunna uppvisa nedsatt syreupptagningsförmåga, nedsatt hållfasthet i ligament, senor, muskulatur och skelett, och försämrade neuromuskulär funktion (9). Det är sannolikt att dessa faktorer kan bidra till en ökad risk för återfall av den tidigare skadan, men även till följdskador i andra delar av kroppen, om de inte normaliseras innan återgång till idrott. Det är även viktigt att notera att även om spelaren rent fysiologiskt är redo att återgå i idrott behöver inte detta

sammanfalla med att spelaren psykologiskt är redo, vilket kanske är speciellt framträdande vid mer allvarliga skador. Faktorer som idrottarens tilltro till sin egen förmåga och rädsla för återfall kommer också att påverka beslutet om återgång till idrott (10).

Vissa allmänna riktlinjer och kriterier som en idrottare bör uppfylla innan återgång till idrott efter skada har presenterats, exempelvis av American College of Sports Medicine (11). Rekommendationer har även lagts fram om återgång efter olika skador, till exempel hjärnskakning (12), muskelskador (6), stressfrakturer (13) och främre korsbandsskador (14,15), som kan vara till nytta för enskilda vårdgivare. Det ska dock poängteras att det är just riktlinjer, även om de är baserade på empirisk erfarenhet, forskning om riskfaktorer och skademekanismer, om vävnadsläkning, etcetera.

Match i Korpen Hässleholm mellan Bergendahls och Mattered. Andelen återfallsskador på elitnivå är relativt sett något högre på träning än på match. Men på amatörnivå är förhållandet omvänt. © Bildbyrå i Hässleholm.

Få program har utvärderats vetenskapligt avseende förebyggande effekt mot återfallsskador. Den specifika tillämpningen av allmänna rekommendationer inom fotboll är inte heller självklar. De fysiologiska och psykologiska kraven, skademekanismer och riskfaktorer, är unika för varje idrott. Sannolikt bör vi då även vara idrottsspecifika gällande riktlinjer för återgång efter skada. Mer forskning behövs således för att ta fram riktlinjer och specifika tester för återgång till träning/match som är anpassade för skadetyper som är specifika för fotbollen.

Styrschema för återgång på amatörnivå

Slutligen presenteras här resultatet av en randomiserad kontrollerad studie på herramatörer som genomförts av vår forskargrupp (1). Utifrån hypotesen att för tidig återgång till full träning och matchspel är en starkt bidragande orsak till återfallsskador utformade vi ett styrschema för återgång efter fotbollsskada som utvärderades i studien. Tjugo division 4-klubbar i Östergötland deltog under en säsong, varav tio i interventionsgrupp (241 spelare) och tio som kontroll (241 spelare). Vid skada uppmanades spelare i interventionsgruppen att följa ett tiostegs styrschema för återgång till full kollektivträning och matchspel (Figur 1). Programmet innehöll övningar med ökande belastning på framförallt nedre extremiteten, där smärta och svullnad styrde progressionen. Genomförandet av programmet kontrollerades av tränaren som även fattade beslut om återgång till träning och match utifrån styrscemat. Resultatet av studien

visade en avsevärd minskning av återfallsrisken i interventionsgruppen, totalt 66 procent respektive 75 procent för skador i nedre extremiteten, där störst förebyggande effekt sågs under den första veckan efter återgång.

Sammanfattning

Återfallsskador utgör ett omfattande problem i fotbollen på såväl elit- som amatörnivå. De rekommendationer som finns gällande återgång till idrott efter skada, av vilka några har diskuterats i denna artikel, baseras ofta på god klinisk erfarenhet och empiri. Det saknas dock fortfarande vetenskapligt stöd för specifika tester och riktlinjer som kan hjälpa till vid beslut om en säker återgång till idrott efter skada. En studie på herramatörnivå har visat att tidiga återfall efter skada kan förebyggas genom kontrollerad rehabilitering enligt ett tränarlett styrschema. Fler studier behövs dock som inriktar sig på specifika skadetyper och även på andra spelnivåer, såväl för barn och ungdomar som för elitsatsande spelare.

Kontakt:
martin.hagglund@liu.se

Referenser

- Hägglund M, Waldén M, Ekstrand J. Lower reinjury rate with a coach-controlled rehabilitation program in amateur male soccer: a randomized controlled trial. *Am J Sports Med* 2007;35:1433-42.
- Hägglund M, Waldén M, Ekstrand J. Previous injury as a risk factor for injury in elite football - a prospective study over two consecutive seasons. *Br J Sports Med* 2006;40:767-72.
- Hägglund M, Waldén M, Ekstrand J. Injuries among male and female elite football play-

ers. *Scand J Med Sci Sports* 2009;19:819-27.

- Ekstrand J, Hägglund M, Waldén M. Injury incidence and injury pattern in professional football - the UEFA injury study. *Br J Sports Med* 2009, online publication doi:10.1136/bjism.2009.060582.
- Ekstrand J, Torstveit MK. Stress fractures in elite male football players. *Scand J Med Sci Sports* 2010, online publication doi: 10.1111/j.1600-0838.2010.01171.x
- Orchard J, Best TM, Verrall GM. Return to play following muscle strains. *Clin J Sports Med* 2005;15:436-441.
- Ekstrand J. Soccer injuries and their prevention. Linköping University Medical Dissertation no 130, 1982.
- Verhagen E, van Mechelen W, de Vente W. The effect of preventive measures on the incidence of ankle sprains. *Clin J Sports Med* 2000;10:291-96.
- Leatt PB, Leather M. Rehabilitation of the soccer player. *Sports Exerc Injury* 1998;4:166-73.
- Podlog L, Eklund RC. The psychosocial aspects of return to sport following serious injury: a review of the literature from a self-determination perspective. *Psych Sport Exerc* 2007;8:535-66.
- Herring SA, Bergfeld JA, Boyd J, Duffey T, Fields KB, Grana WA, et al. The team physician and return-to-play issues: a consensus statement. *Med Sci Sports Exerc* 2002;34:1212-14.
- McCroly P, Meeuwisse W, Johnston K, Dvorak J, Aubry M, Molloy M., et al. Consensus statement on concussion in sport - the 3rd international conference on concussion in sport held in Zurich, November 2008. *J Sci Med Sport* 2009;12:340-51.
- Diehl JJ, Best TM, Kaeding CC. Classification and return-to-play considerations for stress fractures. *Clin Sports Med* 2006;25:17-28.
- Kvist J. Rehabilitation following anterior cruciate ligament injury. Current recommendations for sports participation. *Sports Med* 2004;34:269-80.
- Myklebust G, Bahr R. Return to play guidelines after anterior cruciate ligament surgery. *Br J Sports Med* 2005;39:127-131.

Återhämtningsträning och dess effekter

Även om damfotbollen har blivit alltmer professionell finns det liten vetenskaplig data om hur matchbelastningen påverkar elit-spelare. Kunskap om återhämtningsprocesserna blir extra viktigt i internationella turneringar med kort vila mellan matcherna. Aktiv återhämtningsträning är flitigt använt i praktiken, men vilken effekt har den?

HELENA ANDERSSON

DR. MED., IDROTT MED INRIKTNING FYSIOLOGI/MEDICIN, ÖREBRO UNIVERSITET OCH SVENSKA FOTBOLLFÖRBUNDET

FAWZI KADI

PROFESSOR, IDROTT MED INRIKTNING FYSIOLOGI/MEDICIN, ÖREBRO UNIVERSITET

TRULS RAASTAD

PROFESSOR, SEKSJON FOR FYSISK PRESTASJONSEVNE, NORGES IDROTTSHØGSKOLA

I DEN FÖLJANDE artikeln presenteras en sammanfattning av hur olika fysiologiska system påverkas av två, i tid närliggande, fotbollsmatcher för elitdammspelare samt effekten av aktiv återhämtningsträning dagarna mellan matcherna.

Damfotboll har blivit mer populär och mer professionell runtom i världen. Studier har visat att den fysiska belastning på damfotbollsmatcher är relativt hög; spelarna löper en distans på 10-12 kilometer, varav en till två kilometer är hastigheter över 15 km/h, och medelhjärtfrekvensen är cirka 85 procent av maximal hjärtfrekvens (1). Det finns emellertid lite vetenskaplig data om hur matchbelastningen påverkar fysiologiska parametrar för elitdammspelare. Det är, till exempel, relativt okänt hur matcher påverkar musklernas förmåga att utveckla kraft i det neuromuskulära systemet. Genom att mäta sprintförmåga, spänst och isokinetisk knästyrka kan man utvärdera neuromuskulär trötthet. Matchens belastning kan även utvärderas genom att mäta biokemiska stressmarkörer i blodet, till exempel kreatininasae, som ökar vid både mekanisk och metabolisk stress, och urea och urinsyra som är markörer för ökad nukleotidomsättning (till exempel ökade adenosinmonofosfat nivåer) och nedbrytning av aminosyror.

Oxidativ stress och antioxidanter

Vid högintensiv fysisk aktivitet, så som en fotbollsmatch, ökar produktionen av fria syreradikaler. En ansamling av fria syreradikaler kan leda till oxidation på cellnivå i kroppen, så kallad oxidativ stress. Det kan orsaka skada i olika vävnader som till exempel

muskelceller. I kroppen finns dock antioxidanter som fungerar som ett försvar mot fria radikaler och förhindrar att cellskada sker. Antioxidanterna består av endogena antioxidanter, som kroppen själv producerar (till exempel thioleer och urinsyra), och dietära antioxidanter som intas via kosten (till exempel vitamin C, vitamin E, fenoler och karotenoider). Vid vila är det balans mellan oxidativ stress och antioxidanter. Det är dock relativt okänt hur en fotbollsmatch påverkar oxidativ stress och antioxidanter och dess balans. Ökning av fria syreradikaler kan mätas indirekt i blodet genom oxiderat glutation (GSSG) och oxidativ stress kan mätas genom en ökning av diacrons reactive oxygen metabolites (d-ROMs) som mäter lipidperoxidation (indikerar cellskada). Förändringar av mängden antioxidanter går även att mäta i blodet.

Inflammation

Fysisk aktivitet leder ofta till en inflammationsrespons som liknar händelseförloppet vid vävnadskada eller infektion. Denna respons inkluderar både en systemisk respons och lokal immunrespons. Den systemiska responsen involverar mobilisering av leukocyter, särskilt neutrofiler, till cirkulationen. Det innebär även en ökning av lymfocyter och produktionen av cytokiner (2). Cytokiner är en grupp proteiner som är medlare i inflammationsprocessen och kan klassificeras som pro- eller antiinflammatoriska cytokiner. Proinflammatoriska cytokiner sätter igång inflammation medan antiinflammatoriska cytokiner hämmar inflammationen. De få studier som har undersökt cytokinresponsen i samband med fot-

bollsmatch har inkluderat endast några få cytokiner. Det finns ingen studie som har undersökt ett stort batteri av cytokiner efter fotbollsmatch, särskilt på elitdamspelare.

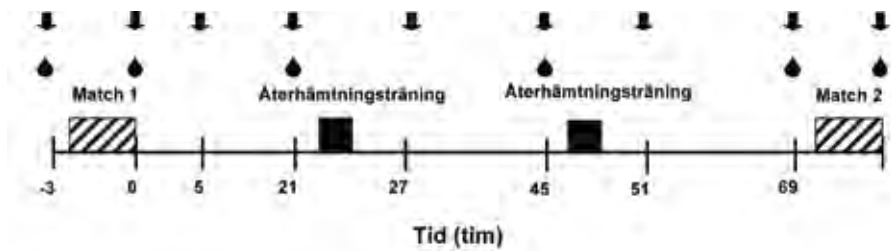
Återhämtningsträning

I internationella turneringar för damfotbollspelare är det endast två dagar mellan matcherna vilket gör att effektiv återhämtning är viktig. I praktiken används olika strategier dagen efter match i förhoppning om att det ska påskynda spelarnas återhämtning, som till exempel massage, isbad, lågintensiv träning och kompressionskläder (3). Av praktiska skäl används ofta lågintensiv träning som cykling och lätt styrketräning dagen efter match. Teorin är att lågintensiv träning ska öka blodflödet och därmed påskynda transport av mjölksyra från musklerna och även lindra spelarnas muskeltrötthet. Det finns dock ingen vetenskaplig studie som har utvärderat effektiviteten av lågintensiv träning dagarna efter en fotbollsmatch.

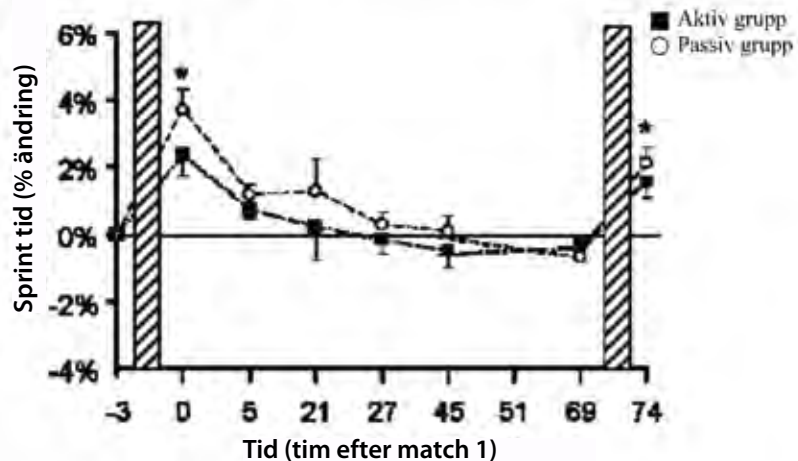
Studiens syfte och genomförande

Studiens upplägg återspeglade en så verklig situation som möjligt för elitdamspelare i internationella turneringar. Studiens syfte var att undersöka akuta och efterföljande fysiologiska förändringar i samband med två matcher. Vidare undersöktes effekten av lågintensiv träning på återhämtningsförmågan på dagarna mellan matcherna.

Två elitdamfotbollslag spelade två 90 minuters matcher med 72 timmars mellanrum som innehöll aktiv återhämtningsträning eller passiv vila. Den aktiva återhämtningsträningen varade i en timme och utfördes dagarna mellan matcherna. Den bestod av cykling på 60 procent av maximal hjärtfrek-

Figur 1. Schema över studiens upplägg. ▬ indikerar när sprint, hopp och isokinetiska knästyrketester utfördes och ● indikerar när blodprover togs.

Figur 2. Sprinttid efter två fotbollsmatcher separerade av 72 timmars aktiv eller passiv vila för elitdamfotbollspelare. * indikerar signifikant högre från ursprungsvärdet för båda grupperna. ($p < 0.05$). $n=17$

vens och lågintensiv styrketräning på mindre än 50 procent av en maximal repetition. De fysiologiska förändringarna som mättes före och efter matcherna inkluderade markörer för neuromuskulär trötthet (countermovement hopp, 20 meter sprint, maximal isokinetisk knäflexion och extension) och fysiska stressmarkörer i blodet (kreatinkinase, urea och urinsyra). Andra fysiologiska förändringar som mättes i blodet var oxidativa stressmarkörer (GSSG och lipidperoxidation genom d-ROMs) och endogena (thioler och urinsyra,) och dietära antioxidanter (vitamin C, vitamin E, fenoler och karotenoider). Inflammationsresponsen studerades i samband med matcherna varav leukocyter (inklusive neutrofiler) samt ett stort batteri av cytokiner (inklusive IL-6, IL-8 och TNF- α) mättes i blodet. Figur 1 visar en schematisk bild av studiens upplägg. Vidare mättes spelarnas hjärtfrekvens och löpdistans i hastigheter över 15 km/h under matcherna för att beräkna matchintensiteten. Kosten var standardiserad genom hela studieperioden och bestod av vanlig skandinavisk kost. För utförlig beskrivning av metoderna

och dess utformning hänvisas till tidigare publikationer (4,5,6).

Resultat på matchintensitet

Medelhjärtfrekvensen i första matchen var 163 slag/min (cirka 82 procent av maximal hjärtfrekvens) och i andra matchen 171 slag/min (cirka 86 procent av maximal hjärtfrekvens). Distansen över 15 km/h var 1,09 kilometer i första och 1,10 kilometer i andra matchen. Sannantaget var hjärtfrekvensen något högre i andra matchen medan distansen över 15 km/h var liknande på båda matcherna. Det tyder på liknande matchintensitet i båda matcherna.

Resultat av aktiv återhämtning

Resultaten visar att det inte fanns några signifikanta skillnader mellan den aktiva och passiva återhämtningsgruppen för de mätningarna som gjordes i denna studie (Figur 2 och 3). Det innebär att den aktiva återhämtningsträningen inte hade någon effekt på spelarnas återhämtning jämfört med att vila passivt. Det var inte heller någon skillnad mellan grupperna i matchintensitet (hjärtfrekvens och distans över 15km/h).

FAKTARUTA

Leukocyter, neutrofiler, lymfocyter = olika typer av vita blodkroppar

AMP = adenosinmonofosfat förening som bildas i muskelceller med betydelse för ämnesomsättningen. Energi och värme frigörs genom att ATP (adenosintrifosfat) sönderdelas till ADP (adenosindifosfat) och AMP.

Resultat för neuromuskulär trötthet och stressmarkörer

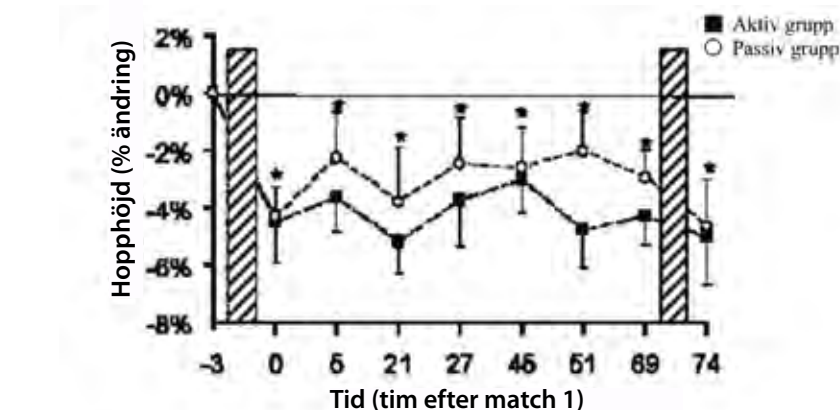
Direkt efter båda matcherna observerades försämringar med liknande amplitud i sprintförmåga, maximal isokinetisk knäextension och flexion. Sprintförmågan återgick till ursprungsvärdet efter fem timmar (Figur 2) medan isokinetisk knästyrka återhämtade sig något långsammare; knäextension återgick till ursprungsvärde efter 27 timmar och knäflexion efter 51 timmar. Hoppförmågan försämrades direkt efter den första matchen men fortsatte dock att vara reducerad under hela undersökningsperioden (Figur 3). Direkt efter båda matcherna observerades ökning av stressmarkörerna plasma kreatinkinase, urea och urinsyra. Urea och urinsyrvärdena återgick till ursprungsvärdet efter 21 timmar, medan kreatinkinase var förhöjt till och med 69 timmar efter första matchen. Vidare observerades ett samband mellan distansen över 15 km/h och ökningen av kreatinkinase efter matcherna (Figur 4). Sammantaget hade alla stressmarkörer och fysiska mätningar, förutom hoppförmågan, återgått till ursprungsvärde innan den andra matchen.

Resultat för oxidativ stress och antioxidanter

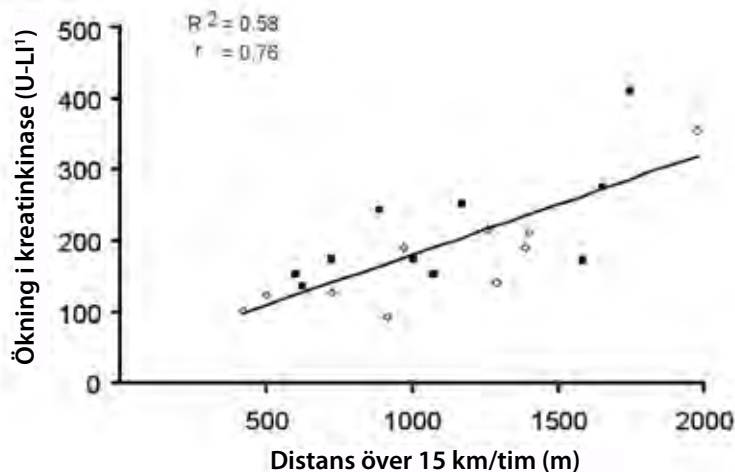
Efter båda matcherna observerades ökning av oxidant glutation (GSSG) vilket indikerar att fria syreradikaler har bildats i samband med matcherna. Ökningen var kortvarig och inom 21 timmar var GSSG tillbaka till ursprungsnivå. Parallellt observerades även en kortvarig ökning av de endogena antioxidanterna (thioler och urinsyra) direkt efter matcherna medan de dietära antioxidanterna visade antingen en akut och långvarig förändring (vitamin C, vitamin E och fenoler) eller en fördröjd och progressiv ökning (karotenoider) efter den första matchen. Slutligen var d-ROMs, markören för lipidperoxidation, oförändrad under hela studieperioden. Sammantaget observerades en kortvarig ökning av fria syreradikaler tillsammans med en ökning av flera antioxidanter men ingen cellskada efter matcherna.

Resultat för inflammationsmarkörer

Leukocyter, särskilt neutrophiler, ökade direkt efter båda matcherna men återgick till sitt ursprungsvärde inom 21 timmar. Vidare observerades en signifikant, men snabbt övergående, ökning av flera proinflammatoriska

Figur 3. Hopp höjd efter två fotbollsmatcher separerade av 72 timmars aktiv eller passiv vila för elitdamfotbollsspelare. * indikerar signifikant lägre än ursprungsvärdet för båda grupperna. ($p < 0.05$). $n=17$.

Figur 4. Sambandet mellan hur lång distans spelarna sprang över 15 km/h på matcherna och deras ökning av kreatinkinase i blodet direkt efter första (○) och andra (■) matchen; $p < 0.05$. $n=10$.

(IL-12, INF- γ , IL-17, MCP-1, IL-8 och MIG) och antiinflammatoriska (IL-2R, IL-4, IL-5, IL-7, IL-10, IL-13, INF- α , IL-6) cytokiner efter den första matchen. Färre antal cytokiner ökade dock direkt efter den andra matchen. Sammantaget visar resultaten att första matchen orsakade en kortvarig inflammation som innebar en ökning av flera pro- och antiinflammatoriska cytokiner medan betydligt färre cytokiner ökade efter andra matchen.

Återhämtningsträning behövs det?

Resultatet att den lågintensiva träningen inte hade något positivt effekt är liknande resultat från andra studier på elitidrottsmän och olika återhämtningsträningsträning används dock av många lag och trots påskynda återhämtningen efter en fotbollsmatch. Våra resultat visar tydligt att det inte finns några vetenskapliga bevis på att träningen skulle påskynda återhämtningen för

de mätningarna som gjordes i denna studie jämfört med passiv vila. Resultaten visar dock inte heller att det finns några negativa effekter av lågintensiv träning. Sammantaget innebär resultaten att spelare återhämtar sig lika effektivt om de vilar passivt eller om de tränar lätt uthållighets- och styrketräning dagarna efter match.

Hur påverkas markörerna för neuromuskulär trötthet?

Alla fysiska kvaliteter försämrades och stressmarkörerna ökade efter matcherna vilket innebär att matcherna ledde till neuromuskulär trötthet. Ökningen av kreatinkinase tyder på ökad genomsläpplighet i muskelcellmembranen under matcherna medan ökningen av urea och urinsyra tyder på ökad protein nedbrytning i musklerna och ökade AMP (adenosinmonofosfat) nivåer och formation av ammoniak. Sambandet mellan distansen över 15 km/h och ökning av kreatinkinase

Sega ben efter intensivt matchande. Kosovare Asllani är för sen i duellen med norskan Lene Storlökken. Sveriges fotbollsdamer förlorade förra årets kvartsfinal i EM med 3-1. Det behövs fortsatta studier om mekanismerna för återhämtning för att få reda på mer om hur man bör träna efter en match. © Bildbyrå i Hässleholm.

tyder på att ju längre distans spelarna sprang i höga hastigheter på matcherna desto högre var den fysiska stressen i muskulaturen.

Även om alla de fysiska kvaliteterna försämrades efter båda matcherna skiljde sig dock återhämtningstiden mellan de olika kvaliteterna. Sprintförmågan återhämtade sig relativt tidigt medan hoppförmågan var försämrad under hela studieperioden. Detta var oväntat eftersom det finns ett starkt samband mellan maximal sprint- och hoppförmåga (7). Förklaring till detta kan vara att det finns skillnader i aktiveringsmönstret av musklerna som i sin tur påverkar andelen muskelarbete som utförs samt skillnader i den intermuskulära koordinationen mellan sprint och hopp (8). Den långvariga försämringen av hopp och isokinetisk styrka tyder på att vissa återhämtningsprocesser inne i muskeln är långsamma efter fotbollsmatch.

Vad hände med oxidativ stress och antioxidanter?

Ökningen av antioxidanterna i respons till den ökade produktion av fria radikaler medförde en bibehållen balans efter matcherna. Detta antyder att elitdamfotbollspelare har ett effektivt antioxidantsystem som förhindrar att cell skada (lipidperoxidation) sker

under matcher. Det resultatet skiljer sig från studier på manliga fotbollspelare efter en match, där man har visat en ökning av lipidperoxidation (9). En förklaring till varför resultaten skiljer sig åt kan vara att spelarna i denna studie är elitspelare och därmed mycket vältränade medan studier på manliga spelare var subelitspelare.

”I praktiken spenderar fotbollslag relativt mycket tid på återhämtningsträning dagen efter match vilket resultatet i denna studie kan ifrågasätta.”

En annan förklaring kan vara att det kvinnliga hormonet östrogen har visats vara en effektiv antioxidant (10). Det innebär att kvinnliga spelare kan ha ett förstärkt antioxidant försvar mot ökning av fria syreradikaler jämfört med manliga spelare.

Vad hände med inflammationsmarkörerna?

Ökningen av leukocyter och neutrofiler efter matcherna liknar det som har rapporterats efter matcher på manliga fotbollsspelare (2). Resultaten visar även att ett stort antal cytokiner ökade i samband med den första matchen. De resultaten är unika eftersom det är den första studien om har mätt ett så stort antal cytokiner i samband med fotbollsmatcher. Cytokinresponsen i denna studie bestod av en ökning av både pro- och antiinflammatoriska cytokiner. Detta antyder att damelitspelare har en balanserad cytokinrespons efter en fotbollsmatch. Efter den andra matchen var det dock färre cytokiner som ökade. Det finns några möjliga förklaringar till den förminskade responsen, man har till exempel tidigare visat att förhöjda värden av antioxidanter förminskar cytokinresponsen efter fysisk aktivitet (11). Eftersom flera dietära antioxidanter var förhöjda i början av andra matchen kan detta ha bidragit till en minskad cytokinrespons direkt efter andra matchen. Det har även rapporterats att höga halter av kolhydrater kan minska cytokinresponsen efter fysisk aktivitet (12). I denna studie var kostintaget standardiserat under hela studieperioden, men endast

från och med kvällen innan första matchen. Det innebär att kosten var endast standardiserat en kväll innan första matchen men tre dagar innan den andra matchen. Det går därmed inte utesluta att spelarna hade högre kolhydratnivåer i musklerna inför den andra jämfört med den första matchen. Ytterligare en förklaring kan vara vissa processer i ett hämmade återkopplings-system som gör att cytokinresponsen efter andra matchen blir reducerad (13). Ifall det påverkar responser efter en match som spelas 72 timmar efter den första är dock okänt.

Vad betyder resultaten i praktiken?

Generellt kan man säga att spelarna hade återhämtat sig innan den andra matchen spelades. Det bör dock uppmärksammas att musklernas förmåga att utveckla kraft var reducerad mer än 45 timmar efter första matchen. I praktiken innebär det att spelarna bör undvika övningar för att utveckla explosivitet och kraftutveckling dagarna efter match. Det är emellertid möjligt att använda dessa dagar till att bibehålla styrka eller annan fysik kapacitet under säsongen.

Hoppförmågan återhämtade sig inte alls före andra matchen och den långvariga reduktionen kan innebära att damfotbollspelare bör utveckla sin explosiva styrka för att klara de krav som ställs på match. Det kan även tyda på att just hoppförmågan är en känslig återhämtningsmarkör för fotbollspelare.

Det bör även uppmärksammas att det fanns individuella skillnader i återhämtningstiden för de olika parametrarna. Det har troligen ett samband med det totala arbetet som utförs på matchen (distans över 15 km/h) samt spelarens fysiska status. I praktiken innebär det att spelare återhämtar sig olika snabbt efter fotbollsmatcher beroende på vilken matchbelastningen och fysisk status spelaren har.

I praktiken spenderar fotbollslag relativt mycket tid på återhämtningsträning dagen efter match vilket resultatet i denna studie kan ifrågasätta. Frågan är om det är meningsfullt att spendera tid på återhämtningsträning eller om man ska spendera den tiden till annan verksamhet? Eftersom den lågintensiva träningen inte hade någon negativ effekt på återhämtningen kanske spelarna lika gärna kan träna ett lätt fotbollspass dagen efter match, till exempel ett teknikpass eller taktiskt pass. Alternativt är att spelarna är helt lediga dagen efter match och även

får mental återhämtning från fotbollen. Man bör dock uppmärksamma att i denna studie undersöktes endast återhämtningen mellan två matcher och ifall lågintensiv träning har positiv effekt när flera matcher spelas på kort tid är svårt att säga. Det går inte heller att utesluta att andra återhämtningsstrategier eller andra mätmetoder utöver de som användes i denna studie kan visa en positiv effekt på återhämtningen efter fotbollsmatch.

Eftersom spelarna hade ett effektivt antioxidant försvarssystem verkar de vara väl förberedda för den ökning av fria syreradikaler som sker vid match. Resultaten i denna studie kan därmed ifrågasätta regelbundet användande av antioxidant supplement för elitdamfotbollspelare som äter en varierad kost. Antioxidant supplement kan till och med förhindra träningseffekten, det har nämligen visats att vitamin C supplement förhindrar biokemisk anpassning som sker i cellen vid fysisk aktivitet (14).

Den välbalanserade responserna av både pro- och antiinflammatoriska cytokiner leder till att man även kan ifrågasätta regelbundet användande av antiinflammatoriska läkemedel i samband med en fotbollsmatch. Det har tidigare visats att sådana läkemedel kan förhindra anpassningar som sker i muskeln vid fysisk aktivitet (15). Konsekvenserna av den minskade cytokinresponsen efter upprepade matcher är dock okänd och bör undersökas vidare.

Sammanfattning

Två fotbollsmatcher ledde till liknande akuta förändringar i flera fysiologiska parametrar. Majoriteten av parametrarna i denna studie var fullt återhämtade innan andra matchen och spelarnas arbetskapacitet i den andra matchen påverkades inte av de fysiologiska ändringarna observerade efter den första matchen. Lågintensiv träning, som utfördes dagarna efter match, påskyndade inte återhämtningsprocessen för elitdamfotbollspelare. Slutligen, resultaten leder till ytterligare frågor och vi poängterar att fortsatta studier om mekanismerna för återhämtning efter fotbollsmatch behövs.

Författarna vill tacka Centrum för idrottsforskning för ekonomiskt stöd för detta forskningsprojekt. Tack också till alla spelare som deltog i studien.

Kontakt:

helena.andersson@svenskfotboll.se

Referenser

- Andersson H, Randers M, Heiner-Møller A, Krstrup P, Mohr M. Elite female soccer players perform more high-intensity running when playing in international games compared to domestic league games. *J Strength Cond Res* 2010; 24: 912-19.
- Malm C, Ekblom O, Ekblom B. Immune system alteration in response to two consecutive soccer games. *Acta Physiol Scand* 2004;180:143-55.
- Barnett A. Using Recovery Modalities between Training Sessions in Elite Athletes: Does it help? *Sports Med* 2006;36:781-96.
- Andersson H, Bøhn SK, Raastad T, Paulsen G, Blomhoff R, Kadi F. Differences in the inflammatory plasma cytokine response following two elite female soccer games separated by a 72-h recovery. *Scand J Med Sci Sports* 2009;17: E-publication ahead of print.
- Andersson H, Karlsen A, Blomhoff R, Raastad T, Kadi F. Plasma antioxidant responses and oxidative stress following a soccer game in elite female players. *Scand J Med Sci Sports* 2009;23: E-publication ahead of print.
- Andersson H, Raastad T, Nilsson J, Pausen G, Garthe I, Kadi F. Neuromuscular fatigue and recovery in elite female soccer: Effects of active recovery. *Med Sci Sports Exerc* 2008;40:372-80.
- Wisloff U, Castagna C, Helgerud J, Jones R, Hoff J. Strong correlation of maximal strength with sprint performance and vertical jump height in elite soccer players. *Br J Sports Med* 2004;38:285-8.
- Jacobs R, van Ingen Schenau G. Inter-muscular coordination in a sprint push-off. *J Biomech* 1992;25:953-65.
- Ascensão A, Rebelo A, Oliveira E, Marques F, Pereira L, Magalhães J. Biochemical impact of a soccer match-analysis of oxidative stress and muscle damage markers throughout recovery. *Clin Biochem* 2008;41:841-51.
- Kendall B, Eston R. Exercise-Induced Muscle Damage and Potential Protective Role of Estrogen. *Sports Med* 2002;32:103-23.
- Vassilakopoulos T, Karatza M-H, Katsounou P, Kollintza A, Zakyntinos S, Roussos C. Antioxidants attenuate the plasma cytokine response to exercise in humans. *J Appl Physiol* 2003;94:1025-32.
- Cox A, Pyne DB, Cox G, Callister R, Gleeson M. Pre-exercise carbohydrate status influences carbohydrate-mediated attenuation of post-exercise cytokine response. *Int J Sports Med* 2008;29:1003-9.
- Weinstock C, König D, Harnischmacher R, Keul J, Berg A, Northoff H. Effect of exhaustive exercise stress on the cytokine response. *Med Sci Sports Exerc* 1997;29:345-54.
- Gomez-Cabrera M-C, Domenech E, Romagnoli M, Arduini A, Borrás C, Pallardo FV, et al. Oral administration of vitamin C decreases muscle mitochondrial biogenesis and hampers training-induced adaptations in endurance performance. *Am J Clin Nutr* 2008;87:142-9.
- Mackey A, Kjaer M, Dandanell S, Mikkelsen K, Holm L, Døssing S, et al. The influence of anti-inflammatory medication on exercise-induced myogenic precursor cell responses in humans. *J Appl Physiol* 2007;103:425-31.

Glada knän räddar damspelares karriärer

Knäskador tvingar många unga kvinnor att avsluta sina fotbolls-karriärer i förtid. Det är väldokumenterat att tjejer har flera gånger högre risk att drabbas av en allvarlig knäskada än killar. Vår utvärdering av konceptet Knäglädje visar att det går att minska den risken med 77 procent.

LIISA BYBERG

MED DR, UPPSALA KLINISKA FORSKNINGSCENTRUM OCH INSTITUTIONEN FÖR KIRURGISKA VETENSKAPER, ORTOPEDI, UPPSALA UNIVERSITET

ASHKAN KIANI

SPECIALIST ALLMÄNNMEDICIN, LÄKARE FÖR F-19-LANDSLAGET FOTBOLL OCH UPPSALA BASKET HERRAR, INGRID MARIE HUSLÄKAR-MOTTAGNING, UPPSALA

SETT TILL antalet utövare är fotboll den största ungdomsporten i Sverige bland både killar och tjejer (1). Under senare år har antalet kvinnliga fotbollsspelare ökat inte bara i Sverige utan också i övriga världen. Enbart i USA finns omkring 1,6 miljoner registrerade kvinnliga fotbollsspelare.

Skador inom fotbollen

Varje år skadas många spelare inom fotbollen, delvis på grund av det stora antalet aktiva. Olika typer av skador på benen, fötterna, fotleder och knäleder är vanligast. Knäskador och framför allt skador på främre korsbandet hör till de allvarligaste skadorna sett till läkningstid och risk för framtida invaliditet. Kvinnliga fotbollsspelare har en flera gånger högre risk att drabbas av främre korsbandsskada än manliga fotbollsspelare. Det speciella med dessa skador är att de ofta uppstår i en situation utan kontakt mellan spelare. Till skillnad från skador som uppstår i närliggande situationer finns därför en potential att förebygga att skador på främre korsbandet inträffar.

Varför har kvinnor högre risk?

Den ökade skaderisken hos kvinnor beror på en kombination av faktorer; bland annat en påverkan av de kvinnliga könshormonerna och av knäledens anatomi. Man har också sett att kvinnor har ett annat rörelsemönster än män – de landar oftare med raka ben efter ett upphopp, de har oftare inåtställda knän (knäer inåt i löpning

och knäböj) och de går oftare in i tacklingar med sträckt ben. Alla dessa faktorer ger en högre påfrestning på knäleden och bidrar till den ökade risken för knäskada hos kvinnliga fotbollsspelare. Konceptet Knäglädje syftar till att förbättra rörelsemönstret och lyfta medvetenheten om risken för knäskador bland unga fotbollstjejer.

Vad är Knäglädje?

Knäglädje är ett koncept som tagits fram för att minska risken för knäskada bland fotbollstjejer. Detta vill vi uppnå genom att öka medvetenheten runt skaderisker och genom att införa ett träningsprogram.

Syftet med träningsprogrammet är att uppnå ett förbättrat rörelsemönster med mindre påfrestning på knäleden. Utbildningen inleds med ett seminarium riktat till spelaren, hennes vårdnadshavare och lagets ledare. Uppvärmnings- och träningsprogrammet lärs ut under en praktisk övning där tränare och spelare lär sig att utföra momenten på rätt sätt. Träningsprogrammet omfattar fem delar: uppvärmning, muskelaktivering, balans, benstyrka och bålstyrka. Alla övningar är välkända för alla som tränat fotboll och de kan på ett enkelt sätt integreras i den vanliga träningen. Ingen särskild utrustning behövs för att utföra dem. Fokus ligger på rörelsemönster och kroppskontroll. Träningsprogrammet förbereder kroppen för rörelser man utför i fotbollen. För varje övning poängteras vikten av att utföra den på ett korrekt sätt. Hellre ska varje övning utföras långsamt och

korrekt, med följd att övningen utförs färre gånger, än att den utförs många gånger på felaktigt sätt. Med tiden kan man öka på både hastigheten och antalet repetitioner. När man har lärt in övningarna går det att variera dem och öka svårighetsgraden genom att ha med boll när man gör övningarna. Den viktigaste instruktionen är att alltid ha en tänkt rak linje från höften, via knäet, till foten. Träningsprogrammet togs fram specifikt för kvinnliga fotbollsspelare av allmänläkaren Ashkan Kiani i samarbete med en ortopedkirurg, en sjukgymnast och två elitfotbollstränare. Att utbildningen riktar sig till spelarna direkt gör också Knäglädje-konceptet unikt. Att man dessutom involverar många stödpersoner runt spelaren och utbildar både ledare och spelare bidrar sannolikt till att konceptet tagits väl emot bland de aktiva. Man är också noga med att poängtera vikten av att inte använda unga talangfulla spelare i för många matcher eller i matcher på för hög nivå. Dessa aspekter lyfts också fram av Internationella Olympiska Kommittén som nyckelpunkter för att få till stånd ett framgångsrikt preventionsprogram (6). Träningsprogrammet finns tillgängligt på webbplatsen www.ingenskada.se.

Hur utfördes studien?

Studien utfördes under säsongen 2007 i Dalarna och Uppland. Alla flick- och damlag med spelare i åldern 13-19 år som var anmälda till seriespel i respektive landskap säsongen 2007 och som tränade åtminstone två gånger i veckan bjöds in att delta i studien.

Dalarna – kontrollgruppen

68 lag uppfyllde våra kriterier och 56 lag valde att delta som kontroller. Av dessa fick vi aldrig kontakt med sju av lagen, trots upprepade försök, och vår kontrollgrupp bestod därför av 49 lag i Dalarna. Lagen fick information om studien och ombads att fungera som kontrollgrupp genom att fortsätta sin träning som tidigare. Lagen utlovades också utbildning i Knäglädje om programmet visade sig ha önskad effekt.

Uppland – Knäglädje-gruppen

Av 68 lag som uppfyllde våra kriterier valde 60 lag att delta i studien. Dessa lag fick utbildning i Knäglädje och uppmanades att utföra träningsprogrammet två gånger i veckan under försäsongsträningen (februari-april) och en gång i veckan under säsong (april-oktober). Efter utbildningen valde 48 lag att delta i studien.

En andra kontrollgrupp

De tolv lag i Uppland som valde att hoppa av studien efter att de fått utbildning i Knäglädje-konceptet deltog ändå som en andra kontrollgrupp då de bidrog med information till studien utan att utföra träningsprogrammet. Gruppen behandlade separat i alla analyser och resultat.

Information från lagen

Alla lag rapporterade in antal träningar, träningslängd, antal matcher, matchernas längd och träningsnärvaro under säsongen. Denna information inhämtades på lagnivå, en metod som Internationella fotbollförbundet (FIFA) förespråkar (3). Från denna information räknades den totala exponeringen för fotbollsspel ut i antal spelade timmar. I slutet av försäsongen och efter ordinarie säsong rapporterade tränare i Uppland om i hur stor utsträckning de hade utfört träningsprogrammet.

Definition av knäskada

Vi studerade alla nya akuta knäskador som inträffade mellan 1 februari och 31 oktober 2007. Vi definierade dessa skador som plötsligt uppkomna skador på knäet som gjorde att spelaren uppsökte sjukvård. Eftersom skadorna är allvarliga remitterades alla skadade spelare till lokala sjukhus där skadorna diagnostiserades av specialläkare. Endast nya skador beaktades och därför räknade vi inte med två spelare som på nytt skadat främre korsbandet (en i kontrollgruppen och en i Knäglädje-gruppen). I analyserna räknade vi inte heller med en stukning av knäet som aldrig diagnostiserades av specialist.

Den skadade spelarens tränare rapporterade skadan till undersökningsledaren som sedan kontaktade spelaren för en intervju runt omständigheterna runt skadan – när den skedde, om det var i en kontaktsituation eller inte, om det var under träning, match eller annan aktivitet. Skadade spelare följdes under sex månader efter skada för att se hur allvarlig skadan var. Skadans allvarlighet bedömdes utifrån det antal dagar som spelaren var borta från fotbollsspel, enligt rekommendation från Europeiska fotbollförbundet (UEFA) (4). Dessutom bedömdes vi skador som resulterade i frånvaro från fotbollsspel i mer än åtta veckor som mycket allvarliga.

Resultat

Totalt 1506 flickor deltog i studien,

777 i Knäglädje-gruppen och 729 i kontrollgruppen. Det var inga stora skillnader mellan grupperna vad gäller spelarnas ålder, antalet spelare i lagen, antalet träningar och matcher, träningsnärvaro eller på vilken nivå lagen spelade (Tabell 1).

Antal skadade spelare

Under uppföljningstiden inträffade 16 nya knäskador; tre i Knäglädje-gruppen och 13 i kontrollgruppen. Fem av skadorna diagnostiserades som främre korsbandsskador. Inga främre korsbandsskador inträffade i Knäglädje-gruppen. Elva skador inträffade i situationer utan kontakt med annan spelare, till exempel när spelaren landade efter ett upphopp eller vid riktningförändring (Tabell 2).

Lägre skadefrekvens

En jämförelse av skadefrekvensen mellan kontrollgruppen och gruppen som utförde Knäglädje-programmet visar att Knäglädje-gruppen hade 77 procent lägre skadefrekvens än kontrollgruppen (95-procentigt konfidensintervall: 17-96 procent). För skador som inträffat utan kontakt med annan spelare var det 90 procent lägre skadefrekvens (95-procentigt konfidensintervall: 30-100 procent) i Knäglädje-gruppen. Dessa skillnader kunde inte förklaras av skillnader i antal spelare i laget, spelarnas ålder, antal matcher och träningstillfällen eller vilken division de skadade spelarna spelade i.

Frånvaro från fotboll efter skada

Inte bara skadefrekvensen utan också hur allvarliga skadorna var skilde sig mellan grupperna. Trots att alla tre skador i Knäglädje-gruppen klassades som allvarliga (frånvaro från fotbollsspel mer än fyra veckor) så var alla tre spelare helt tillbaka inom sex månader efter skadan. De flesta av skadorna i kontrollgruppen klassades som mycket allvarliga (frånvaro från fotbollsspel i mer än åtta veckor) och endast fyra av 13 skadade spelare var tillbaka på fotbollsplanen inom sex månader efter skadan.

Övriga analyser

Tre av skadorna inträffade utanför fotbollsplanen; en under handbollsmatch, en i skolgymnastiken och en under en slalomtävling. Om man inte räknade med dessa skador i analyserna så kvarstod resultaten. Alla skador utom två inträffade vid spel på naturgräs (Tabell 2).

Den andra kontrollgruppen

Bland de 227 spelare i de 12 lag som utbildades i Knäglädje men sedan inte utförde träningsprogrammet inträffade sju knäskador varav sex inträffade i

	Knäglädje-gruppen	Kontrollgruppen
Antal lag	48	49
Antal spelare	777	729
Ålder *	14,7	15,0
Antal träningstillfällen/lag *	60	65
Träningsnärvaro *	75%	72%
Antal matcher/lag *	27	22
Antal fotbollstimmar/lag *	1 622	1 420
Totalt antal fotbollstimmar	66 981	66 505
<i>Nivå/division</i>		
Flickor 13	9	11
Flickor 14 och flickor 15	20	18
Flickor 16 och flickor 17	3	4
Dam division 5 och reservdivision	10	11
Dam division 3 och 4	6	4
Dam division 2	0	1

Tabell 1. Karaktäristika hos de deltagande lagen. * Medelvärde.

	Knäglädje-gruppen	Kontrollgruppen
Alla knäskador	3	13
<i>Skadan uppstod i kontakt med annan spelare</i>		
Ja	2	3
Nej	1	10
<i>Aktivitet vid skadetillfället</i>		
Fotbollsträning	1	4
Fotbollsmatch	2	6
Annan aktivitet	0	3
<i>Underlag*</i>		
Naturgräs	2	9
Konstgräs	1	1
<i>Skadans allvarlighetsgrad †</i>		
Lätt/måttlig (upp till 4 veckor)	0	0
Allvarlig (mer än 4 veckor)	3	2
Mycket allvarlig (mer än 8 veckor)	0	11
Åter i fotboll 6 månader efter skada	3	4

Tabell 2. Antal knäskador under studieperioden, uppdelat på olika karaktäristika.

* Typ av underlag vid skadetillfället om skadan inträffade vid fotbollsspel

† Baserat på tid borta från fotbollsspel

Skadorna som inträffade i Knäglädje-gruppen var också mindre allvarliga än i kontrollgruppen. Nio av tio skador som skedde utan kontakt med annan spelare kunde förebyggas. Inga av skadorna i Knäglädje-gruppen var främre korsbandsskador. Detta är mycket viktigt eftersom korsbandsskador oftast kräver lång rehabilitering och kan leda till en permanent minskad funktionalitet i knäet som gör att spelaren måste sluta med fotboll i förtid.

Träningsprogram planeras ofta baserat på tidigare erfarenhet där man "vet vad som funkar". Många gånger kan man som tränare själv se effekter på till exempel speluppfattningsförmåga och snabbhet efter att ha infört nya övningar. Ett träningsprogram som sägs påverka risken för skada bör dock utvärderas på ett vetenskapligt sätt. Detta kan illustreras av en tidigare undersökning där kvinnliga fotbollsspelare deltog i ett träningsprogram som tagits fram för män. Den grupp som utförde övningarna hade ingen minskad risk för skada jämfört med kontrollgruppen, om något hade de snarare en ökad risk för skada (5).

Vad tyckte tränare och spelare?

Lagen blev instruerade att utföra vårt träningsprogram två gånger per vecka under försäsong och en gång per vecka under säsong. Endast tre lag rapporterade att de utförde programmet mer sällan än instruktionen. I slutet av säsongen 2008, alltså ett år efter avslutad studie, kontaktade vi de 48 lagen i Knäglädje-gruppen för att höra om de hade fortsatt med träningsprogrammet eller inte. Av de 40 lag som svarade hade 12 lösts upp. Om vi antar att de åtta lag som inte svarade inte fortsatt med övningarna svarade 44 procent (16 lag) att de fortsatt med delar av programmet och 19 procent (sju lag) rapporterade att de fortsatt utföra hela träningsprogrammet. De här lagen fortsatte med övningarna trots att de inte hade kännedom om studieresultatet, vilket tyder på att träningsprogrammet tagits emot på ett bra sätt och varit lätt att fortsätta med.

I en norsk studie där man utvärderade ett uppvärmningsprogram bland 15-16-åriga fotbollstjejer noterade man att spelarna inte verkade fokusera på övningarna när studieledningen besökte de olika lagen. Författarna ansåg att det var spelarnas låga ålder som låg bakom bristen på koncentration när övningarna utfördes (7). Det här står i kontrast till våra observationer när vi besökte lagen och till den

situationer utan kontakt med annan spelare. Enbart en av de sju skadade spelarna var tillbaka i spel inom sex månader och fem av skadorna var främre korsbandsskador.

Knäskadorna minskade

Det viktigaste resultatet från vår studie är att tre av fyra knäskador hos unga fotbollstjejer kan förebyggas med Knäglädje-programmet.

information vi fått från tränarna. Alla spelare, oavsett ålder, hade full fokus på att utföra övningarna på ett korrekt sätt. Vi tror att den individuella utbildningen av spelarna är en starkt bidragande faktor till detta.

Vad har andra studier visat?

Det finns ett flertal program som tagits fram för att minska risken för skador bland fotbollsspelare och som utvärderats. Ett av programmen, PEP-programmet, (8) visade förvisso en minskad frekvens av främre korsbands-skador. Ett problem med studien var att lagen inte rapporterade hur ofta man utfört träningsprogrammet vilket gör det svårt att värdera resultatet. Övriga studier har inte kunnat påvisa några klara effekter på knäskador och alla hade antingen problem med att deltagarna inte följde programmet eller så rapporterade man inte den informationen (5,9-11).

Studier inom andra sporter

Träningsprogram inom andra skadedrabbade idrotter såsom innebandy och handboll har visat skadereduktion när man infört ett träningsprogram speciellt framtaget för den egna sporten och som, liksom Knäglädje, omfattar uppvärmning, muskelaktivering, balansövningar och styrketräning för ben och bål (12,13).

Studiens styrkor och svagheter

Studien utfördes som en så kallad samhällsbaserad interventionsstudie. Det innebär att vi gått ut till alla lag i de regioner där studien utfördes och erbjudit dem att delta. Själva interventionen – utbildningen i Knäglädje – gjordes sedan i en av regionerna. En alternativ metod hade varit att slumpvis välja ut vilka lag som skulle delta i Knäglädje-gruppen och vilka som skulle agera kontroller; detta kallas en randomiserad studie. Ett sådant förfaringsätt är i många fall, särskilt i läkemedelsstudier, att föredra. I en studie av fotbollsträning har dock vårt tillvägagångssätt flera fördelar i och med att det sker mycket kontakt mellan klubbar inom samma region. Utbildning av ledare sker gemensamt, spelare umgås på fritiden och i skolan, spelare byter lag och ledare från olika lag samtalar ofta vid matcher och cuper. Detta breda utbyte gör att information om interventionen (Knäglädje) kan spridas också till kontrollgruppen, vilket kan göra att det blir svårare att utvärdera effekterna av programmet.

Många studier väljer att använda

till exempel antal dagar spelaren tvingas vila från fotboll som ett mått på skada. I vårt fall, där vi informerar om vikten av förebyggande träning och risken för skada, skulle en sådan definition kunna leda till en ökad skadefrånvaro bara beroende på ökad oro hos föräldrar, spelare och ledare. För att få en objektiv bedömning av knäskadorna och dess allvarlighetsgrad valde vi därför att studera så pass allvarliga knäskador att de diagnostiserades av specialistläkare.

En kritik kan vara att lagen frivilligt anmält sig till att delta i studien och att detta skulle kunna påverka våra resultat då lagen har en positiv inställning till att arbeta skadeförebyggande. Vi tror att lagen som deltagit i kontrollgruppen i lika stor utsträckning har en positiv inställning till skadeförebyggande arbete och att våra resultat därmed inte påverkas av denna attityd. Uppland och Dalarna är relativt lika vad gäller förutsättningarna för fotbollsspel. Det finns både städer med flera lag och mindre orter där man får slå ihop flera åldersklasser för att få ihop spelare till ett lag. De flesta matcher spelas också på naturgräs.

Framtiden för Knäglädje

Efter att studien slutförts och resultaten publicerats i den medicinska vetenskapliga tidskriften *Archives of Internal Medicine* (14) har ytterligare utbildning i Knäglädje utförts för klubbar i samarbete med fotbollförbunden i Uppland, Dalarna, Halland och via SISU Idrottsutbildarna i Västernorrland.

Sammanfattning och slutsats

I ett utlåtande från Internationella Olympiska Kommittén tar man upp frågan om unga kvinnors ökade risk för främre korsbandsskada och att alla inom fotbollen bör hjälpas åt för att minska antalet främre korsbandsskador (6). Många av de åtgärder som föreslås ingår i konceptet Knäglädje. Vi har visat att det går att minska tre av fyra knäskador om man inför ett träningsprogram och ökar insikten om skaderisken.

Tillstånd

Denna artikel är en populärvetenskaplig sammanfattning av artikeln "Prevention of Soccer-Related Knee Injuries in Teenaged Girls" (14) publicerad i *Archives of Internal Medicine* 2010;170(1):43-49 och är publicerad med benäget tillstånd från American Medical Association. Copyright © (2010) American Medical Association. All rights reserved.

Kontakt:

liisa.byberg@ucr.uu.se

Referenser

1. Riksidrottsförbundet. Verksamhetsberättelse; 2007.
2. Söderman K, Pietilä T, Alfredson H, Werner S. Anterior cruciate ligament injuries in young females playing soccer at senior levels. *Scand J Med Sci Sports* 2002;12:65-8.
3. Fuller CWP, Ekstrand JMD, Junge AP, et al. Consensus Statement on Injury Definitions and Data Collection Procedures in Studies of Football (Soccer) Injuries. *Clinical Journal of Sport Medicine* 2006;16:97-106.
4. Hägglund M, Waldén M, Bahr R, Ekstrand J. Methods for epidemiological study of injuries to professional football players: developing the UEFA model. *British journal of sports medicine* 2005;39:340-6.
5. Söderman K, Werner S, Pietilä T, Engström B, Alfredson H. Balance board training: prevention of traumatic injuries of the lower extremities in female soccer players? A prospective randomized intervention study. *Knee Surg Sports Traumatol Arthrosc* 2000;8:356-63.
6. Renström P, Ljungqvist A, Arendt E, et al. Non-contact ACL injuries in female athletes: an International Olympic Committee current concepts statement. *British journal of sports medicine* 2008;42:394-412.
7. Soligard T, Myklebust G, Steffen K, et al. Comprehensive warm-up programme to prevent injuries in young female footballers: cluster randomised controlled trial. *BMJ* 2008;337:a2469.
8. Mandelbaum BR, Silvers HJ, Watanabe DS, et al. Effectiveness of a Neuromuscular and Proprioceptive Training Program in Preventing Anterior Cruciate Ligament Injuries in Female Athletes: 2-Year Follow-up. *Am J Sports Med* 2005;33:1003-10.
9. Aaltonen S, Karjalainen H, Heinonen A, Parkkari J, Kujala UM. Prevention of Sports Injuries: Systematic Review of Randomized Controlled Trials. *Arch Intern Med* 2007;167:1585-92.
10. Gilchrist J, Mandelbaum BR, Melancon H, et al. A Randomized Controlled Trial to Prevent Noncontact Anterior Cruciate Ligament Injury in Female Collegiate Soccer Players. *The American Journal of Sports Medicine* 2008;36:1476-83.
11. Steffen K, Myklebust G, Olsen OE, Holme I, Bahr R. Preventing injuries in female youth football - a cluster-randomized controlled trial. *Scandinavian journal of medicine & science in sports* 2008;18:605-14.
12. Olsen O-E, Myklebust G, Engebretsen L, Holme I, Bahr R. Exercises to prevent lower limb injuries in youth sports: cluster randomized controlled trial. *BMJ* 2005;330:449.
13. Pasanen K, Parkkari J, Pasanen M, et al. Neuromuscular training and the risk of leg injuries in female floorball players: cluster randomized controlled study. *BMJ* 2008;337:a295.
14. Kiani A, Hellquist E, Ahlqvist K, Gedeberg R, Michaëlsson K, Byberg L. Prevention of soccer-related knee injuries in teenaged girls. *Arch Intern Med* 2010;170:43-9.

Tankar om svensk fotbolls position och framtid

De senaste årens utveckling i det europeiska fotbollslandskapet har placerat svenska klubbar och allsvenskan allt längre ut i periferin på den europeiska fotbollskartan. Utvecklingen i de danska och norska förstaligorna har däremot varit positiv, med både sportsliga och kommersiella framgångar.

BO CARLSSON
MALMÖ HÖGSKOLA

NEDGÅNGEN I SVERIGE har skett trots talangfulla spelare, gedigen träning och ett avancerat ungdomsprogram, och i ett historiskt och internationellt perspektiv en förhållandevis framgångsrik klubb fotboll fram till millennieskiftet. Logiken och rationaliteten i svensk klubb fotboll tycks numera vara att producera och exportera dugliga spelare – som även tycks bli allt yngre – till andra europeiska ligor. I jämförelse med de flesta andra jämförbara europeiska ligor kan svensk klubb fotboll anses som förhållandevis ”kommersiellt omogen”, vilket tycks vara ett kardinalproblem när det gäller såväl sportsliga som affärsmässiga framgångar.

Trots det negativa i den uppmålade bilden, och i betraktelsen av svensk klubb fotbolls nuvarande svaga position, finns det egenskaper just i dessa tillkortakommanden som, i ett dialektiskt hänseende, kan tala för svensk klubb fotbolls framtid.

I semiperiferin

Som bakgrund till följande korta reflektion bör påtalas att jag tillsammans med Torbjörn Andersson (1) har haft den stora fördelen av att ha varit involverade i några publikationer och projekt där vi haft möjlighet att diskutera och analysera svensk klubb fotbolls status, dess utveckling och dess förhållande till utvecklingen i Skandinavien och dess påverkan av förändringar i det europeiska landskapet, post-Bosman (2). Följande resonemang bygger i stort på dessa publikationer.

Svensk fotboll har av den internationellt kände skotske fotbollsforskaren Richard Giulianotti placerats i semi-

periferin, bland annat tillsammans med Danmark och Norge, på skalan ”core-periphery”. Kategorin semiperiferi bör emellertid differentierats, med tanke på de olika utvecklingarna i de skandinaviska ligorna och dess skilda vägar. Vår tes är att den grundläggande orsaken till den ogynnsamma utvecklingen kan härledas till en förhållandevis klen kommersialisering, vilket i sin tur har många och sammanhängande orsaker.

Vår analys utmynnar normalt i en rätt kritisk diagnos och tes om svensk klubb fotbolls framtid, på elitnivå. Det här bidraget börjar emellertid, och för ovanlighetens skull, med antitesen och därmed den möjliga positiva utvecklingen av svensk klubb fotboll, och dess potentiella konkurrensfördelar.

Svensk fotbolls konkurrensfördelar

En central utgångspunkt i vårt resonemang är att svensk klubb fotboll behöver en mer omfattande – om dock nyanserad – kommersialisering för att allsvenskan, och svensk elitfotboll, ska utvecklas och vitaliseras. Oaktat denna ståndpunkt är det hälsosamt att vara kritisk gentemot den tilltagande globala kommersialiseringssprocessen, i ljuset av ”kultur” och ”autenticitet”. Det finns emellertid starka argument för att kommersialiseringen av fotbollen kommer att tillta, och att medierna, informations- och kommunikationsteknologin, idrottsturismen och globaliseringsprocessen i allmänhet kommer att stödja och dirigera denna utveckling och även skapa nya kommersiella möjligheter för fotbollen och för konsumtionen av fotboll. Trots detta måste man ställa sig frågan om det inte finns någon gräns för denna kommersialiseringssprocess, och om haussen

Marcus Ekenberg testar Åtvidabergsförsvaret på ett kylslaget Strandvallen. Mjällby var det stora sensationslaget i årets allsvenska. Åtvidaberg åkte visserligen ur serien men är en i raden av lag från en mindre orter som hävdar sig väl mot storstadslagen. Bredden är stor men toppen svag i svensk fotboll. © Bildbyrå i Hässleholm.

inte är en bubbla, likt IT-bubblan, eller om det finns en risk för en alltför dramatisk och simpel "kommodifiering" [Kommodifizierung] av varan/produkten.

Det innebär att en rimlig kommersialiseringsprocess måste vara i takt med kulturella värden som kopplas till fotbollen, något som även den nuvarande positiva utvecklingen av tysk ligafotboll signalerar. Det är för övrigt den liga som är mest ekonomiskt lönande och som har klart högst publiksiffror i Europa. Här har det varit möjligt att attrahera affärsmän, vid sidan av en stark och engagerande supporterkultur, trots den föreningsstruktur som baserar sig på och påminner om den svenska 51-49-regeln, enligt vilken föreningen måste ha en egen majoritet av rösterna. På ett liknande sätt skulle svensk klubb fotboll – med grunden i talangfulla spelare, en presumtiv supporterkultur, starka ideologiska värden, folkliga kommersiella varumärken, som IKEA och H&M – kunna utvecklas mot en form av "folklig kommersialisering"(3).

Europas jämnaste liga

För det andra har allsvenskan utvecklats till den mest oförutsägbara ligan i Europa. Vilket lag som helst, i princip, kan vinna ligan; Malmö FF (2004), Djurgården (2005), Elfsborg (2006), IFK Göteborg (2007), Kalmar (2008) och AIK (2009). Småklubbar från landsorten kan dessutom göra sig gällande i allsvenskan. Lag som Mjällby och Åtvidaberg från provinsen, och med tämligen få invånare, spelar i allsvenskan säsongen 2010, på bekostnad av lag från Göteborg och Stockholm, som efter en dålig säsong hamnade på nedflyttningsplats. AIK, ett annat Stockholmslag och förra årets vinnare av allsvenskan, var länge i farozonen

innevarande säsong. Inkomstspredningen mellan de svenska klubbarna i allsvenskan är dessutom betydligt mindre påtaglig än i andra länder. Det gör även att det inte finns vare sig något eller några lag som dominerar ligan, vilket kan jämföras med övriga europeiska ligor, där i regel samma trojka dominerar och prenumerar på mästerskapstiteln. I detta perspektiv kan svensk klubb fotboll sägas vara "idealet" och prototypen för den diskussion kring ekonomisk "doping" och ekonomiskt fair play som på senare tid har kommit upp på UEFA:s and FIFA:s agenda, i kölvattnet av några europeiska storklubbers försök att dominera utvecklingen. Detta är onekligen en intressant utveckling att följa, och då speciellt i relation till EU-rätten och dess konkurrensregler och syn på fri rörlighet. De europeiska storklubbarna, och dess jakt på en plats i Champions League, tycks ha ett kortsiktigt vinstintresse varvid de inhemska ligornas utveckling försummas. De har härmed mer eller mindre förbisett den amerikanska diskussionen – och lösningen – kring bland annat draffsystem och lönetak; allt i syfte att skapa jämnare ligor, i vetskap om att ömsesidigt intresse och en balanserad styrka mellan klubbarna skapar mer solida förutsättningar för en mer långlivad och oförutsägbar (idrotts)produkt och konsumtionsvara. När det gäller Sverige och allsvenskan har faktiskt bristen på kommersialisering skapat ett förhållandevis ovisst mästerskap, vilket i ett perspektiv – oförutsägbarhet och långsiktighet – bör anses som ett fördelaktigt alternativ. När det gäller idrottslogik och dess värden, likväl som idrottskonsumtionens premisser, bör ovisshet och oförutsägbarhet betraktas som en kvalitet, en kvalitet som skapar spänning och känslor. Det finns även

otalig litteratur inom sport management och i fältet idrottskonsumtion som styrker denna tes, likväl som erfarenheterna från de ultrakommersialiserade amerikanska ligor.

Grön fotboll

En tredje aspekt är miljöproblematiken. Representanter för FC Barcelona klagade i diverse medier över att de fått åka en "påfrestande bussfärd" till Milano, till deras bortamatch mot Inter i Champions League, som de dessutom förlorade med 3-1. De är vana att flyga till internationella matcher. Men Eyjafjallajökull, vulkanutbrottet på Island hade omöjliggjort detta alternativ. Reaktionen från Barcelona är såväl illustrativa som intressanta, och inrymmer och lyfter ett brännande problem inom global fotboll. Fotboll presenteras, av bland annat Giulianotti, både som ett globalt och lokalt spel, med en mix av lokala mönster. Satellitsupportar och matcher i de nationella ligor som spelas på andra kontinenter, är sentida tillskott i globaliserings- och kommersialiseringsprocessen. Men frågan är hur långt globaliseringsprocessen kan gå när det gäller fotbollen och dess karaktär? Kommer det även att utvecklas lokala processer som skapar nya förutsättningar för den globala fotbollen? Eller är det acceptabelt att till exempel Arsenal och Liverpool spelar sina matcher mot varandra i bland annat Hong Kong, allt i syfte att hitta och utveckla nya marknader och diverse presumtiva affärsmöjligheter? Denna utveckling bör ställas i relation till ett allt högre miljömedvetande i samhället på grund av jordbävningar, översvämningar och den globala uppvärmningen i allmänhet. Detta har inneburit ett allt större krav på ett ekologiskt perspektiv och ett starkare miljöskydd. Ett tydligt tecken på detta miljömedvetande är betoningen på det

lokalproducerade, på lokalt producerad mat, vid sidan om det ”internationella köket”. Frågan är om fotbollen utvecklas i samma banor, och att det därmed blir allt viktigare att betona ”den lokala fotbollen” – även för den inhemska sportjournalistiken. Förmodligen inte, speciellt inte om kommersialiserings- och kommodifieringsprocessen inte tämjs via grundläggande värden och kulturer. Men den svenska klubb fotbollen, genom dess ringa kommersialisering och dess starka ideologiska fundament, kan utmana och begränsa den gängse, och i många fall tveksamma, ekonomiska föreställningen om tillväxt inom den europeiska toppfotbollen.

Svensk fotbolls problematiska situation

Men är den här utkristalliserade utvecklingen trolig? Är inte problemen, och där ibland den kommersiella omognaden, alltför allvarliga för att svensk fotboll ska ha en positiv framtid och därmed kunna konkurrera på den europeiska fotbollskartan. Låt oss titta närmare på problematiken bakom vår grundläggande tes om den svenska klubb fotbollens rörelse allt längre ut i periferin. Det finns härvid en rad olika aspekter och processer som sammantaget och som enskildheter bör ingå i en diagnos av svensk klubb fotbolls hälsotillstånd och dess orsaker och framtidsutsikter.

Den ideella basen

Den svenska klubb fotbollen – även på elitnivå – har en idealistisk förankring i den skandinaviska idrottsmodellen, som dock har blivit allt mer differentierad, vilket utvecklingen i Norge och Danmark tydligt visar på – trots att man till exempel i Danmark har en historik av att vara den starkaste förespråkaren av amatörism. Den ideologiska grunden i modellen utgörs oaktat av begrepp som folkrörelse, frivillighet, fostran, social integration och hälsa samt en gemensam organisering inom Riksidrottsförbundet, där Fotbollsförbundet är en av 68 specialförbund, vars relation till marknaden är ganska marginell. Den idealistiska dygden i den nutida skandinaviska idrottsmodellen ska emellertid inte överdrivas, men föreställningen om folkrörelse, voluntarism och fostran har, inom speciellt svensk klubb fotboll, hållit tillbaka den typ av kommersialiseringsprocess som man kan skåda inom övrig europeisk fotboll, och då även i Danmark och Norge.

Konsensus

Efter andra världskriget har det svenska välfärdssamhället präglats av samförstånd, ”Saltsjöbadsandan” mellan marknaden och det politiska systemet, och obeaktat att Sverige utvecklades till av de rikaste länderna har det varit omöjligt att starta en professionell liga. Amatörprincipen var hegemonisk, och varken marknaden, politiken eller idrottsrörelsen har haft några större ambitioner att ändra på detta förhållande. Svensk fotboll har härmed även kännetecknats av ett starkt konsensustänkande medan man i Norge och Danmark haft en mer konfliktfylld utveckling, något som även sågs ha befrämjat utvecklingen av en starkare och tydligare kommersialisering. Det bör dock hävdas att svensk fotboll var ”mer” kommersiell än den danska och norska klubb fotbollen fram tills 1980/90, och att danskarna även lanserade sig som ”de sista amatörerna”. 1987 tog emellertid Brøndby

kommuner (så även i Danmark), hållit upp det lokala laget. I detta perspektiv har även svenska klubbar en betydligt mindre budget än lag från Österrike, Schweiz och Grekland, där professionell fotboll introducerats på 30-, 50- respektive 70-talet, och därmed låtit affärsmän betala än del av skådespelet. På senare tid, när svenska elitfotbollsklubbar allt mer känt av en finansiell kris, har det även varit svårt att vända detta passiva förhållningssätt, mycket beroende på oerfarenheten av detta stöd till elitfotbollen. Men det är inte brist på pengar inom industrin som motiverar denna passivitet. Svenska fotbollförbundets passiva attityd, ”att pengar är ingen frälsning” underlättar heller inte situationen. En annan faktor i sammanhanget kan vara att svensk industri har i stort varit inriktad på export vilket även kan förklara deras bristande lokala och inhemska intressen. Det har heller inte varit någon påtaglig prestige i att ekonomiskt stödja en fotbollsklubb, något som möjligtvis

”... föreställningen om folkrörelse, voluntarism och fostran har, inom speciellt svensk klubb fotboll, hållit tillbaka den typ av kommersialiseringsprocess som man kan skåda inom övrig europeisk fotboll...”

ett stort steg genom att bli omvandlat till ett aktiebolag och 1991 introducerades professionella ligor i Danmark och i Norge, och blev benämnda ”Tip-peligan” and ”SAS-ligan”, kopplat till deras största sponsorer. Via detta, och via grundliga tv-rättigheter, revitaliserades dansk och norsk klubb fotboll. Denna nystart gjorde det även lättare att kasta av sig traditionens tröghet och förlegade värden. Det är självklart även enklare att attrahera sponsorer till en ny, progressiv och spännande miljö, än då de har rollen av att enbart tygla ekonomiska problem i en konventionell fotbollsklubb.

Mecenaterna

Det finns inte heller någon påtaglig tradition av privat finansiering av svensk elitfotboll. Och det saknas i regel kommunalt stöd, förutom till en del anläggningar och till barn- och ungdomsverksamheten. Det finns i svensk idrott en stark tanke om självreglering och om autonomi, och att idrotten ska vara oberoende av politiska och ekonomiska krafter, till skillnad från till exempel framför allt Italien och Frankrike, där marknaden, och även

kan jämföras med de norska affärsmän som blivit mecenater – rika onklar – för en norsk fotbollsklubb.

Associationsformen

Fotbollens organisering som ideella föreningar kan även vara en enskildhet som begränsar diverse affärsmäns intresse och engagemang för klubbarna. Det finns även de som hävdar att fotbollens problem i grunden hänför sig till en stel och otidsenlig organisationsform. Men det finns nya alternativ, om dock något begränsade via 51-49-regeln. Det nya är IdrottsAB, som tycks ha intresserat några klubbar (fyra stycken), dock inte storklubbar som Malmö FF and IFK Göteborg, och det tycks finnas en stor majoritet bland elitklubbarna som vill behålla 51-49-regeln.

Elitlicensen

En annan intressant rättslig/moralisk/organisatorisk aspekt på svensk klubb fotboll är hanteringen av elitlicensen. Såväl hanteringen och diskussionen kring Helsingborgs IF 2002 och deras lån – eller om det var en gåva – från kommunen som hanteringen av Örebro SK:s mis-skötta ekonomi 2004 tydliggör problem

både när det gäller den faktiska ekonomiska situationen bland dessa klubbar och när det gäller våra attityder och föreställningar i allmänhet till idrott och ekonomi, och hederlighet. När det gäller hanteringen av ”ekonomisk försummelse och vanskötsel” är svensk klubbfofboll tveklöst ett föregångsland för den diskussion som allt tydligare förs hos UEFA/FIFA. Men samtidigt visar diskursen och hanteringen av fallen på ett hypermoraliserat samhälle, med praktighet som norm, något som – tyvärr, i ett perspektiv – inte stärker vårt konkurrensförhållande i det europeiska fotbollslandskapet.

Skatterna

Skattesystemet är inte heller till fördel för svensk klubbfofboll. FIFPro, det internationella spelarfacket, placerade Sverige på en 18:e plats bland Europas fotbollsligor 2006, medan både Danmark och Norge hamnade inom en topp-tio-placering när det gäller olika typer av förmåner, vilket bland annat inkluderade löner, skatter och pensioner. Artistskatten och dess förmåner har även försämrats, och friheten från mervärdesskatt är numera även bringad på tal i EU-korridorerna, något som ifrågasatts av de politiska partierna och idrottsrörelsen. Skattetrycket och EU:s konkurrensregler är inte gynnsamt för svensk klubbfofboll.

Konkurrens från hockeyn

Samtidigt har ishockeyn lyckats klara olika utmaningar på ett betydligt bättre sätt, och därmed kunnat utveckla en mer offensiv kommersialisering, och även kommit att framstå som den primära motorn i den svenska idrottsrörelsens kommersialiseringprocess. Här finner vi även en del mecenater och en livligare sponsring, och ett tydligare underhållnings- och evenemangskoncept. De flesta hockeyklubbarna har byggt nya och förhållandevis flashiga multiarenor, och även lyckas attrahera publiken på ett mer kraftfullt sätt. Väldigt få fotbollsklubbar har satsat på nya arenor, och då väldigt sent. Konkurrensen mellan ishockey och fotboll har även lett till en mycket defensiv strategi från fotbollsforbundet, där fotbollen bland annat skyddas 51-49-regeln, medan hockeyn vill luckra upp regeln och/eller alternativt söka nya marknader.

Arenornas standard

Standarden på arenorna är som sagt dålig och det är egentligen först, och olyckligtvis, under finanskrisen som

fotbollsklubbarna fått upp ögonen för behovet av att vitalisera arenorna och utveckla dess dragningskraft. Såväl fotbollen i Norge och Danmark som hockeyn har legat betydligt längre fram i denna utveckling. I Norge och Danmark ökade sponsorintäkter och andra sidointäkter dramatiskt i takt med de nya arenornas färdigställande. I Sverige tycks däremot senfärdigheten leda till en nedåtgående trend, när det gäller bland annat antalet åskådare. I maj 2010 samlades även elitklubbarna till ett krismöte, då antalet åskådare under de första tolv matcherna hade sjunkit med tjugofem procent, sedan året innan, vilket bland annat skyllades på den ovanligt tidiga starten i mars. Sanningen är nog att svaret och nedgången är mer komplicerad än den tidiga starten.

Migrationen av spelare

Ligans attraktionskraft kan även minska på grund av ”spelardränningen”, det vill säga förlusten av talangfulla och spännande spelare. De europeiska – och även de skandinaviska – ligorna har blivit en marknad för – allt yngre – svenska spelare. Detta är förvisso inget nytt, men att även de danska och norska ligorna är mer lockande spår på utarmningen. Dessutom lockas allt yngre spelare av akademier runt om i Europa, långt innan de ens är aktuella för spel i allsvenskan. I syfte att kompensera för dessa förluster rekryterar klubbarna – på vinst och förlust – diverse afrikanska och sydamerikanske spelare, som sannolikt betraktar ett spel i Sverige som temporärt och som ett skyltfönster till de mer attraktiva ligorna i Europa.

Mediebevakningen

Mediernas roll är dessutom rätt tveksam. Bevakningen av fotboll har nyfiken fokuserats på internationella matcher, något som ökat kontinuerligt allt sedan Tipsextras intåg på 1970-talet, och accelererat via Viasat, Canal Digital och Com Hem, och fotbollens ”europeisering”. Inramningen och det dåliga underhållningsvärdet kring de lokala evenemangen har inte kunnat konkurrera med dessa tv-sändningar. Det gör att många svenska fotbollsfans kommit att ha (minst) två favoritlag, ett svenskt/lokalt, och ofta även ett engelskt, eller alternativt även ett italienskt och/eller spanskt lag, och kanske ett tyskt klubbtag. I takt med denna utveckling och den ökade internationaliseringen av svenska spelare kan vi även tala om en allt tydligare

globalisering av medierna. Intressant, med tanke på den svenska klubbfofbollens utarmning, är olika artiklar, reportage och ranking av spelare som är ”alltför bra för allsvenskan”. Det höjer onekligen inte svensk klubbfofbolls status utan är snarare kontraproduktivt.

Slutsats

Svensk klubbfofbolls tapp och dess devaluering kan förklaras av en mix av variabler, och måste därmed förstås i en större kontext. Tveklöst har Bosmandomen, och dess effekter, drabbat svensk fotboll hårt. Men det är dock alldeles för enkelt att skylla på Bosmanreglerna, vilket en skandinavisk jämförelse på ett tydligt sätt bevisar. Den svenska traditionen och dess värden och den svenska samhällskontexten framträder som ogynnsamma när det gäller en mer allvarlig och genomgripande kommersialiseringprocess.

Å andra sidan, i ett dialektiskt perspektiv, framstår dessa disfavorer däremot som starka beståndsdelar, i en diskurs kring dels idrottens värden, som oförutsägbarhet och rättvisa, och dels dess samhälleliga roll och förutsättningar för en hållbar ekologisk utveckling, i ett lokalt och globalt perspektiv. Detta mer övergripande perspektiv gör även idrottsforskning – och forskning om fotbollens utveckling – till en samhällsrelevant fråga.

Kontakt:

bo.carlsson@mah.se

Referenser

1. Jag tackar Torbjörn Andersson, min Malmökollega, för vårt samarbete kring diagnosen av svensk klubbfofbolls hälsotillstånd. Hans encyklopediska kunskap om fotboll och supporterkultur och mitt sociologiska öga upplever jag som väldigt fruktbart.
2. Vår analys berör svensk herrfotboll, och därmed inte damallsvenskan, som varit framgångsrik, men där samma tendenser som inom herrfotbollen börjar skönjas. För vår analys av herrfotbollen, se, Andersson, Torbjörn and Bo Carlsson, eds., “Football in Scandinavia – A Fusion of Welfare Policy and the Market” (A Special Issue); *Soccer and Society*, 10 (2009) 3/4: 299-494; Andersson, Torbjörn, Jyri Backman and Bo Carlsson, “The Development of Swedish Men’s Club Football in the Periphery of European Football”, in *Transformation of Football in Europe*, edited by G. Borja-Borja, and A. Nieminen. (Manchester: Manchester Univ. Press, 2011); Andersson, Torbjörn and Bo Carlsson, eds., “Centers and Peripheries in Football” (A Special Issue); *Soccer and Society*, 12 (2011, in press); Andersson, Torbjörn and Bo Carlsson “The Commercial Immaturity of Swedish Club Football”; *Soccer and Society*, 12 (2011, in press); Carlsson, Bo, “Insolvency and Domestic Juridification of Football in Sweden”, *Soccer and Society*, 10 (2009) 3/4: 477-94.
3. Vår för inte rent av, åtminstone hypotetiskt, rubricera och saluföra dam- och herrallsvenskan som *H&M-ligorna*, med H&M som huvudsponsor.

Forskningsbidrag 2011

CENTRUM FÖR idrottsforskning styrelse beslutade vid sammanträdet 17-18 november 2010 om följande fördelning för 2011 av forskningsprojekt samt lönebidrag till forskarstuderande och nydisputerade. 230 ansökningar hade inkommit till ett belopp av drygt 64 miljoner kronor. CIFs vetenskapliga råd har under hösten bedömt ansökningarna. Totalt kunde drygt 19,2 miljoner kronor fördelas. För mer information se CIFs hemsida www.centrumforidrottsforskning.se.

FORSKARSTUDERANDE

Nya från 2011		
Apró William, Stockholm	Fysiologi,Handledare: Eva Blomstrand	275 000
Wichardt Emma, Stockholm	Fysiologi,Handledare: Karin Henriksson-Larsén	275 000
Psilander Niklas, Stockholm	Fysiologi,Handledare: Kent Sahlin	275 000
Johansson Susanne, Stockholm	Pedagogik,Handledare: Håkan Larsson	275 000
Dickson Emil, Stockholm	Historia,Handledare: Sverker Sörlin	275 000
Kristenson Karolina, Linköping	Traumatologi,Handledare: Jan Ekstrand	275 000
Jacobsson Jenny, Linköping	Traumatologi,Handledare: Toomas Timpka	275 000
Fortsättning från tidigare år		
Apelmo Elisabet, Lund	SociologiHandledare: Ann-Mari Sellerberg	275 000
Eliasson Pernilla, Linköping	TraumatologiHandledare: Per Aspenberg	275 000
Holmberg Joakim, Linköping	BiomekanikHandledare: Anders Klarbring	275 000
Rylander Pär, Göteborg	PedagogikHandledare: Göran Patriksson	275 000
Engan Harald, Östersund	FysiologiHandledare: Erika Schagatay	275 000
Sunding Kerstin, Stockholm	OrtopediHandledare: Suzanne Werner	275 000
Tinmark Fredrik, Stockholm	BiomekanikHandledare: Alf Thorstensson	275 000
Åkesson Joakim, Malmö	IdrottsvetenskapHandledare: Johan Norberg	275 000

NYDISPUTERADE

Nya från 2011		
Grahn Karin, Göteborg	Pedagogik	400 000
Lundqvist Carolina, Stockholm	Psykologi	400 000
Fortsättning från tidigare år		
Bjerkefors Anna, Stockholm	Rehabilitering	400 000
Norrbom Jessica, Stockholm	Fysiologi	400 000
Gustafsson Henrik, Karlstad	Idrottsvetenskap	400 000
Tolvhed Helena, Malmö	Idrottsvetenskap	400 000
Fundberg Jesper, Malmö	Idrottsvetenskap	400 000
Lindholm Johan, Umeå	Juridik	400 000
Olsson Carl-Johan, Umeå	Fysiologi	400 000
Norberg Johan, Malmö	Idrottsvetenskap	400 000

FYSIOLOGI/MEDICIN/BIOMEKANIK

		Tilldelat bidrag år 1	Tilldelat bidrag år 2
Toni Arndt, Stockholm	<i>Local Achilles tendon strain during controlled isokinetic and isometric ankle function</i>	125 000	
Eva Blomstrand, Stockholm	<i>Påverkan av löpning på styrketräningsinducerad träningsrespons i triceps brachii</i>	150 000	
Frieder Braunschweig, Stockholm	<i>Kardiovaskulär screening hos deltagare i uthållighetsidrott</i>	200 000	200 000
Lina Bunketorp Käll, Göteborg	<i>Inverkan av utökad fysisk aktivitet på skolprestationer, kognition samt fysisk och psyko-social hälsa</i>	100 000	
Maria Ekblom, Stockholm	<i>Effekter av myofeedback på muskelaktivering</i>	100 000	
Anders Eriksson, Stockholm	<i>Biomekanisk optimering av rodd</i>	70 000	
Lennart Gullstrand, Stockholm	<i>Optimization of brake weight in repeated 5s cycle sprints</i>	50 000	
Thomas Gustafsson, Stockholm	<i>Skelettmuskeln anpassning till uthållighetsarbete - nyttjande av pluripotenta celler?</i>	200 000	
Karin Henriksson-Larsén, Stockholm	<i>Vad har NSAID för påverkan på muskelåterhämtning och prestation vid uthållighetsidrott?</i>	100 000	100 000

Angelica L Hirschberg, Stockholm	<i>Genetisk variation i androgenomsättningen hos toppelitidrottare</i>	125 000	
Hans-Christer Holmberg, Östersund	<i>Biomekanisk analys av olika deltekniker i längdskidåkning/skidskytte i maximal hastighet och lutning</i>	139 000	
Eva Jansson, Stockholm	<i>Optimizing effects of sprint exercise by nutritional supply in both males and females</i>	200 000	200 000
Fawzi Kadi, Örebro	<i>Chronic and acute effects of resistance training on human skeletal muscle in elderly</i>	125 000	
Abram Katz, Stockholm	<i>An in vitro model to study exercise training: identification of mechanisms</i>	100 000	
Marko Laaksonen, Östersund	<i>Slagvolym och prestationsförmåga inom uthållighetsidrott – effekt av träning i liggande position</i>	100 000	
Christer Malm, Umeå	<i>Continued development of a novel method to detect autologous blood doping</i>	100 000	
Gustavo Nader, Stockholm	<i>Integration of muscle growth and metabolic regulation by Myc</i>	60 000	
Barbara Norman, Stockholm	<i>Genpolymorfism, fysisk prestationsförmåga och möjliga förklaringsmodeller</i>	100 000	
Jessica Norrbom, Stockholm	<i>Mitokondriell funktion och nybildning vid träning; betydelsen för prestation hos idrottare</i>	100 000	
Carl-Johan Olsson, Umeå	<i>Spelförståelse - kinematik och underliggande neurala processer</i>	140 000	
Anders Rane, Stockholm	<i>Genetic variability in androgen disposition - mandatory to consider in doping tests</i>	100 000	
Hans Rosdahl, Stockholm	<i>Prestationsutveckling inom kajakpaddling på elitnivå genom biomekaniska och metabola analyser</i>	100 000	
Kent Sahlin, Stockholm	<i>Kan uthållighetsträning försämra effekten av styrketräning</i>	375 000	
Åsa Segerström, Lund	<i>Positron emission tomography as an imaging tool for muscle activity and its application in kayaking</i>	100 000	
Jesper Sjökvist, Östersund	<i>Effekt av bilaterala skillnader på prestation och skadeprofil i fotbollsmålvarter</i>	50 000	
Carl Johan Sundberg, Stockholm	<i>Påverkan av träning på epigenetiskt mönster i human skelettmuskulatur</i>	300 000	180 000
Carl Johan Sundberg, Stockholm	<i>Optimal performance - molecular methods for individual guidelines for dietary and exercise regimes</i>	100 000	
Ulla Svantesson, Göteborg	<i>Explosiv muskelstyrka och maximal viljemässig neuromuskulär aktivering mellan 20-80 år</i>	100 000	
Per Tesch, Östersund	<i>Skelettmuskeln anpassning till kombinerad styrke- och uthållighetsträning</i>	100 000	
Lars-Eric Thornell, Umeå	<i>Muscle damage and repair</i>	60 000	
Ola Thorsson, Lund	<i>Hjärt-lungfunktion, fysisk arbetsförmåga, fysisk aktivitet och riskfaktorer för ohälsa hos barn</i>	60 000	
Alf Thorstensson, Stockholm	<i>Bålstabilitet vid hantering av vikter i träning och tävling</i>	300 000	300 000
Alf Thorstensson, Stockholm	<i>Neuromekanisk kontroll och träning av hastighet och precision i komplexa idrottsrörelser</i>	100 000	100 000
Michail Tonkonogi, Falun	<i>Reduction of H⁺ accumulation and training induced changes in mitochondrial biogenesis</i>	100 000	
Håkan Westerblad, Stockholm	<i>Mekanismer för ändrad muskelfunktion vid uttrötning och träning</i>	400 000	360 000
	Summa	4 729 000	1 440 000

HUMANIORA/SAMHÄLLSVETENSKAP

Jesper Andreasson, Kalmar	<i>Idrottens janusansikte - En etnografisk studie av doping, identitet och idrottskultur</i>	126 650	
Johan Arnegård, Stockholm	<i>Idrottens gränstrakter - en explorativ studie om äventyrsidrott och friluftssport</i>	200 000	
Inger Eliasson, Umeå	<i>Barnkonventionen i svensk barn- och ungdomsidrott ur barnens och ledarnas perspektiv</i>	100 000	
Ingegerd Ericsson, Malmö	<i>Motorik och skolresultat, en longitudinell interventionsstudie om effekter av ökad idrottsundervisning</i>	100 000	
Josef Fahlén, Umeå	<i>Idrottsföreningen som nygammal samhällsbyggare</i>	150 000	
Mats Hansson, Uppsala	<i>Prevention of doping through increased understanding of the sense of fairness in sport</i>	200 000	
Peter Hassmén, Umeå	<i>Ledarskapets betydelse för lagets motivationsklimat och prestation</i>	150 000	
Bode Janzon, Karlstad	<i>Idrott i egen eller nationell regi? Idrottsrörelsens organisering i Värmland 1900 till 1940</i>	30 000	
Göran Kenttä, Stockholm	<i>Belastning och återhämtning ur ett psykofysiologiskt perspektiv inom estetiska bedömningsporter</i>	150 000	
Göran Kenttä, Stockholm	<i>Förekomst av beröring och dess effekter på prestation under matchsituation i lagbollspel (handboll).</i>	100 000	
Lars Lagergren, Malmö	<i>Gate keeping inom svensk elitidrott: Selektionsbeslut, deras uppkomst, genomförande och följder</i>	200 000	200 000
Håkan Larsson, Stockholm	<i>Intima relationer mellan tränare och aktiv - på vilka villkor?</i>	200 000	
Magnus Lindwall, Göteborg	<i>Motivation och målsättningar för motion: Ett självbestämmande perspektiv</i>	200 000	
Guy Madison, Umeå	<i>Effekter av musik på ungdomars och äldres träningsintensitet, effekt och upplevelse av gruppträning</i>	200 000	
Jane Meckbach, Stockholm	<i>Ledarutbildning - vilka värden tillerkänns den och av vilka?</i>	100 000	

Göran Patriksson, Göteborg	<i>Physical Education as a tool for developing health and social skills</i>	200 000	
Thomas Persson, Malmö	<i>Idrott som folkhälsoarbete - Från passiva patienter till aktiva medlemmar i den tredje åldern</i>	41 200	
Karin Redelius, Stockholm	<i>Idrottsledarna och jämställdheten</i>	150 000	
Louise Rönnqvist, Umeå	<i>Funktionella effekter av bi- och unilateral träning på fotbollsprestation</i>	100 000	
Natalia Stambulova, Halmstad	<i>Idrottarens övergång från junior- till senioridrott: En longitudinell studie (det tredje året).</i>	150 000	
Bill Sund, Stockholm	<i>Bosmandomens arbetsmarknadsmässiga konsekvenser för svensk fotboll</i>	100 000	
Sten Söderman, Stockholm	<i>Fansen bestämmer? Om relationer, interaktion och "värdeskapande" inom elitfotbollen</i>	200 000	
Leif Yttergren, Stockholm	<i>OS i Stockholm 1912: tävlingarna – myterna – följderna</i>	200 000	
	Summa	3 347 850	200 000

TRAUMATOLOGI/ORTOPEDI/REHABILITERING

Paul Ackermann, Stockholm	<i>Smärta och läkning i sena - Neuro-vaskulära effekter av fysikalisk och farmakologisk behandling</i>	75 000	75 000
Håkan Alfredson, Umeå	<i>Forskning kring kroniska smärttillstånd i senor</i>	175 000	
Marie Alricsson, Kalmar	<i>Muskelskador bland elitfotbollsspelare diagnostiserade med ultraljud - kan rehab tiden fastställas?</i>	114 000	
Carl Askling, Stockholm	<i>Akut hamstringsskada - utvärdering av träning och testning för återgång till idrott</i>	134 000	109 000
Per Aspenberg, Linköping	<i>Senor och senläkning</i>	105 000	105 000
Anna Bjerkefors, Stockholm	<i>Effekter av träning på sittstakergometer för personer med ryggmärgsskador</i>	30 000	
Leif Dahlberg, Lund	<i>Monitorering knäled hos patienter med MR-verifierad meniskskada med hjälp av kontrastförstärkt MR</i>	75 000	75 000
Patrik Danielson, Umeå	<i>Odling av humana tenocyter som en experimentell modell för vävnadsnedbrytning i smärtande senor</i>	75 000	75 000
Jan Ekstrand, Linköping	<i>Lärmuskelskador hos professionella fotbollsspelare</i>	198 000	168 000
Jan Ekstrand, Linköping	<i>Skaderisk i nordisk elitfotboll - betydelse av klimat och underlagsfaktorer</i>	174 000	
Sture Forsgren, Umeå	<i>Studier över neurotrofa faktorer och TNFalfa vid Akillesene-tendinos</i>	105 000	105 000
Richard Frobell, Lund	<i>Long term consequences of anterior cruciate ligament injury - Osteoarthritis</i>	60 000	60 000
Karin Grävare Silbernagel, Göteborg	<i>Långtidsuppföljning av patienter med total hälseneruptur</i>	45 000	45 000
Karin Grävare Silbernagel, Göteborg	<i>Skadeincidens, skaderisk och träningsmängd hos seglare 16-50 år</i>	50 000	
Martin Hägglund, Linköping	<i>Följsamhet till ett skadeförebyggande uppvärmningsprogram i flickfotboll - knäkontrollprojektet.</i>	144 000	
Jón Karlsson, Göteborg	<i>Behandling av akut hälseneruptur; jämförelse av operation vs icke-operation</i>	90 000	90 000
Jón Karlsson, Göteborg	<i>Nya behandlingsalternativ vid korsbandskada</i>	75 000	75 000
Jüri Kartus, Göteborg	<i>En djupgående analys av patienter som korsbandsopererats med hamstringsgraft</i>	75 000	75 000
Joanna Kvist, Linköping	<i>Patientens perspektiv på en främre korsbandskada</i>	60 000	60 000
Harald Roos, Lund	<i>Biomarkörer och MR undersökning vid akut knäskada</i>	60 000	
Ninni Sernert, Göteborg	<i>Uppföljning efter korsbandsrekonstruktion av barn 8-18 år efter primär främre korsbandsoperation</i>	40 000	
Toomas Timpka, Linköping	<i>Systematic prevention of athletics injuries: Use of clinical epidemiology for evidence-based injury</i>	144 000	
Suzanne Werner, Stockholm	<i>Prevention mot idrottsskador hos innebandyspelare på elitnivå - ett års uppföljning</i>	95 000	
Suzanne Werner, Stockholm	<i>Implementering av preventionsprogram hos alpina tävlingsåkare på Sveriges skidgymnasier</i>	139 000	
	Summa	2 337 000	1 117 000

ORGANISATIONSSTÖD

Sport management	20 000
Svensk förening för samhälls- och beteendevetenskaplig forskning	70 000
Svensk idrottsmedicinsk förening	60 000
Svensk idrottspsykologisk förening	70 000
Svenska idrottshistoriska föreningen	70 000
Svensk förening för idrottsnutrition	10 000
Summa	300 000

POSTTIDNING B-POST

BEGRÄNSAD EFTERSÄNDNING

Vid definitiv eftersändning återsändes försändelsen med nya adressen på adressidan

AVSÄNDARE: CIF, Box 5626, 114 86 Stockholm

ELITIDROTT OCH LEDARSKAP I FÖRÄNDRING

30 mars 2011, Bosön

Arrangör: Centrum för idrottsforskning

Ett mer utförligt program kommer att finnas på www.centrumforidrottsforskning.se

KEYNOTE SPEAKERS:

Veerle de Bosscher, Vrije Universitet i Bryssel

Eystein Enoksen, Norges Idrottshögskola i Oslo

Calle Hageskog, Linnéuniversitetet

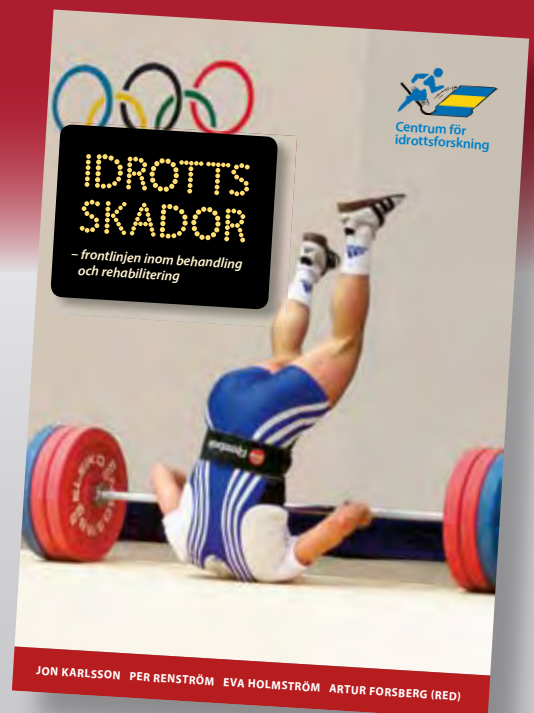
Julklippstips
TILL SPECIALPRIS!

IDROTTSSKADOR

– frontlinjen inom behandling och rehabilitering

BOKEN ÄR ETT MYCKET initierat och omfattande arbete. 45 av landets ledande idrottsmedicinare presenterar sin forskning och sina erfarenheter över hur idrottsskador skall omhändertas och idrottare fås tillbaka på plan. I stort sett samtliga tänkbara skador beskrivs kroppsdel för kroppsdel; axelskador, knäskador, senskador etc. Skadorna avser inte bara eliten utan lika omfattande är de avsnitt som tar upp den vanlige motionärens problem.

Boken kostar endast **150 kr** (inkl. porto).
Beställes från CIFs hemsida.

Centrum för idrottsforskning, Box 5626, 114 86 Stockholm
Se CIFs hemsida: www.centrumforidrottsforskning.se